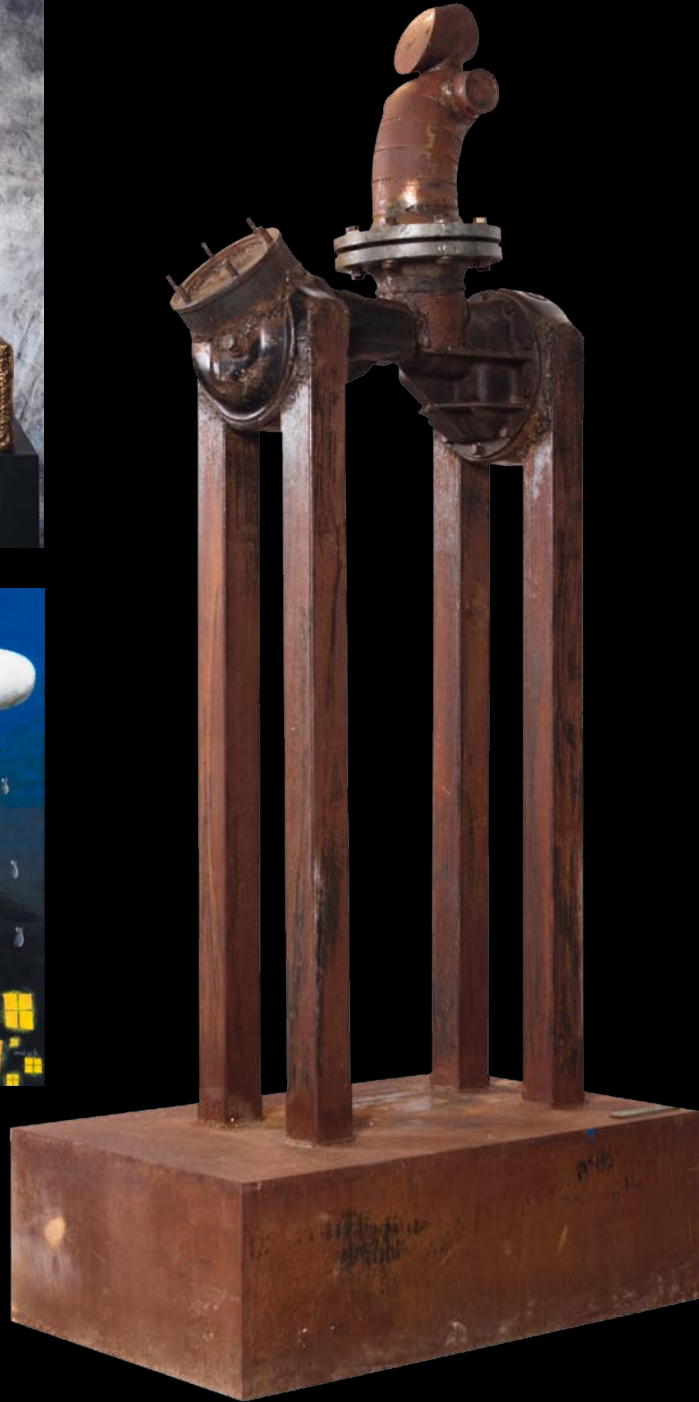

ČESKO-SLOVENSKÁ REVUE
ZRKADLENÍ
SBCVDRAMI

číslo 3
VIII. ročník
2011

ZRKADLENIE - ZRCADLENÍ 3/2011

SLOVENSKÝ LITERÁRNÝ KLUB
V ČESKEJ REPUBLIKE

CENA 1,33 €
CENA 40 Kč

OBSAH

4

Slovo úvodom
(Vladimír Skalský)

6

PUBLICISTIKA

7

Zo všetkých strán
(Vojtech Čelko)

18

Napoleonské vojny v biblickej češtine
(Peter Mráz)

23

Kalandra o Slovensku
(Martin Kučera, Závíš Kalandra)

50

TVORBA

51

7 rokov veľvyslanca
(Ladislav Ballek)

86

Nové prebásnenie Bacardi
(Emil Charous, Ján Smrek)

96

Neviditeľná
(Ján Rakytko)

99

KRITIKA

100

Štúrove európske pohľady 1851
(Zdenka Sojková)

117

89 po 89. Patrika Šenkára
(Renáta Machová)

121

AUTORI – AUTOŘI

122

O výtvarnom sprievode
(Vladimír Skalský)

124

Who is who

125

Satinský ako Post Scriptum
(Emil Charous, Július Satinský, Milan Lasica)

ZRKADLENIE-ZRCADLENÍ

česko-slovenská revue

štvrtročník- čtvrtletník

číslo X/2011

deň vydania: 30. 9. 2011, miesto: Praha

cena 40 Kč v ČR, 1,33 € v SR

rediguje Redakčný kruh,

predsedníčka: Olga Feldeková,

výkonný podpredseda: Vladimír Skalský

ilustrácie: Ondrej 4. Zimka

grafická úprava: Jozef Illiaš

vydáva Slovenský literárny klub v ČR,

Salmovská 11, 120 00 Praha 2,

IČO: 26603292,

tel.: +420 224 918 483,

tel./fax: +420 224 919 525,

e-mail: zrkadlenie@czsk.net

v spolupráci so Slovensko-českým klubom,

Českým PEN klubom

a Slovenským centrom PEN klubu

Tlač: Sdružení MAC, s. r. o.

Reg. MK ČR E 15388

Vychádza s podporou Ministerstva kultúry ČR

REDAKČNÝ KRUH

Anton Baláž

Ireney Baláž

Ladislav Ballek

Zuzana Cigánová

Vojtech Čelko

Lubomír Feldek

Olga Feldeková

Daniela Fischerová

Michal Giboda

Alexander Halvoník

Helena Haškovcová

Karol Horák

Viktoria Hradská

Miroslav Huptych

Anton Hykisch

Emil Charous

Rudolf Chmel

Jozef Junas

Peter Juščák

Vladimír Karfík

Vladimír Kavčiak

Peter Kerlik

Ivan Klíma

Alex Koenigsmark

Imrich Kružliak

Juraj Kuniak

Jan Lukeš

Lubomír Machala

Dušan Malota

Gustáv Murín

Mira Nábělková

Vladimír Petrík

Ján Rakytko

Vladimír Skalský

Zdenka Sojková

Jiří Stránský

Eduard Světlík

Ivan O. Štampach

Nataša Tanská

Miloš Tomčík

Ondřej Vaculík

Marián Vanek

Pavel Verner

Nada Vokušová

Jiří Žáček

KAVIÁR S KLOBÁSOU A INÉ DELIKATESY

VLADIMÍR SKALSKÝ

Toto číslo literárnej revue Zrkadlenie/Zrcadlení je tak trochu netypické. V množstve väčšom než malom, v miere väčšej než obvyklej je akosi výkladnou skriňou toho, čo vydavatelia – Slovenský literárny klub v ČR a Slovensko-český klub – urobili, robia a chystajú sa robiť. Vlastne je to aj logické, veď práve v tomto období pred pätnástimi rokmi Slovensko-český klub vznikol. Jeho sesterská spisovateľská odnož oslávi prezmenu budúci rok desaťročnicu. Teda iste aj chvíľa na obzretie sa – za seba i pred seba.

A tak sú v tomto čísle nášho česko-slovenského literárneho štvrťročníka predstavené rukopisy či ukážky z rukopisov hneď štyroch pripravovaných kníh z dielne našich klubov.

Prvá zhrnie desaťročia mimoriadnych textov historika, publicistu, bývalého riaditeľa Domu slovenskej kultúry v Prahe Vojtecha Čelka. Tie texty sa zo všetkých (možných) strán rôznych časopisov, Slovenské dotyky a Zrkadlenie/Zrcadlení nevynímajúc, pozerajú na svet – tiež zo všetkých strán. A tak sa tá kniha teda logicky bude i volať.

Príhovory a rozhovory za sedem rokov na poste veľvyslanca, a tvoriace akúsi subjektívnu reflexiu česko-slovenských vzťahov zo strany špičkového prozaika a esejistu, ale aj kľúčovej osobnosti týchto vzťahov, nájdú čitatelia zasa v knihe Ladislava Balleka. Kaplnka, Vltava, Trója a iné – názov podľa jednej z esejí.

Vďaka historikovi a prekladateľovi Martinovi Kučerovi bude knižne a v tomto čísle Zrkadlenia aj časopisecky pre českého čitateľa znovuobjavený pozoruhodný text Závažia Kalandru Zvon svobody. Zachoval sa len v slovenskom preklade, zrejme z pera Laca Novomeského, ukrytého za pseudonym. Marxista popravený komunistami v ňom nevšedným spôsobom nahliada na slovenské dejiny. Vďaka Kučerovi je nielen prevedený do češtiny, ale aj doplnený komentárom, doslovom, registrom...

Zrejme vôbec najvýznamnejší český prekladateľ zo slovenčiny Emil Charous prichádza s novým prebásnením Bacardi Jána Smreka. Dosiaľ sme mali len akýsi polokalk. A čaká nás v darčekom vydaní, s krásnym predhovorom prekladateľa, ktorý je súčasne popredným literárnym historikom.

O pripravovanom výpravnom česko-slovensko-ruskom vydaní Karla Jaromíra Erbena sa dozviete až nabudúce, v tomto čísle však nechýbajú iné zaujímavé materiály z pera Patra Mráza, Jána Rakytku, Zdenky Sojkovej či recenzia Renáty Machovej na knihu Patrika Šenkára.

Celé číslo je sprevádzané dielami Ondreja 4. Zimku. Aj to súvisí s pripravovanými projektami. Konkrétne ide o infochodník slovensko-českých osobností v prírhraničf. V rámci neho by mal Ondrej 4. Zimka vytvorif busty Jána Jessenia v Martine, Jána Bocatia v Uherskom Brode a Vavrinca Benedikta z Nedožier v Havlíčkovom Brode

No a *last but not least*, ako Post Scriptum je v revue prítomná spomienka na Júliusa Satinského. K jeho nedožitej sedemdesiatke spoluusporiadali večer v Slovenskom inštitúte v Prahe aj ČeskoSlovenská scéna a Slovensko-český klub. Autor tohto úvodníka tam prirovnal poetiku tejto mimoriadnej hereckej, ale aj autorskej a vskutku spisovateľskej osobnosti ku kaviáru s klobásou. Taká bola kombinácia noblesy a zemitosti v jeho textoch. Ten najdrahší kaviár a tie najpikantnejšie klobásy. Presne zapadajú medzi ostatné delikatesy na stránkach výtlačku, ktorý držíte v rukách...

publicistika

Z NOVEJ KNIHY: ZO VŠETKÝCH STRÁN

VOJTECH ČELKO

Texty, ktoré budú v pripravovanej knihe „Zo všetkých strán“ boli už všetky uverejnené, ale sú skutočne roztrúsené na všetkých stranách.

Od najstaršieho článku „O zrušení apanáží indickým kniežatám“, ktorý vyšiel v marci 1973 v Novom Oriente, sú svedectvom mojej životnej cesty. Nikdy sa mi nepodarilo nič dokončiť. Nemyslím si, že by bola vina len na mne, ale podobný údel malo v strednej Európe v druhej polovici dvadsiateho storočia tisíce ľudí môjho razenia. Po skončení vysokej školy som začínať vedeckú aspirantúru v Historickom ústave ČSAV. Po roku, čo som tam nastúpil, bol ústav rozpustený kvôli publikácii „Sedm pražských dnů, 21. - 27. srpen 1968“ (tzv. Čierna kniha o sovietskej intervencii v Československu), s ktorou som skutočne mal spoločné len tolko, že jeden z vedúcich autorského kolektívu bol mojím školiteľom. Bol to jeho nápad, aby som vzhľadom na túto skutočnosť a to, že som mal vedľajší odbor štúdia hindčiny, bol i s fondmi presunutý do Orientálneho ústavu ČSAV. Aspirantúru na úplne novú tému som v tomto ústave nemohol kvôli odchodu na vojenskú službu dokončiť. Po návrate ma nevzali ani na mesiac naspäť a stal som sa nezamestnaným. Mal som potvrdenie z odboru sociálnych vecí Prahy 6, kde som vtedy býval, aby ma na dôvažok neobvinili z príživníctva. Voľných miest bolo habadej, ale všade mali dosť svojich vlastných vyčiarknutých a vylúčených z KSČ a ako na lekárnických väzkach sa zvažovalo, či možno človeka s takýmto biľagom prijať do zamestnania. Na viac ako štyridsiatich pracovných miestach, kde som sa bol predstaviť ma nevzali. Niekde boli ku mne zdvorilí, inde ma pourážali. Vďaka inžinierovi Havašovi som našiel miesto v požičovni áut Pragocar. Veľmi ma to tam nebavilo, ani som sa na to nehodil, a tak som využil prvú možnosť a po trištvrte roku som odišiel do pohraničia. Pracoval som dvanásť rokov v mestskom múzeu v Rumburku, vzdialenom 43 kilometrov od okresného mesta. O intelektuálnej guerille, ktorú som viedol so súdruhom tajomníkom a jeho blízkymi, azda pri inej príležitosti. O nejakom publikovaní sa mi spočiatku ani nesnívalo, ale v priebehu rokov som uverejnil v okresnom týždenníku Děčínska jiskra dva filatelistické a dva vlastivedné články. Okrem toho som napísal dve štúdie, v rámci postgraduálneho štúdia muzeológie. Tie som v regionálnych zborníkoch publikoval v druhej polovici deväťdesiatych rokov. V roku 1985 som začal pracovať v Dome slovenskej kultúry v Prahe. To bolo asi najhviezdnejšie obdobie môjho života. Raz za mesiac som napísal takú „Pohľadnicu z Prahy“ pre denník LUD, ktorý bol ochotný ju publikovať. Po zmene režimu som začal pravidelne prispievať do

rôznych slovenských a českých denníkov a časopisov. Väčšinou to bolo na témy z česko-slovenského kultúrneho kontextu. Rozpadom štátu skončila činnosť Domu slovenskej kultúry a ja som sa vrátil na začiatok mojej cesty k histórii - a začal som publikovať v odborných časopisoch a revue. Popri tom som pokračoval v slovenských časopisoch vychádzajúcich v Českej republike. Písal som pravidelne i do českého literárneho dvojtyždenníka TVAR, kde som v každom čísle glosoval slovenskú kultúru v Českej republike. „Slovenských drobníc“, tak sa volal môj pravidelný stĺpček, vyšlo asi sto tridsať. Keby to záviselo odo mňa, vychádzali by aj naďalej, ale zmenili koncepciu časopisu a niektoré rubriky vypadli. Článkov za tie roky sú stovky, ale z každého obdobia som pre pripravovanú knihu niečo vybral. Odborné štúdie, state venované slovenskému demokratickému exilu (predsavzal som si urobiť všetko pre návrat tejto skvelej generácie do historického povedomia slovenskej ponovembrovej spoločnosti, generácie európsky vzdelaných demokratov, ktorí sa zúčastnili odboja, a ktorí po Februári 1948, aby si zachránili holé životy museli odísť do exilu). Na rozdiel od Čechov tejto generácie, málokto z nich sa výraznejšie uplatnil. V knihe budú niektoré spomienkové texty a potom články približujúce mojich spolupracovníkov z posledného dvadsaťročia. Budem rád, ak niektorých čitateľov zaujmú a pomôžu im vrátiť sa k príbehom, ktoré sami zažili, či sa na nich podieľali.

PODIEL HUMBOLDTOVHO SPOLKU NA ZALOŽENÍ MÚZEA V RUMBURKU (1865 - 1902)¹

Pôvodne bolo mojou snahou popísať podiel Excursions Clubu, ktorý bol založený v roku 1877 v Českej Lipe, a ktorého oblasť pôsobnosti sa rozkladala na pomerne značnom území a zahŕňala aj Šluknovský výbežok, pri vytváraní regionálnych vlastivedných zbierok a múzeí v severných Čechách v období na rozhraní storočia.

Toto snaženie nebolo do súčasnej doby žiadnym spôsobom spracované, pokiaľ nepovažujem za spracovanie register niekoľkých ročníkov časopisu vydávaného Excursions Clubom. Pri voľbe témy som si nebol vedomý niektorých skutočností, ktoré ovplyvnili v tomto štádiu moje rozhodnutie predstaviť činnosť Excursions Clubu. Pri štúdiu materiálov som zistil existenciu Humboldtovho spolku v Rumburku (*Humboldt Verein Rumburg*), pôsobiaceho už o dvanásť rokov skôr, a to od roku 1865.

Spolok vyvíjal činnosť, ktorej výsledkom bol podnet k založeniu múzea v Rumburku v roku 1902. Humboldtov spolok sa stal kolektívnym členom Excursions Clubu a členovia spolku sa podieľali na jeho činnosti. Excursions Club rozvíjal svoju činnosť v oblasti pôsobnosti Humboldtovho spolku² a ich činnosť sa prelínala. K samotnému štúdiu som použil pamätnice, niekoľko článkov a lokálny obdenník. Vedel som, že v prvých rokoch existoval súpis článkov z novín Rumburger Zeitung z rokov 1866 – 1875, zostavený odborným učiteľom Alfredom Hessom,³ ale nepodarilo sa mi ho objaviť. Obdobne neúspešné boli snahy po získaní protokolových kníh zo schôdzí výboru, ktoré boli vedené od 8. mája 1871 a boli uložené v spolkovom archíve. Okresný archív v Děčíne, kam by podľa príslušnosti mal fond Humboldtovho spolku patriť, ho nevlastní. Zatiaľ po ňom nie sú stopy a je možné, že už neexistuje. I pri tomto nedostatku považujem za potrebné aspoň čiastočne osvetliť činnosť Humboldtovho spolku, jeho podiel na vzniku múzea v Rumburku a jeho miesto v celkovom spoločenskom kontexte v regióne. Štúdiá je dovedená do konca roku 1902, keď bolo založené múzeum v Rumburku.

¹ Stať bola napísaná ako ročníková práca postgraduálneho štúdia muzeológie na FF Univerzity J. E. Purkyně v Brne v r. 1982.

² *Mitteilungen des Nordböhmisches Excursions Club* (ďalej MNEC), Böhmisch Leipa, 1878, s. 54.

³ *Der Humboldtverein in Rumburg, von 1. bis zum Schlusse des 67. Vereinsjahres 1865–1931.* Zusammenge stellt von Johann Čermák, Rumburg 1932, s. 3.

ZALOŽENIE A ČINNOSŤ HUMBOLDTOVHO SPOLKU
V RUMBURKU

Založenie Humboldtovho spolku spadá do doby krátko po páde Bachovho absolutizmu a po smrti Alexandra von Humboldta. Pád Bachovho režimu a následné ústavné slobody, umožňujúce oživenie politického života na širokom základe, priniesli rozmach spolkovej a organizačnej činnosti.¹ Postupne bola právne zakotvená vedúca úloha buržoázie v živote monarchie. Jej sebavedomie, podporované úspešne prebiehajúcou priemyselnou revolúciou, viedlo k výraznejším snahám uplatniť sa v občianskom živote. Oblasť Šluknovského výbežku, ktorá po hospodárskej stránke patrila k najpriemyselnejším v českých krajinách, mala veľmi úzke hospodárske styky so susedným Saskom a prijímala odtiaľ rôzne podnety nielen hospodárskeho charakteru.

Prudký rozvoj dopravy, najmä železničnej siete, ktorá skrátila veľké vzdialenosti často len na pár hodín, rozšírenie a uplatnenie rôznych technických vynálezov, urýchlenie šírenia informácií, vzrast vzdelanosti a nacionalizmu v susedných nemeckých štátoch – to všetko ovplyvňovalo i myslenie obyvateľstva nemeckej národnosti v severných Čechách. V zime 1827 – 1828 prednášal Alexander von Humboldt na berlínskej univerzite a v Singakademii známy cyklus o fyzikálnom popise sveta.² Prednášky boli navštevované nielen adeptmi vedy, ale aj obyvateľstvom všetkých spoločenských vrstiev. Tieto Humboldtove popularizačné snahy – sprístupniť poznatky vedy pre čo najväčší počet ľudí – boli už jeho súčasníkmi vysoko cenené, ale obzvlášť veľkú pozornosť im venoval popularizátor prírodovedy Prof. Dr. Rossmässel v Lipsku. V roku Humboldtovho úmrtia navrhol, aby pre uchovanie, rozšírenie a úžitok hlavných Humboldtových myšlienok a pre ďalšie pokolenie boli založené Humboldtove spolky. Tieto spolky by mali rozširovať prírodovedné poznatky v duchu Alexandra Humboldta k všeobecnému prospechu nemeckého národa.³ Hlavná myšlienka bola: „*My uctieваме jeho pamiatku, pokračovaním v jeho snahách*“.⁴ Táto výzva sa ujala najprv v bývalom Pruskom Sliezske a v deň nedožitých deväťdesiatich narodenín Alexandra von Humboldta (14. septembra 1859) sa v Gröditzburgu konala prvá humboldtovská slávnosť a založenie prvého Humboldtovho spolku pre Sliezske. Rok na to sa konalo na zmienenom mieste zhromaždenie a aby sa všetkým ľudovo-výchovným spolkom a spolkom pre zvýšenie úrovne ľudu ponúкло stredisko a tým zabránilo triešteniu síl, bol prijatý návrh, aby všetky vzdelávacie, remeselnícke, obchodné, technické, prírodovedné, živnostenské, historické spolky – i tie (nech majú akýkoľvek názov), ktoré sa vedome a v hlavných cieľoch zhodujú s Humboldtovým spolkom, prijali meno „Humboldt“ ako názov, a tým by priznali svoju príslušnosť k celku bez toho, že by sa zriekli svojho samostatného pomenovania a cieľa.

¹ Československá vlastivěda, díl II., Dějiny svazek 2., Horizont, Praha 1969, s. 205.

² Der Grosse Brockhaus VIII., s. 729.

³ Aus der Heimat, 1859, č. 27.

⁴ Festschrift zur 25. jährigen Gründungs-Feier des Humboldt-Vereines in Rumburg an 9.11.1890, s. 8.

Krátko nato boli v Hornej Lužici založené prvé Humboldtove spolky. A pri stretnutí v Löbau v Sasku v roku 1860 mali už potvrdené stanovy. Tieto snahy boli známe i v Rumburku, kde začiatkom šesťdesiatych rokov 19. storočia bolo veľmi živo. Rozvíjala sa bohatá spolková činnosť v speváckom spolku Cecília, čitateľskom, hasičskom a telocvičnom spolku. Po zverejnení propagačného článku v miestnych novinách¹ a výzvou podpísanou evanjelickým farárom Christianom Brünnichom, ďalej Franzom Bürckholdtom a Heinrichom Pfeiferom, sa konalo v hostinci „U Zlatého leva“ prvé poradné zhromaždenie niekoľkých priaznivcov prírodných vied za účelom založenia Humboldtovho spolku v Rumburku. Všetci tridsiati piati prítomní vyslovili súhlas so vstupom do novozaloženého spolku, ktorého cieľom malo byť „šírenie prírodovedných poznatkov, podpora všeobecne prospešných znalostí a všeobecného duchovného pokroku“.² Ďalšie zhromaždenie sa konalo v prítomnosti už štyridsiaticich osôb na Strelnici a prediskutovali sa predbežné stanovy. Za základ boli použité stanovy Humboldtovho spolku v Ebersbachu v Sasku prispôbené miestnym pomerom. Potvrdenie stanov prišlo 6. novembra 1865, ale vďaka blahosklonnosti miestnych úradov mohol spolok začať svoju činnosť už vo februári 1865. Preto deň 7. február 1865 je možné považovať za deň založenia Humboldtovho spolku v Rumburku. Predsedníctvo spolku tvorili signatári Výzvy. Prof. Dr. Rossmässel sledoval založenie spolku v Rumburku s veľkou pozornosťou. V prvom čísle svojho časopisu *Aus der Heimat*, v článku *K našim čitateľom* vyslovuje radosť nad plánovaným založením spolku v Rumburku. Srdečné pozdravné slová otca Humboldtových spolkov boli čítané už na prvom zhromaždení 21. januára 1865 a vzbudili veľký dojem. Keď tento učenec zomrel, usporiadal rumburský spolok 22. mája 1867 spomienkový večer na jeho počesť. Schôdzky sa konali raz za mesiac, neskoršie raz za dva týždne, s výnimkou letných mesiacov, keď sa podnikali exkurzie. Na schôdzkach sa voľne hovorilo o tej či onej otázke, získavali sa informácie, alebo sa počúvalo predčítanie z nejakého prírodovedného diela. Z podnetu Humboldtovho spolku v Ebersbachu sa konalo 20. augusta 1865 stretnutie na Kottmare, kde bolo dohovoréné, aby sa každoročne konala spoločná exkurzia prírodovedných spolkov. Z toho vznikla tradícia každoročného stretávania Humboldtových a vzdelávacích (*Fortbildungs*) spolkov južnej Lužice a severných Čiech. Na týchto stretnutiach sa rumburský spolok v nasledujúcich rokoch aktívne podieľal. Dňa 1. septembra 1867 sa konalo takéto putovné zhromaždenie v Rumburku a ďalšie 15. júna 1878. Bolo na ňom zastúpených dvadsať šesť spolkov s asi 500 účastníkmi.³

V prvých rokoch spolkového života sa konali prednášky, predčítanie a zodpovedali sa otázky najmä z elementárnej látky odborov fyziky a chémie, pretože u členov, ktorí predtým navštevovali len vtedajšie obecné školy

¹ *Blätter für Rumburg und Umgebung*, č. 1, s. 2.

² *Der Humboldtverein ...*, c.d., s. 7.

³ Tamže.

nebolo možné predpokladať zvláštne prírodovedné vedomosti. V druhom desaťročí sa rozšírila členská základňa i spolková práca. Prednášajúci patrili síce z väčšej časti k tunajšiemu učiteľstvu, ale postupne sa rozširoval počet hostujúcich prednášajúcich, medzi ktorými boli významní vedci a odborníci. Témy neboli ohraničené len na odbor prírodných vied, ale najmä na nemeckú literatúru, zemepis, dejepis, techniku, vlastivedu a aktuálne politické pomery. Uskutočňovali sa aj rôzne prírodovedné experimenty. Nebolo takmer žiadneho odboru, ktorý by sa v priebehu doby nestal predmetom diskusie.¹

Prednášalo sa o Darwinovej teórii, americkom Ku–Klux–Klane, Ludwigovi Feuerbachovi, katolíckej inkvizícii, pohrebe spopolnením, socializme a komunizme, príčinách japonsko-čínskej vojny, boji Búrov v Afrike (vtedy sa konala i zbierka v prospech bojujúcich Búrov). Dr. Alfred Brehm prednášal o najsevernejších miestach hniezdenia vtákov.²

Celkovo bolo v sledovanom období prednesených približne päťdesiat odborných prednášok. Počty prednášok z rokov 1867 – 1870 sa nepodarilo zistiť. Pokračovali návštevy putovných zhromaždení severočeských a saských vzdelávacích spolkov. Pri spoločných putovaníach sa prejavil u milovníkov prírody záujem, aby bol i Rumburk okrášlený parkmi a výsadbou stromov. Tak vznikol z podnetu Humboldtovho spolku Vysadzovací spolok (*Anpflanzungsverein*)³ a Okrášľovací spolok (*Verschönungsverein*). Po založení *Gebirgsverein für nördliche Böhmen* v roku 1885 vznikla v roku 1887 rumburská pobočka tohto spolku a prevzala na seba organizáciu výletov. V starostlivosti o školskú mládež bol daný podnet k založeniu Rumburského školského spolku červeného kríža (*Rumburger Schulkreuzverein*), ktorý zabezpečoval pre deti zo sociálne slabých vrstiev školské potreby. V osemdesiatych rokoch zariadil Humboldtov spolok kurz stenografie pre začiatočníkov a pokročilých najmä pre mladých ľudí, ktorí sa mali venovať obchodnému životu. Kurz prebiehal každoročne. Aby aj rodinní príslušníci mali príležitosť zúčastňovať sa života spolku, začali sa konať od roku 1888 rodinné večery s bohatým kultúrnym programom.⁴

Ani Humboldtov spolok nezostal uchránený od aktuálneho diania, ktoré sa prejavilo stupňovaním nacionalizmu od konca osemdesiatych rokov 19. storočia. *Všenemecké hnutie* usilovalo o pripojenie celého českého pohraničia a alpských krajín k Nemecku.⁵ Aj keď konkrétne k týmto požiadavkám spolok nevystúpil, predsa len svojimi akciami túto myšlienku podporoval. Oslavovali sa výročné dni veľkých nemeckých osobností, aby sa zdôraznilo, že „*nemecký duch žije a kypí v spolku, že vie dobre oceniť nemeckú prácu a že jeho synovia sa cítia ako praví synovia nemeckého ľudu*“.⁶ Pri príležitosti

¹ MNEC, roč. 1876, s. 217.

² 4. 11. 1889, „Der Hochnordische Vogelberge“.

³ 23. 4. 1877. Vstúpilo do neho štyridsať dva členov Humboldtovho spolku. Československá vlastiveda, II.díl, s. 259.

⁴ Rumburger Zeitung z 1. 2. 1888 referujú o večere zo dňa 31. 3. 1888 s podrobným hodnotením účinkujúcich.

⁵ Československá vlastiveda ..., c.d., s. 259.

⁶ Festschrift..., c.d., s. 18.

návštevy spriazneného Humboldtovho spoku z Löbau v Nemecku prijíjali členovia tamojšej delegácie „na statočné úsilie nemeckých bratov v Čechách s plamenným »Hoch«.“¹ Drobné jazykové reformy uskutočňované Taffeho vládou v osemdesiatych rokoch a otázky školstva sa stali vhodným nástrojom k rozduchavaniu nacionalistického nepriateľstva medzi českým a nemeckým obyvateľstvom. Podpora týchto *velkonemeckých snáh* bola výrazná z Nemecka, kde sa neváhali pre takúto činnosť prepozičiat i významní vedci ako bol Teodor Mommsen. Humboldtov spolok v Rumburku sa stal členom *Verein zur Verbreitung Gemeinnütziger Kenntnisse* v Prahe, *Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen* v Prahe, *Schulverein* v Prahe, *Excursions Clubu* v Českej Lipe, *Verein für Volksbildung* v Berlíne, *Deutschen Sprachverein* v Berlíne.

Keď pri tzv. rozširovaní univerzít, ktoré nastalo v Čechách v polovici deväťdesiatych rokov 19. storočia a profesori a docenti pražskej univerzity a nemeckej techniky prednášali na vidieku, boli v roku 1896 za týmto účelom pozvaní Humboldtovým spolkom tiež do Rumburku. Od tej doby sa takéto kurzy pravidelne v spolku opakovali. V roku 1904 sa konal v Rumburku dvojtýždenný prázdninový vysokoškolský kurz, ktorý sa tešil neobyčajne veľkému záujmu v radoch obyvateľstva z mesta a okolia.

ZALOŽENIE KNIŽNICE, ZBIEROK A MÚZEA

Už v prvom desaťročí bol daný základ k vytvoreniu spolkovkej knižnice. Spolok odoberal prírodovedecké časopisy a knižnica bola budovaná nielen z prírodovednej literatúry, ale zo všetkých odborov. V októbri 1880 bolo na výborovej schôdzi navrhnuté, aby Humboldtov spolok založil ľudovú knižnicu sprístupnením knižnice spolku. Po odsúhlasení bol vytvorený zvláštny výbor na prevedenie nutných prác. V tejto súvislosti bola potrebná i zmena stanov. Po vypracovaní nového katalógu a všetkých patričných opatrení bola knižnica 15. januára otvorená – v jednej miestnosti na Strelnici. Okrem darov bola naďalej rozširovaná z prostriedkov spolku. Až neskôr začala prispievať aj mestská správa. Tento stav trval až do roku 1922, keď došlo k vytvoreniu mestskej knižnice v Rumburku. Už v roku založenia spolku sa začali vytvárať prvé zbierky prírodnín zo zberov pri prírodovedných vychádzkach. Zbierka minerálov zakúpená v roku 1865 bola po ďalšie roky rozširovaná zberom alebo nákupmi. Ďalšie boli zbierky motýľov H. Thiemeho, herbár zostavený H. Rudolfom, zbierka drevín, ktorú zostavil E. Kühnel. V roku 1868 bola spolku darovaná zbierka morských rias. V roku 1887 sa začala zhromažďovať zbierka mincí. K prednáškovej činnosti boli zakúpené i fyzikálne prístroje, ktoré mala k dispozícii i škola. V roku 1901 bol zakúpený premietací prístroj k spestreniu prednášok. V období medzi Vianocami a Novým rokom, alebo keď sa konali putovné zhromaždenia rôznych spolkov v Rumburku, bývali spolkové zbierky sprístupnené.²

¹ *Rumburger Zeitung*, 1.2.1888.

² V r. 1879, 1888, etc.

V mnohých severočeských mestách a tiež v rade susedných saských miest boli koncom 19. storočia zriaďované mestské múzeá. Humboldtov spolok navštívil mnohé z nich a k prednáškam boli pozývaní správcovia týchto múzeí.¹

Dňa 22. januára 1900 na zasadaní výboru Humboldtovho spolku padol návrh, aby sa spolok snažil primäť zastupiteľstvo k založeniu mestského múzea v Rumburku. Výborová schôdza z 8. mája 1900 sa vyslovila, že Humboldtov spolok múzeum založí, pokiaľ mestské zastupiteľstvo dá k dispozícii vhodnú priestory. 12. januára 1901 boli členovia výboru informovaní, že mestské zastupiteľstvo odsúhlasilo prípravný výbor pre založenie múzea. Na základe podrobnej správy,² ktorú v mene prípravného výboru pre zriadenie mestského múzea podal staviteľ Hampel, sa definitívne rozhodlo o založení múzea 15. mája 1902. Múzeum dostalo k dispozícii miestnosť v odbornej škole a na pokrytie prvých výdavkov bola povolená čiastka 400 korún. Táto sa stala pravidelnou každoročnou dotáciou až do vypuknutia prvej svetovej vojny.

Založením múzea bol poverený dvanásťčlenný výbor, ktorý dostal za úlohu vypracovať stanovy a predložiť ich mestskému zastupiteľstvu k rozhodnutiu. Z mestského zastupiteľstva bolo navrhnutých sedem členov, ostatných päť bolo vybraných z iných kruhov.³ Stanovy boli predložené k schváleniu 29. októbra 1902. Múzeum sa stalo *mestskou inštitúciou za účelom zbierania a vystavovania predmetov súvisiacich s dejinami priemyslu, umenia, prírodovedy a národopisu mesta a okolia*. Z ostatných paragrafov, ktoré riešili otázky financovania a správy, bol najzaujímavejší §8, ktorý určoval, že *„mestské múzeum má trvať len tak dlho, pokiaľ správa mesta bude len (in seiner Gesamtheit) nemecká.“* Po schválení stanov bolo zverejnené *Vyhlasenie k obyvateľstvu*.⁴

„Nasledujúcpříkladmnohýchnemecko-českýchmiest, rozhodlorumburské mestské zastupiteľstvo zriadiť múzeum. Jeho účelom má byť uchovanie zvykov a mravov našich predkov pre ďalšie potomstvo, pestovanie lásky k rodnému kraju, vernosti k vrodenným zásadám a k prehlbovaniu vedomostí a znalostí obyvateľstva. V prvom rade predmetom zberateľskej pozornosti musia byť všetky predmety, ktoré osvetľujú dejiny, ľudový a spoločenský vývoj mesta a okolia. V druhom rade sa majú vyhľadávať prírodniny, ktoré charakterizujú jedinečnosť rumburskej oblasti a majú slúžiť k tomu, aby poskytli príťažlivý a poučný obraz prírody a prírodných krás okoliu nášho mesta. V múzeu majú byť tiež kroje, vybavenie, náradie, nástroje, najmä výrobky remesiel pochádzajúce z dávnych čias. Tiež pohľady na existujúce a bývalé budovy, obrazy vynikajúcich a zaslúžilých občanov, dôležité rukopisy, tlač, ďalej jedinečné pohľady na prírodu a prírodniny z okolia. Tieto predmety budú

1 17.12.1902 prednáška kustóda ústeckého múzea A. Kirchnera „Dejiny múzeí a ich význam a vybavenie.“

2 *Rumburger Zeitung*, 17.5.1902, č. 40.

3 Tamže.

4 *Rumburger Zeitung*, 1.11.1902, č. 88.

múzejnou správou patrične určené, usporiadané a zaradené tak, že budú nielen vzbudzovať potešenie pre oči, ale slúžiť aj k vedeckým účelom. Vyhlásenie sa obracia na vážené obyvateľstvo Rumburku a okolia, aby múzeum v uvedenom smere vybavili. V mnohých rodinách sa nachádzajú veci, ktoré už neslúžia každodenným potrebám, a napriek tomu stoja za uchovanie. Predmety by sa mohli časom dostať do nepovolaných rúk, alebo by mohli byť zničené počasím. Tieto historicky cenné starožitnosti majú byť uchované na dôstojnom mieste slúžiť k dokonalému pochopeniu dejinného vývoja. To je cieľom založeného múzea. Mnohé predmety, ktoré majú charakter pamiatky, môžu mať pre rodinu zvláštnu cenu. V takých prípadoch sa môže vlastnícke právo k nim ponechať a predmety múzeu len požičať k vystaveniu a uschovaniu. Správa múzea bude povinná s týmito predmetmi zaobchádzať opatrne a s pietou. Podpísaní členovia múzejného výboru sa obracajú týmto na vážené obyvateľstvo Rumburku a okolia s prosbou, aby o takýchto veciach, ktoré sú pre múzejné účely vhodné, vyrozumeli niektorého z podpísaných za účelom neskoršieho odovzdania do múzea.“ Vyhlásenie bolo pre zvýšenie významu okrem dvanástich členov výboru podpísané i starostom mesta. Humboldtov spolok, z ktorého podnet vyšiel, venoval múzeu svoje vlastné prírodovedné zbierky, ktoré boli zhromaždené jeho členmi a z veľkej časti pochádzali z regiónu. Boli to minerálie, dreviny, motýle a mince.¹ Výbor sa ešte raz obrátil na obyvateľstvo a opätovne zdôraznil, že má záujem o starožitnosti či už sa viažu k Rumburku, alebo nie. Pokiaľ ich múzeum prevezme, každému, kto vysloví želanie, budú jeho vlastnícke práva zachované. Súčasne bolo oznámené, že po tom, čo múzejný výbor začal svoju zberateľskú činnosť, sa už nachádza v jeho vlastníctve slušný počet pekných a cenných predmetov, ktoré získali čiastočne darom, čiastočne do úschovy, pri zachovaní vlastníctva doterajších majiteľov.²

ZÁVEROM

Humboldtov spolok v sledovanom období zohral pre oblasť Šluknovského výbežku významnú úlohu. Patril medzi drobné, pre vlastnú vedu menej významné inštitúcie, ktoré mali význam z hľadiska zapojenia určitých regiónov.³

Pre pochopenie spoločenského kontextu svojou popularizačnou činnosťou umožnil prenikaniu nových myšlienok do oblasti Šluknovského výbežku. Jedinečnú úlohu zohral pri vybudovaní prvej verejnej knižnice v meste a vytvorení mestského múzea. Jeho pôsobenie – podpora vzdelávania, organizovanie kurzov, prednášok, besied, divadelných predstavení, spoločenských večierok i charitatívnej činnosti – bolo záslužné. Skutočnosť, že bol súčasťou celej rady spolkov so spoločným menom Humboldt i na

¹ Der Humboldtverein ..., c.d., s. 22.

² Rumburger Zeitung, 12.11.1902, č. 91.

³ MANDLEROVÁ, J.: *Soupis odborných spolků a vědeckých institucí v českých zemích 1860–1918*, Ústav československých a světových dějin Československé akademie věd, Praha 1973, s. 3.

ďalšom českom území, viedlo k výraznejšiemu prenikaniu myšlienok nemeckého nacionalizmu. Tento trend bol i pri iných spolkoch v oblasti národnostne zmiešanej, alebo čisto nemeckej na českom území.

Príloha:

Predsedovia Humboldtovho spolku v Rumburku v sledovanom období:

Christian Brünnich 1865 – 1868

Wilhelm Hamann 1869 – 1870

Franz Weiss 1871

Rudolf Eyssert

Heinrich Pfeifer 1872

Wilhelm Pohle 1873 – 1875

Josef Ullrich 1876 – 1877

Gustav Walda 1878 – 1883

Josef Hampel 1884 – 1890

Johann Čermák 1891 – 1902

Pramene a literatúra:

Československá vlastivěda, díl II., Dějiny, svazek 2., Horizont, Praha 1969.

Festschrift zur 25. jährigen Gründungs–Feier des Humboldt – Vereines in Rumburg an 9. 11. 1890.

Der Humboldtverein in Rumburg von 1. bis zum Schlusse des 67. Vereinsjahres 1865 – 1931.

Zusammengestellt von Johann Čermák, Rumburg 1932.

MANDLEROVÁ, Jana: *Soupis odborných spolků a vědeckých institucí v českých zemích 1860*

– 1918, Ústav československých a světových dějin Československé akademie věd, Praha 1973.

PUBAL, Václav: *Muzea a galerie a památkové objekty v ČSR*, Národní muzeum, Praha 1973.

ROUBÍK, František: *Příručka vlastivědné práce*, Svaz protifašistických bojovníků, Praha 1947.

Rumbursko 1918 – 1968, Rumburk 1968.

ŠPĚT, Jiří: *Ke vzniku a programu našich nejstarších regionálních muzeí*. In: Muzejní a vlastivědná práce, č. 1/X 1972 s. 18.

TYŽ: *Muzea ve vývoji společnosti a národní kultury*, Národní muzeum, Praha 1979.

TYŽ: *Snahy o organizaci vědecké a vlastivědné práce před osmdesáti lety*. In: Acta regionalia – Sborník vlastivědných prací, Praha 1965.

Mitteilungen des Nordbömischen Excursions club, Böhmisch Leipa.
Rumburger Zeitung.

OBRÁZ NAPOLEONSKÝCH VOJEN V BIBLICKOU ČEŠTINOU PÍSANÉJ POÉZII NA SLOVENSKU V PRVOM DECÉNIU 19. STOROČIA

PETER MRÁZ

Po česky, respektíve biblickou češtinou písaná poézia na Slovensku¹ od počiatku 19. storočia reagovala na mnohé trendy v západoeurópskych literatúrach.² Napriek tomu, že doznievanie baroka bolo v niektorých jej textoch stále hmatateľné,³ naši tvorcovia postupne implementovali do textov svojich klasicistických básní aj prvky rokoka, preromantizmu,⁴ *biedermeieru*.⁵ Svedčí to o ich stúpajúcich umeleckých ambíciách. Nemožno si ale myslieť, že poézia tým automaticky prestala saturovať mimoliterárne záujmy svojich tvorcov. Najmä príležitostná poézia im slúžila ako nástroj utilitarizmu. Cieľom tohto príspevku je odhaliť, aký obraz ponúka o napoleonských vojnách.

Juraj Rohoň v skladbe *Probuzení národu slovanského v Uhřích k srdnatému uchopení zbraně proti Francouzům* (1809) neostal len pri úprave charakteru svojich postáv na osi dobrý – zlý, ale jej text mu poslušil ako prostriedok falzifikovania dejín. Svoju báseň štylizoval ako úprimný príhovor Slováka ku svojim krajanom. Poukázal na predmaďarskú kontinuitu slovanského osídlenia - *Dél než tisíc let touž zemí vládlí, / Až Scytové potom do ní vpadli*. Zdôrazňujúc rozľahlosť slovanského územia pred príchodom maďarských kmeňov - *K poledni od moře Benátského [...] Až do moře někdy ledového* – vyzdvihol pohostinnú teóriu o počiatku ich spolužitia:

¹ VOJTECH, Miloslav: *Čeština ako literárny jazyk na Slovensku v období národného obrodzenia*. In: *Česká literatura*, 51, 2003, č. 4, s. 393 – 418, resp. VOJTECH, Miloslav: *Bernolákovská a po česky písaná obrodenecká poézia na Slovensku ako literárnohistorický problém*. In: *Třináct let po = Třináct rokov po*. Brno: Masarykova univerzita 2006, s. 248 - 257.

² VOJTECH, Miloslav: *Slovenská literatúra národného obrodzenia a európsky literárny kontext*. In: *Česko-slovenské vzťahy. Evropa a svět*. Brno: Masarykova univerzita 2004, s. 171 - 189.

³ VOJTECH, Miloslav: *Doznievanie baroka v slovenskej literatúre národného obrodzenia*. In: *Konec a začátek v jazyce a v literatuře*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně 2001, s. 283 - 287, resp. VOJTECH, Miloslav: *Od baroka k osvietenému klasicizmu a preromantizmu: literárnošomerové aspekty česky písanej poézie na Slovensku v prvej fáze národného obrodzenia*. In: *Česká literatura na konci tisíciletí I*. Praha: Ustav pro českou literaturu AV ČR 2001, s. 135 - 144.

⁴ VOJTECH, Miloslav: *Genéza slovenského básnického preromantizmu v česko-slovenských a európskych súvislostiach*. In: *Česko-slovenské vzťahy v slovanských a stredoeurópskych súvislostiach: (meziliterárnosť a areál)*. Brno: Masarykova univerzita 2003, s. 175 – 194.

⁵ VOJTECH, Miloslav: *Biedermeierovské tendencie v slovenskej literatúre národného obrodzenia*. In: *Biedermeier v českých zemích*. Praha: KLP 2004, s. 377 – 385.

*A by bezpečnost ve vlasti měli,
S Maďarským se národem spojili,
S nimž tisýc roků spolu žijí,
Týž chléb jedí, a touž vodu pijí.¹*

Rohoň sa musel vyrovnat aj s faktom habsburskej moci. Previazanosť na dynastiu sa medzi slovenskou inteligenciou stala konštantou. Rohoň sa obracia do zlomu uhorských dejín, k bitke pri Moháči (1526). Nástup Habsburgovcov na trón mystifikuje ako ich nezištnú pomoc Uhorsku:

*Když před třemy sty let u Moháče
Zpurní Turcy šťastně bojovali,
Velkou částku vlasti zaujali,
A ji krutě dlouho plundrovali,
Uher, Slovák pod těžkým jhem pláče,
Podklonil se Dvoru rakouskému,
By v té nouzy ráčil pomoct jemu.*

Falzifikované udalosti tu slúžia na vyvolanie povedomia o nevyhnutnosti spojenectva Slovákov, Maďarov a Nemcov (Rakúšanov) proti Napoleonovi. Rakúsky cisár a kráľ sa kladie do pozície otca vlasti, ktorý *přemnohé pro nás snáší strasti*. V opozícii voči nemu je stavaný uzurpátor, tyran, zradca a zlodej menom Napoleon Bonaparte - samozvaný francúzsky cisár. Rohoň sa tu rozhodol podať „rukopolapný“ dôkaz Bonapartovej skazenosti: našiel ho v podobe príkladu *Wolfstálu maličkého*, dediny v blízkosti dnešných slovensko-rakúskych hraníc. Napoleonove vojská tam bili zvieratá, kradli, podpaľovali majetky a ohrozovali ľudí. Pre čitateľov, ktorí by boli imúnni voči *křiku a nařikání* ľudí okrádaných o majetok, prináša Rohoň gradovaný dôkaz nevyhnutnosti pripojiť sa k boju so zbraňou v ruke v podobe obrazu zneuctených žien: *Neb ti lotři v žádosti ošklivé, / S nimi hovadsky si počínali, / Aniž prosbám jejich místa dali*.

Spracovanie spolužitia národností v rámci habsburskej monarchie, aké nám Juraj Rohoň sprostredkoval svojou básňou, je dôkazom umelého vytvárania národnej identity, ale aj mystifikácie v prospech jedného etnika. Súčasne je dokladom toho, že fakt napoleonských vojen bol v súvekej literatúre neopomenuteľným.

S naším územím súvisiace momenty napoleonských vojen, bitku u Slavkova a Bratislavský mier (1805), zapracoval do svojich básní aj Bohuslav Tablic. Urobil to v básni *Junina oběť. Masopústní Báseň Matějovi Abafimu, když s Pannou Zuzanou Boborovou L. P. 1806 dne 4ho Unora do stavu manželského vstupoval oBěTovaná*. Jej úvod je atypický: predstavuje obraz chrápajúceho Perúna (Tablic v poznámke pod čiarou vysvetľuje meno Dia ako *Peron aneb Peroun, nevyšší pohanský Bůh a Král všech lidí*):

¹ ROHOŇ, Juraj: *Probuzení národu Slovanského...* In: *Týdeník* 1815, s. 231 - 240.

*Ještě Peron chrápal, na loži sy leže
Když již Merkuryáš od Prešporských krajův
Jako mladý jelen s novinami běže
Přes hory y louky, přes oudolí hájův... 1*

Na civilný tón daný obrazom spiaceho hromovládcu nadväzuje stvárnenie bohyně *Irys*, pomenovanej *hodnou klavetnicý*. Po novotách bažiacia *matka svárů* a *roztržek* láka nevelmi bystrého Merkúra na prezradenie tajomstva a ponúka mu protihodnotu: *Y já tobě potom, jestli mi ty zjevíš / Noviny své, povím něco, čehož nevíš.*² Merkúr prerozpráva príbeh Napoleonovho vpádu do nemeckých krajín a úzkost Rakúska. Jeho rozprávanie si kladie masku štylizácie, historické deje sú mu len obrazom zabávajúceho sa boha vojny Marta.

Epithalamion *Junina oběť* je kreované konceptom imaginárnej, didakticky zameranej hry postáv. Do žánru svadobnej básne vchádzajú autorove impulzy jej zrodu (svadba), ale aj historicko-spoločenské podnety koexistujúce s nimi vo vonkajšej skutočnosti. Tablic prirovnáva Rakúsku ríšu k rodiacej žene, pomenúva ju úbohous, vyjadruje svoj obdiv k mohutnosti Napoleonovej armády. Básnik zveršúva bitku troch cisárov pri Slavkove (2. 12. 1805) a ústami Merkúra opisuje jej príbeh:

*Tu se u Slavkova sylvná vojska rojí,
Tu tří cýsařové proti sobě stojí,
Tu jest tisýc hrdín příšlých z franské země,
Tu Rus, Uher, Němec, Kozáků ctné plemě.
Bojují jak lvové za Cýsaře svého,
Lejí předrahou krev z těla raněného.
Tu jest břinkot mečuv, dusot hrdých koní;
Tu pluk sylvný Russů Francouz na led honí;
Tu zvuk trub a bubnů, zbroje jasný bleskot
Tu z děl dvě stě slyšet do Nongradu třeskot.
Poslěz ustupují Němcy s ctnými Russy
Francouzy jich honí s kartáči a kušy,
Potokové krve po Slavkovském poli,
Tekou, zabarvují, louky, stráně, rolí.³*

Ťaženie Napoleona, básnikom pomenovaného *neyvětšírek světa*, Európou robí dojem presunu figúrok v rukách boha vojny. Tablic rámcuje historické udalosti zobrazené v básni rozhovorom antických bohov, čím ich zjemňuje. Svoj obdiv k Napoleonovi zakrýva božími zásahmi do stvárňovaných

¹ TABLIC, Bohuslav: *Junina oběť*. Banská Bystrica 1806, s. 3.

² TABLIC, Bohuslav: *Junina oběť*. Banská Bystrica 1806, s. 4.

³ TABLIC, Bohuslav: *Junina oběť*. Banská Bystrica 1806, s. 6.

udalostí, vinu na porážke Rakúska pripisuje Iris, mierovú dohodu v Bratislave (1805) zásahu Merkúra. Vina Iris na stretoch Napoleona a jeho protivníkov je daná jej mytologickým charakterom:

*Ona rozmýchala oheň kruté války,
Ona přivolala Russů z hrozné dálky,
Němce proti Němcům ona ozbrojila,
Ona radce Králů zlatem zahubila,
Nakladila bády mezy všemy stavy,
Neštěstí uvedla na královské hlavy:
Lidí z drahé vlasti zlostně vypudila,
Proti ctnému otcy syny povzbudila...¹*

Tablic stvárňuje bohyňu Iris nielen ako postavu typizovanú, ale načrtáva aj jej charakterový prerod. Po slovách Merkúra o ukrutnostiach vojny *zbledla jako stěna, / Svědomí ji hrýzlo*. Bohyňa sa dôsledkov svojho konania *naskrz nenadála*. Merkúr, posol bohov, predstavuje postavu ideálne riešiacu konflikty. Usiluje sa priviesť strany za rokovací stôl a zamedziť tak ďalšiemu krviprelievaniu:

*Já sám Cýsaře sem nutkal se vší síly
Aby s Bonapartem spolu rozmluvili,
A hned v Zarušicých jestit umluveno,
Aby bojování bylo zastaveno.
V Prešpurku sem smířil ozbrojené stránky
Tu, kdež ondy byly Panonye schránky.²*

Zdalo by sa, že po vyriešení napätej situácie Iris, ohromená závažnosťou zvestí, nesplní svoj slub a nepovie Merkúrovi „novinky“ z Olympu. Tablic si, žiaľ, akoby mimochodom spomína, že píše svadobnú báseň a svojmu čitateľovi pripomína, že spolu prežívajú radostnú udalosť. Iris rozpráva, že *Na jakousi svadbu majíc Juno jíti, / Starého tam vína chtěla sebou vzíti* sa dej básne prenáša do Lišova, miesta konania svadby. Jej cesta nie je priamočiara, Tablic si neodpustí zobrazenie zhubných následkov opilstva boha vína, ktorý s *Bachyněmi svými plzlé zpěvy zpíval, / Svými Satyri se Juně vyposmíval*. Je kladom epithalamia *Junina oběť*, že autor vytvára obraz Junóny presvedčajúcej Baccha, aby uvoľnil víno ako dar novomanželom.

Rámec epithalamia *Junina oběť* poslúžil autorovi dvojako: zveršoval aktuálne udalosti, vyjadril svoj obdiv k Napoleonovi a zobrazovaný antický rámec nechal vyústiť do konvenčného prípitku novomanželom. Svadobná báseň *Junina oběť* je tak typickým príkladom žánrovo synkretickej skladby. Miesia sa v nej prvky epinikia (oslavy víťazstva, bojov) a epithalamia

¹ TABLIC, Bohuslav: *Junina oběť*. Banská Bystrica 1806, s. 7.

² TABLIC, Bohuslav: *Junina oběť*. Banská Bystrica 1806, s. 7.

(svadobnej básne). Prestupujú sa v nej didaktická, teleologická a náboženská funkcia. Sú dokladom toho, že príležitostná poézia Bohuslava Tablica tvorí spôsob, ktorým prejavoval svoje literárno-estetické, náboženské ale aj historicko-spoločenské cítenie. Ich antický šat bol len maskou, za ktorú sa skrývala snaha o vyslovenie názoru. A ten bol, ako naznačuje moje čítanie, ambivalentný. Dovoľujem si dokonca povedať, že v jeho poézii prevláda úprimný obdiv k Napoleonovmu ťaženiu.

Môj príspevok ukázal dva obrazy napoleonských vojen. Kým Juraj Rohoň zaujal k zobrazeným udalostiam stanovisko odsudzujúce, Bohuslav Tablic obdivné. Aj túto podobu mala poézia na Slovensku v prvom decéniu 19. storočia.

Slovenský literární klub v ČR, vydavatel revue Zrkadlenie-Zrcadlení chce vydat dosud v češtině neexistující, ztracené dílo Závíše Kalandry. K vydání připravil a ze slovenštiny přeložil Martin Kučera a věnoval ho příteli Albertu Marenčinovi.

POCTA MARXISTOVI, POPRAVENÉMU KOMUNISTY

MARTIN KUČERA

Historikem, který se mylil – nazval zesnulý Dušan Třeštík Závíše Kalandru (1902 - 1950) a učinil tak přespříliš obecně. Umožnil totiž, aby bylo vyjádření o mylnosti vztaženo na celé Kalandrovo dílo. Proti tomu se nabízí námitka, že Kalandra byl prvořadě filosof, marxistický filosof svébytného zrna. Vždyt napsal a z ideových důvodů stáhl doktorskou disertaci z oboru filosofie Parmenidova filosofie (1996). Historii však studoval v semináři profesora Václava Novotného a vážně se jí několikrát v životě zabýval. Pomineme-li jeho publicistiku a spisek o Lipanech (Znamení Lipan, 1934), zaměřený silně vůči Josefu Pekařovi a vstupující do meziválečných polemik o tzv. smysl českých dějin, zejména husitské revoluce, nejvýrazněji se zaujal právěkem a raným středověkem ve dvoudílné monografii České pohanství (1947, 2. vyd. 2002). Právě tu měl Třeštík na mysli, když poprávu relativizoval její konsenzuálně kladnou polistopadovou recepci. V prvním svazku známým protipekařovským tónem Kalandra vyostřil při o pravost Kristiánovy legendy tím, že se postavil na stanovisko Václava Novotného a Rudolfa Urnánka, jež se pozdějším výzkumem (hlavně Třeštíkovým) ukázalo jako s nejvyšší pravděpodobností nesprávné. Zajímavější druhý svazek monografie o české mytologii je sice pozoruhodný z hlediska doby svého vydání, ale antikvovaly jej práce Vladimíra Karbusického, mnohem fundovaněji a systémověji uchopující obtížnou látku. Nicméně historický zájem Závíše Kalandry se knihou o pohanství, byť z jeho díla zřejmě nejznámější, nevyčerpal. V pozadí zájmu dosud stál historický esej, psaný takřkajíc „na slovenskou objednávku“, Zvon slobody.

Po názoru editora se tragický zjev Závíše Kalandry jako historika právě ve Zvonu slobody realizoval nejpřesvědčivěji a přes všechny jednostrannosti výkladové metody či spíše frazeologie, poplatné poválečnému vědeckému diskurzu a zastávanému ideologickému postoji, také nejtrvaleji. Výsledky,

k nimž se Kalandra s polemickou srdnatostí krátce po komunistickém převzetí moci v Československu roku 1948 dobral, dovede docenit teprve naše doba, byť o tom či onom smýšlíme nyní jinak. Lze předeslat, že Zvon slobody je jedním z nejcennějších výsledků českého marxistického historického myšlení vůbec. Rozhodně se nejedná o pouhou „časovou brožuru“, jak soudí Kalandrův životopisec Jaroslav Bouček.

Zvonu slobody – název byl vzat z programové básně předáka slovenského národního hnutí Jozefa Miloslava Hurbana – byla pohříchu věnována minimální pozornost. Jak editor výboru z Kalandrova díla Jiří Brabec, tak Jaroslav Bouček věnovali této publikaci jen pár ocenivých řádků. Ke stému výročí převratných let 1848 - 1849 zamýšlel Kalandra psát seriál novinových statí, nasbíral množství materiálu a dospěl k osobitě koncepci. Nevyužít jí by bylo bývalo škoda i z hlediska nově etablovaného komunistického režimu v Československu, o jehož dalším směru zatím mohly panovat jisté iluze. Na podzim 1947 nabídl Kalandroví jeho přítel, básník a stávající slovenský pověřenec školství a osvěty Laco Novomeský, aby pod pseudonymem uveřejnil v Bratislavě brožuru k revolučnímu jubileu, zaměřenou povýtce na údajně rozporuplnou slovenskou účast v uherských událostech. Novomeský s Kalandrou udržoval styky i po jeho dramatickém rozchodu z KSČ; při jeho procesu mu to také nemálo uškodilo. V každém případě vyzvat Kalandru ke spolupráci nebylo již bezprostředně před Únorem 1948 bez určitého rizika. Pro Kalandru byla Novomeského nabídka mimořádnou výzvou. Získal jí možnost vyjádřit se k teoreticky závažným problémům, v komunistickém hnutí tabuizovaným. Rozený polemik se odhodlaně pustil do obhajoby pozice slovenského národa v maďarské revoluci.

Máme více důvodů se domnívat, že slovenská verze Zvonu slobody vyšla z pera Laca Novomeského. Mnohaleté zkoumání vnitřních souvislostí Novomeského díla a života, jakož překlad velké části jeho básnické tvorby do češtiny dává editorovi právo vyslovit přesvědčení, že pozoruhodně dobrý slovenský překlad Kalandrova textu pochází od něj. Zemřelý básník Vladimír Reisel nadto překladateli vyprávěl, že se mu za jeho poválečného pobytu v Praze, kdy ho Novomeský důvěrně pověřil, aby Kalandroví zanesl v zapečetěné obálce blíže neurčené korektury, dostal do ruky náhodně zapomenutý papírek s poznámkou, napsanou typickým drobným kantorským rukopisem: „Redaktor Šefránek nám odporúčal vypustit citát z Herzena...“

Laco Novomeský byl vynikající překladatel české prózy (Vančura, Hašek a další), z jiných jazyků překládal pouze sporadicky (jeden Kosztolányiho román z maďarštiny, výbor z Pasternakovy poezie). Zdá se proto, že nedokončená věta ze vzkazu Kalandroví se vztahovala k překladu Zvonu svobody. Novomeský důvěrně znal oba redaktory edice Cesty slobody v bratislavském nakladatelství Tatran, kde Kalandrova studie vyšla – literárního historika Andreje Mráze i politického pracovníka Júliuse Šefránka. Za literární úroveň ediční řady zodpovídal Mráz, tradicionalista aktivní za nedávného Slovenského státu, od osvobození člen Komunistické strany Slovenska.

Politickou únosnost edice střežil předválečný komunista Šefránek, jež Novomeský za války dostal díky svým konexím z ilavské věznice (odměnil se mu později za jeho procesu osobní zradou). Obou mužů si po odborné stránce cenil, leč nepřeceňoval jejich ohebný charakter. Nemohl jim proto důvěřovat a určitě jim neprozradil, kdo se ve skutečnosti skrývá za jménem autora Zvonu svobody. Znělo: Juraj Pokorný. Byla to na Novomeského přání slovakizovaná podoba Kalandrova běžného poválečného pseudonymu Jiří Pokorný – slovakismus Juraj působil na Slovensku nenápadně, především s ohledem na oba redaktory. Knížka se vydala bez větší pozornosti publika, která by vzhledem ke Kalandrově neoblíbenosti v řadách ortodoxních komunistů stalinské orientace byla bývala nežádoucí. Plně ji chránila Novomeského tehdejší autorita. Sličnou grafickou úpravu jí dal akademický malíř Viliam Weisskopf, slovakizovaný moravský Žid, klasik slovenské knižní grafiky a karikatury. Překladatel nebyl v tiráži přízračně uveden, i když je jasné, že Kalandra studii napsal česky. Slovensky neuměl. Bylo záhodno, aby Kalandra a Novomeský zatahovali do svého poněkud partyzánského podniku ještě třetí zasvěcenou osobu? Proto raději předstírali, že pisatel je Slovák.

Podle všeho se Závaš Kalandra připravoval ke knížce o roce 1848 nadmíru zodpovědně. Možná že bezděky, ale nepochybně rozhodujícím způsobem touto studií či esejem vyvrcholil jeho historický zájem. Využil řady publikací z fondů pražské Univerzitní knihovny. Typologicky vstoupil do blízkosti historiků, se kterými od třicátých let udržoval kolegiální vztahy a od nichž převzal weberovsko-sociologickou metodologii jako tu, jež se mu zdála nejlépe odpovídat potřebám filosofie dialektického a historického materialismu. Onu filosofii Kalandra přijal už v mládí za určující pro sebe a své dílo, ovšem – kterak přesvědčivě doložil výborem Intelektuál a revoluce (1994) i výtečnou závěrečnou studii Jiří Brabec – nikdy ne jako krunýř nepřekročitelného dogmatu. Vcelku záhy si Kalandra uvědomil, že tzv. marxismus je nutné obohacovat dalšími ideovými podněty a že se musí hledat adekvátní možnosti jeho využití v humanitních vědách. Je téměř nepochybné, že v kruhu levicové skupiny Dějin a přítomnosti od jejího ustavení roku 1936 Kalandru inspirovali Jan Slavík a Kurt Konrad, Václav Čejchan a Miloslav Volf. Plodné a Slavíkem podnětené ovzduší Dějin a přítomnosti vnímalo „marxismus“ jako světonázorové a metodologické východisko, doširoka otevřené různým interpretačním možnostem. Proto skupina neměla stranický ráz, ten získala až po válce, a formovala se v mezistranicky levicovém, antifašistickém křídle domácího politického spektra. Slavík mohl Kalandru ovlivnit svým sociologismem, Konrad hlubokým promyšlením ekonomických a sociálních jevů za revolučních převratů, Čejchan důkladnou znalostí látky osmačtyřicátého roku a Volf snahou teoreticky se vypořádat se zjednodušenou marxistickou představou o „revolučních“ a „kontrarevolučních“ národech. Není bez zajímavosti, že bývalý komunista Miloslav Volf, od roku 1929 člen sociálně demokratické strany, první univerzitně vzdělaný český marxistický historik a archivář, se

odvážil svůj pendant ke Zvonu svobody, nazvaný Byli Češi kontrarevoluční národ? a uchovávaný v jeho pozůstalosti, napsat teprve po Stalinově a Gottwaldově smrti v roce 1954. Zaútočil v něm na názory stalinského sovětského dějepisce Ivana Ivanoviče Udalcova, nikoli přímo na jejich gnozeologický kořen u Marxe a Engelse.

Podle Jiřího Brabce byl Kalandra originální myslitel, jakých česká kultura dvacátého století neměla mnoho. Na konci šedesátých let, kdy svůj výbor připravoval, Brabec dobře tušil, že Zvon svobody se liší od podobných studií české, sovětské, maďarské či východoněmecké provenience, avšak tuto „jinakost“ jenom nesměle naznačil. Ani v čase všeobecného uvolnění se nedoporučovalo příliš zasahovat do terénu marxistické hagiografie. Brabec zdůraznil, že Kalandra se i ve své „příležitostné publikaci“ zabýval metodologickými otázkami, jakkoli marginálně. Nepochybně tak určil její význam přesněji než Jaroslav Bouček, jenž se domnívá, že byla napsána „z ortodoxně marxistického hlediska“. Nejpregnantněji se však o ní vyslovil Kalandrův přítel, spisovatel a bývalý ruský legionář Václav Kaplický, napsal-li v dopise citovaném Boučkem: „Bude to jediná kniha o roce 1848, která bude stát za přečtení...“ I když ani náhodou nepodceňujeme cenný popularizující spis Františka Roubíka Český rok 1848, jímž starší česká nemarxistická historiografie oslavila sté výročí revolučního dění, lze dát Václavu Kaplickému zapravdu v tom, že Roubík sumarizoval dosažené poznatky a dodal k nim půvabné, hodnotné detaily, zatímco Kalandra v knížce řešil jeden z nejzávažnějších problémů aktuálního stavu levicového dějepisectví v poválečné Evropě.

Uškodili bychom Závíši Kalandrovi, pokud bychom hodlali jeho uvažování o dějinách vyjmout z kontextu tzv. marxismu, přesněji dialektického a historického materialismu. Ten souvislost byl pro něho nezpochybnitelný. Avšak jak s ním zacházet, to bylo nové – a pouze máloco z předešlé i o něco pozdější marxistické dějepisecké produkce v českém prostředí se Zvonu svobody může vyrovnat. V čem spočívalo Kalandrovo novum a v čem případně byly jeho dobové limity? Z předností Zvonu svobody vynikne na první pohled brilance sociologické analýzy sociálních poměrů, a to zdaleka netoliko slovenských. Kalandra byl do určité míry (do jaké, to nelze přesně stanovit) poučen o sociologii Maxe Webera a o novokantovské filosofii vědy u Windelbanda a Rickerta, tedy o teoretických výtěžcích zásadní ceny pro historický výzkum, marxistickým myšlením ještě dlouho po Kalandrovi ani v náznaku nevytěžených. Přitom bez nich by byla nemyslitelná francouzská škola Annales i anglicko-skotská škola Past and Present. Zvláštní sympatie Kalandra podle všeho choval k anglosaské historické tradici, o níž se soudívá, že na ni po osvobození navazoval až mladý Josef Polišenský. Vidíme, že Kalandra byl jeho opomenutým předchůdcem, avšak anglosaské dějepisectví, značně poznamenané sociologií a sociálním reformismem, je inspirovalo sousledně a z týchž důvodů: rozšiřovalo jim obzor marxismu potřebným a – jak se jim zdálo – navýsost vhodným způsobem.

Druhým závažným přínosem Kalandrovy esejistické studie o roce 1848 je její komparativní charakter. Problematiku revolučního pohybu let 1848 - 1849 postavil důsledně na evropskou půdu (s menším zdarem to čtyřicet let po Kalandrovi zopakoval brněnský profesor Josef Kolejka) a provedl historické, neanachronní a neprezentistické srovnání sociálních a ekonomických předpokladů onoho pohybu v Anglii, Francii, Německu a částečně na polském území, precizně rozebral poměry v Rusku a výsledný obraz komparoval s nacionálně českým, maďarským a speciálně potom se slovenským prostředím. Na malé ploše pomocí sociologicko-historické metody tak dosáhl informačního maxima, které v základních závěrech dodnes platí.

Třetí pozitivní rys Zvonu svobody, publikace, jež má formu eseje, ale je založena na původním výzkumu a citacích četné literatury i pramenných materiálů, se ozřejmí teprve tehdy, když si uvědomíme, jak se v poválečném údobí vyjadřovalo celé marxistické dějepisectví. Nikoliv náhodou od šedesátých let jeho čtenářům a uživatelům nesmírně vadila jeho depersonalace. Nejednalo se přitom o ilustraci dějinného vývoje se všemi jeho zákruty „příběhovými“ osudy velkých či dramaticky žijících jednotlivců, takové pojetí by Kalandra mezi prvními odmítl, nýbrž o náhradu konkrétně žitých a individuálně (pospolitě) tvořených dějin – dějin uskutečňujících se skrze lidské činy, prostřednictvím úhrnu lidského konání – schématickým předivem, sítí či mustrem kvaziracionalistických a kvaziexaktních „zákonů“ i „zákonitostí“, všelijakých „pouček“, na něž byla živá a složitá struktura dějinné tkáně narážena jako na ševcovské kopyto. Tuto šedou a v principu nesprávnou metodologii, která verbálně vycházela z klasiků marxismu-leninismu a činila z nich nezpochybnitelné dogma, jakési dvojče dogmatu o neposkvrněném počtetí, Kalandra odvrhl, aniž by se dokázal dokonale zhostit některých jejích výsledků. K radikálnímu odvratu mu nebyl dopřán čas. Přesto Zvon svobody přináší nad jiné výmluvné svědectví, že jeho autor nepodceňoval skutky konkrétních lidí a že poctivě i náročně hledal poměr mezi obecně teoretickou a lidsky kreativní složkou dějinného procesu. V žádném případě mu metodologické poučení převzaté z Marxe, Engelse a sporadicky Lenina (Stalin symptomaticky zůstal stranou) nezkřivilo zrcadlo, které nastavil době, poměrům a – lidem jako reálným aktérům i nositelům dění.

V jistém ohledu nejdůležitější i nejefektivnější přínos Kalandrovy knížky tkví v jejím polemickém vyhocení vůči Marxově a Engelsově tezi o historických a nehistorických, respektive revolučních a kontrarevolučních národech v událostech roku 1848. Češi, Slováci a Chorvaté byli velkoněmeckými nacionalisty, jimiž byli a ještě dlouho zůstali Karl Marx a Friedrich Engels, nařčení z pochybné role, již jako spojenci protimaďarských a protiněmeckých sil v revoluci – hlavně císařské Vídně – sehráli v letech 1848 - 1849. Německý nacionalismus zakladatelů filosofie dialektického a historického materialismu zaváděl socialistické hnutí na scestí a byl jedním

z největších tabu evropského revolučního myšlení. Vycházeli z něj četní marxističtí teoretici v celé Evropě včetně Sovětského svazu a po roce 1945 byla ze strany napadených stále naléhavěji pocítována potřeba polemicky se s ním vyrovnat. Odvahu k tomu našel jako první a na delší čas jediný Závěš Kalandra, známý odpůrce stalinské tyranie a stalinské dezinterpretace humanistického obsahu autentického marxismu. Ve Zvonu svobody velice výmluvně naznačil, kam Marxe a Engelse vedlo jejich velkoněmectví, a stejně jako maďarského nacionalistu Lájose Kossutha usvědčil i je ze záměrně jednostranného morálního hodnocení, které uráželo jiné, početné menší národy, ba víc než to – které je odsuzovalo *expressis verbis* k zániku. V pasážích o kontrarevoluční úloze ruského carismu nadto Kalandra nepřímou varoval před ruským expanzionismem, před nebezpečím rozpínavých ruských zásahů do vnitřních záležitostí sousedních národů. V souvislosti s oběma statečnými projevy svého postoje jako občana i jako odborníka Kalandra uvedl ještě pozoruhodný teoretický exkurs o národnostní otázce, doposud unikající pozornosti – slovo „národ“ v objevené etymologické konkluzi spojil se slovesem „narodit se“.

Přesná sociologická analýza slovenské společnosti na sklonku čtyřicátých let 19. století i neméně přesná diagnostika maďarské revoluce jako revoluce *de facto* „zemanské“ umožnila Kalandrovi obhájit slovenské protimaďarské povstání. Celkový přehled o stavu rakouské monarchie s detailní znalostí české reality navíc Kalandru zplnomocnil i k nepřímé obhajobě českého protifrankfurtského postoje. Ještě jedna okolnost však při zamýšlení nad Kalandrovým Zvonem svobody padá na váhu: jedná se v něm o jeden z mála suverénních příspěvků české historické slovakistiky, o příspěvek natolik kvalitní, že mohl nabýt krajně pozitivní funkce pro samo slovenské dějepiscectví, kdyby proces s Miladou Horákovou, Závěšem Kalandrou a druhý nebyl odhalil jejího skutečného autora jako „trockistického zrádce“. Tento výrok zamezil tomu, aby se kdy s Kalandrovým textem před Listopadem 1989 vážně pracovalo. Obhajobou Slováků a slovenské novodobé historie se Kalandra osvědčil jako bytostný demokrat a šlechtný duch, který se zastává slabších. O Slovácích se vyjadřoval jako o svébytném národě, zcela nepoplatně své době. Pojem „národnost“ mu nebyl snad vyjádřením nějaké méněcennosti, nýbrž ve starší produkci se užíval synonymicky, nerozlišeně s pojmem „národ“. Škoda že Zvon svobody nemohl působit, jak by si byl zasloužil... O to větší morální povinnost ke knize i jejímu autorovi máme dnes my.

Přes veškeré své klady je nicméně Kalandrovo dílo poznamenáno – jako ostatně každé písemně fixované dílo, nanejvýš odborné – určitými vážnými dobovými limity. Abychom byli odkazu Závěše Kalandry právi, musíme je spravedlivě konstatovat. Vědět o nich. Kalandrův text zastaral tam, kde vycházel z dobového marxistického „diskurzu“ a kde vědomě plnil ideologickou roli. Akcentace předbřeznových vnitrostátních podmínek v habsburské monarchii jako feudálních, vytrvalé označování šlechtické aristokracie

pojmem „feudálové“, záměrně vyostřená a tudíž neobjektivně negativní prezentace buržoazie jako měšťáckého stavu, který jen zle vykořisťuje a nic pozitivního vlastně nepodniká (což mimochodem neodpovídalo ani pojetí Marxovu) a podobné vnášení soudobých politických odsudků do minulosti zajisté již neobstojí. Připomeňme jen několik Kalandrových jednostranností, snadno vysvětlitelných z času, kdy svoji studii psal.

Záviš Kalandra především přecenil historickou roli dělnictva – dělnictvo nebylo v roce 1848, ani kdy potom hybnou silou dějinného vývoje do té míry, jak předpokládali Marx a marxisté starších generací, neboť nebylo v jeho možnostech realizovat program nového společenského řádu. Toto břemeno byla s to zvládnout (a vposledku nezvládla) výlučně inteligence. Za druhé: Kalandra nedocenil mezinárodní vazby maďarské magnaterie – maďarští magnáti byli v podstatě do roku 1945 nedotknutelní, jako kdyby se jich netýkaly vývojové proměny okolního světa a vlastní země, neboť byli mnohočetně provázaní s aristokracií anglickou, francouzskou, říšskoněmeckou a rakouskou. Za třetí: Kalandra se nedokázal vyhnout omylu teoretiků všech tří internacionál, že vznik a rozmach kapitalismu nelze moralizovat, protože není v první řadě sociální otázkou, otázkou vykořisťování. Nemůže tudíž mít subjektivní povahu, nýbrž plyne z objektivního, evolučně nutného sociálně historického procesu, vedoucího od centralistické monarchie ke kapitalismu. Kapitalismus – jak prohlásil, ale nedoložil Marx – expanduje, rozšiřuje se, množí se, poněvadž se musí rozvíjet v zájmu „zachování“ kapitálu samého. Jenom rozvoj je zárukou zisku, nikoli naopak. Vykořisťování tedy nelze absolutizovat a moralizovat, bylo a namnoze v jiných formách je průvodním jevem dynamického společenského řádu, založeného na základním rozporu mezi kapitálem a prací.

A konečně autor podlehl poválečné protiněmecké animozitě a nebyl ochoten přiznat demokratické prvky německého nacionalismu. Zvláště nápadné je to v ahistorické formulaci „jakýsi Hitler před Hitlerem“ nebo ve zkreslujícím podání nacionalismu J. G. Fichta, jehož nacionalita byla předzvěstí národního sjednocení, k němuž Němci přece měli právo, a obrannou reakcí vůči francouzským intervencím do říšskoněmeckých poměrů. Na druhé straně ovšem Kalandra neulpěl na tomto ideologickém povrchu a kvalitně zvládnutou sociologickou metodikou jej šťastně oslabil. Jeho celková rekonstrukce událostí i jejich příčin má proto více předností než nedostatků. Užitečné je rovněž si povšimnout, jak Kalandra, bohatě využívající všech možných druhů literatury i pramenů, pracoval s idejemi Karla Marxe, Friedricha Engelse, eventuálně (v závěru) Vladimira Lenina – užíval jich jako pramenných svědectví, jako výpovědí účastníků či jako pouhé teoretické opory vlastních tvrzení, nikoli jako nepřekročitelného a nepřekonatelného kánonu. V Kalandrově intenci neodkazujeme na celá jejich díla, autorovi se jednalo právě toliko o ideje.

Ze zorného úhlu translátora a editora Kalandrova Zvonu svobody je jeho nejzávažnějším nedostatkem absence poznámkového aparátu. V tom

byl autor, zdá se, nejvíc poplacen své žurnalistické praxi. Ve velké části případů citoval dostatečně průkazně, abychom mohli uvést aspoň zdroj, byť dohledat stránkové ukazatele by bylo nad naše síly i možnosti. Avšak zdaleka ne všude tomu tak bylo. – Naše edice i přístup k ní usiluje být poctou člověku, který se stal obětí stalinského teroru, nedocenenému marxistickému mysliteli nadnárodní úrovně, kterého popravili komunisté, příslušníci strany, s níž – jak jsme přesvědčeni – sympatizoval i poté, kdy se s ní rozešel pro poměr ke stalinským procesům. Lépe řečeno: zřejmě do smrti choval důvěru v teoretickou potenci marxismu; o to tragičtější je jeho poprava i to, co jí potupně předcházelo. V zájmu Závaše Kalandry bylo vrátit Zvon svobody do českého teoretického kontextu, do české historiografie, kam poprávu patří. Z toho důvodu bylo třeba jej převést do češtiny, v níž byl původně napsán. Přirozeně, jestliže jde o překlad, nikoli o originální znění, plynou z toho vždycky jisté problémy, neboť před překladatelem vyvstává neodbytný dotaz po míře věrnosti autorovi a jeho (v daném případě nezvěstném) rukopisu. Ale prostá reedice slovenského znění, stejně neautentického jako je naše, totiž překladového, by musela vyjít pod jménem Juraj Pokorný. Chtěli jsme, aby poslední Kalandrova kniha vyšla pod jeho pravým jménem. Překlad nám umožnil opravit autorovy omyly, doplnit vysvětlivky v závorkách, charakteristiky osob i křestní jména, zmírnit dvě, tři formulace (měšťák v. mešťan) a hlavně vypracovat poznámkový aparát a jmenný rejstřík, a tím knihu zčitelnit pro českého čtenáře: i na místech citací pramenů slovenské provenience, kde zúročujeme svůj dlouhodobý zájem o tlumočení slovenské poezie českému příjemci. Doufáme, že naše pojetí edice Zvonu svobody po šedesáti letech od jeho prvního vydání se příliš neprohřešuje na Kalandrově tvůrčím odkazu a že mu naopak poskytuje občanskou i vědeckou satisfakci v roce, kdy vzpomínáme dalšího z jubilejí prvního slovenského povstání.

ZVON SVOBODY

(ukázka)

ZÁVIŠ KALANDRA

I. SOUD NAD DĚJINAMI

Vážné nastaly časy pro národy světa.
Trojnásob jsou ale světější nám,
Slovákům zbědovaným tisíciletým neštěstím.
Národní rada slovenská v září 1848

Kdo by chtěl samy dějiny uznat za nejvyššího soudce lidských činů,
prozradil by tím na sebe, že je mu cizí smysl pro spravedlnost a že je

lhostejný k osudům lidského rodu. Rozsudky dějin nemohou znít jinak než „úspěch“ anebo „neúspěch“: tím naznačují na svých vahách vždy jen vzájemný poměr sil, narážejících o sebe v konfliktech vývojového procesu. Vzbouření Spartakovi otroci byli slabší než Crasovy legie, císař Zikmund byl mocnější než Roháč na Siónu, Tallienovi banditi zvítězili nad Robespierrovými jakobíny, pařížští dělníci podlehli soldatesce generála Cavaignaca – ale je tím snad **všechno** řečeno? Jaké by to bylo dějepiscectví, které by od veškerých úspěchů a neúspěchů neapelovalo k vyšší instanci! K instanci, jejíž spravedlnost odmítá vzít prostě na vědomí každý dosažený výsledek či jej dokonce sankcionovat všeobecným vyhlášením, že „co je, to je rozumné“, avšak která váží pohnutky a cíle všeho lidského konání a **ty** nekompromisně hodnotí podle míry jejich pokrokovosti nebo zpátečnictví.

Pravda, „události se nemají měřit kdejakou trpasličí mírkou, ale řádným měřidlem“, jak dobře řekl jeden z nejvýznačnějších mužů roku 1848, Lajos Kossuth. A řádné měřidlo lze k dějinám přikládat vždy jen z dostatečného odstupu. Nikdo nemůže psát historii své vlastní doby, současník píše pouze neobjektivní komentáře, kterým chybí možnost pohledu do hloubky. Abychom mohli být spravedliví k **subjektivním** faktorům lidských dějin, musíme spolehlivě poznat **objektivní** podmínky, v nichž se rozvíjela jejich činnost: je lze v jejich skutečné závažnosti postřehnout teprve až z výsledků jejich působení. „Získat si jasný přehled o ekonomických dějinách určité epochy nemůžeme nikdy vzápětí, ale jen dodatečně“, konstatoval Friedrich Engels; a bez pohledu do hospodářských základů by dějepiscectví zůstalo nesořaditelně na povrchu a nikdo by si z něj nemohl vzít žádné poučení. Avšak chtít se **s užitkem** poučit historií znamená nezastavit se tam, kde od povrchu události pronikneme k jejím hospodářským kořenům; to by totiž znamenalo vidět v dějinách toliko nevyhnutelnou zákonitost, předepisující společenskému vývoji cesty, na jejichž směru lidské úsilí nemůže vcelku nic změnit. Svoje poučení dějiny dávají jenom tomu, kdo chápe, že ať je moc historických zákonitostí jakákoli, jsou to nakonec vždycky **lidé**, kdož dějiny tvoří.

V ekonomickém a sociologickém rozboru sil, které nesly evropské revoluce roku 1848, v historickém pochopení zákonitostí, které je předurčovaly, pro nás ještě ani zdaleka netkví dostatečné poučení. Kdo by se dal v teorii poučit výhradně jimi, mohl by, dokonce by spíše musel, v praxi dospět k zásadě, že bude v každé době a za všech okolností stát na straně těch, kteří mají vyhlídky na moc a vítězství, i kdyby to byli Windischgraetzové a Cavaignacové. Pokud by výsledek dění vůbec někdy někomu „dával zapravdu“, nedal snad výsledek zápasu sociálních sil roku 1849 zapravdu katům revoluce? Či nedal tehdy dosažený efekt působení historických zákonitostí svoji sankci počínání cara Nikolaje I. a polního maršála Haynaua, „krvavého psa aradského“? Ne, v takovémto konformním duchu nemůžeme nikdy uznat „soud dějin“ jako nejvyšší instanci, proti jeho verdiktům se máme právo odvolat k soudu nad dějinami, který neuznává trpasličí mírky relativistických hodnocení.

Vždyť právě tenkrát, když po porážce revoluce triumfovala bachovská reakce i v zemích Svatoštěpánské koruny, kladli – podle svědectví kronikáře slovenského povstání Mikuláše Dohnányho – mnozí škodolibí lidé otázku: „A co jste vyhráli, Slováci?“ Ta otázka, ač zlovolně míněná, mohla přece promlouvat do svědomí těch, co se Štúrem a Hurbanem bojovali u Myjavy a Brezové. Někteří z nich stáli jen několik měsíců předtím na pražských barikádách společně s mladým Josefem Václavem Fričem, jenž se v oněch zářijových dnech znova vyznamenal svojí odvahou v řadách slovenských dobrovolníků. Otázku by tudíž bylo možné rozšířit i na Čechy a vůbec na každého, kdo se roku 1848 chopil zbraně, ať už kdekoliv v Evropě. Pokud jde o Čechy, je známá odpověď Františka Palackého, jenž vyhlásil o svatodušních bouřích v Praze, že neví „o žádné události za naší paměti, kteráž by měla byla následky osudnější a škodnější pro národ“. Může nás ujišťovat, že ví, o čem mluví: „...a přece stojím na slovu svém, nabyv známosti dosti spolehlivé o smýšlení kruhů té doby rozhodujících“; my zase víme, že je to odpověď úzkoprsá a krátkozraká, hodnotící události vpravdě trpasličí mírkou, a málo důstojná, odvolává-li se na to, co Palackému uznaly za vhodné předestřít vídeňské „rozhodující kruhy“.

Méně známá je odpověď Mikuláše Dohnányho z roku 1850¹ na dotaz, který sám tlumočil:

„Vyhráli jsme váš hněv, vaši závist a nenávisť, nepřátelé naši! A to je v království ducha (o jakém vy, pravda, nic nevíte) veliká výhra. Předtím jste námi jen opovrhovali a za nic nás neměli; teď se na nás hněváte, závidíte nám a nenávidíte nás.“

S duchem této odpovědi, překypující nacionální vášní, se dnes už sotvakdo bude chtít ztotožnit. Přesto však máme právo zjistit už beze všeho zaujetí, odváteho vichřicemi času, zda se pod její žhavou kůrkou skrývá střída, přijatelná i chladnému rozumu a důležitá pro posouzení výsledků slovenského vstupu na scénu neklidných let 1848 a 1849.

Vášnivá odpověď Dohnányho totiž ukazuje k těm změnám subjektivního činitele dějinných procesů, které se rýsují nad všemi změnami jejich objektivních podmínek, přetvářených ve výhnních revolucí. Na tom, jak se **lidé** mění v revolučních proměnách, závisí v rozhodující míře nesmírně závažná okolnost: zda tento lidský faktor dokáže v dalších vývojových etapách stát na vyšší situaci, zda v nich už bude lépe připraven na úkoly, které si dává. Ze zbytečně prudkých slov Mikuláše Dohnányho vyznívá přesvědčení, že slovenské národní sebevědomí značně posílil jeho křest ohněm, který zaplál v převratných letech 1848 - 1849, a že tento jeho viditelný vzrůst významně zasáhl do vztahů slovenského národa k jeho maďarským utiskovatelům, že se potom už nikdy neztratil a působil stále, až do našich časů konečného osvobození.

Kde se mluví o národním vědomí, tam je otázka „Co jste vyhráli?“ zastíněna jinou otázkou: „**Zač jste bojovali?**“

¹ Mikuláš DOHNÁNY: Historia povstaňja slovenskoho z roku 1848, Uhorská Skalica 1850.

Ano – zač padli ti, kdo v záříjových bojích osmačtyřicátého roku bojovali v řadách Štúrova dobrovolnického sboru a posléze pod velením „slovenského Žižky“ Bernarda Janečka? Zač trpěli v kossuthovských žalářích básník Janko Král a učitel Ján Alexander Rotarides, kaplan Ľudovít Šulek,¹ farář Daniel Jaroslav Bórik i jiní,² na jejichž jména se již pozapomnělo?

Na tyto dotazy chce dát odpověď anonymní autor knížky Slovenské povstanie 1848/49, kterou podepsal jako „očitý svědek“³ a v Trnavě vydal osmatřicet roků po vylíčených událostech:

„Loupežnická lež je tedy, necht pochází od kohokoliv, že jsme bojovali proti svobodě, za hloupé předsudky a ve prospěch absolutismu a otroctví.“

Slova to jsou, jak je znát, silná; je stejně silná věc sama? Týž očitý svědek přece přiznává, což je i jinak dobře známé, že slovenské dobrovolníky vyzbrojil hrabě Latour, v té době ještě rakouský ministr války – netrvalo dlouho a vídeňské povstání mu dopřálo skončit na pouliční lampě. Císařská vláda Štúrovy dobrovolníky vyzbrojila, postavila jim do čela císařského důstojníka⁴; s vědomím císařské vlády překročili 16. září 1848 na cestě z Vídně uherské hranice a táhli na Myjavu...

Jistě – ale tam narazili na císařské bataliony! Očekávali, že se srazí s národními gardami, utvořenými z maďarských složek obyvatelstva slovenských měst; skoro nevěřili svým očím, když viděli proti sobě nastupovat italské vojáky rakouského císaře, které hrabě Latour držel v Uhrách, zatímco v Itálii nechal krváčet pluky Maďarů. Měla vídeňská vláda Johanna Wessenberga, doposud věrná metternichovské tradici stavět jeden národ rakouské monarchie proti druhému, opravdu v plánu, „aby se **magyarische Rebellen** se slovenskou pakází vymlátíli“? Stačí, že si to mysleli, že si to vlastně museli myslet slovenští dobrovolníci, jak naznačuje onen autor – očitý svědek. V každém případě je jisté, že s datem 25. září 1848 vyšel manifest císaře Ferdinanda V., v němž mimo jiné oznamoval svým národům:

„Jmenovitě též vydali jsme potřebné rozkazy, aby i do Horních Uher zákonný pořádek se navrátil...“

O pouhé tři dny později byl sbor slovenských dobrovolníků rozprášen a jeho zbytky zatlačeny za haličské hranice regulárními oddíly téhož císaře, obnovujícího pořádek vůči rebelům, jimž jeho vláda dala zbraně i vedení.

Po své první porážce se dobrovolníci dožadovali opět zbraní, tentokrát od knížete Windischgraetze, vítěze nad povstaleckou Prahou a revoluční Vídní, který už táhl na revoluční Pešť. Někteří členové jejich deputace sami kdysi bojovali proti Windischgraetzovým granátníkům na pražských barikádách; praví se, že je Windischgraetz poznal. Nepochybně však je, že jejich žádost o vyzbrojení odmítl – nechtěl vyhánět dábla belzebubem: i jeho někdejší protektor Metternich by to byl odmítl, jakkoli kdysi v mladých letech sám vypracoval plán na „ozbrojení lidu“ proti vítězné Velké francouzské revoluci.

¹ V komárenských kasematech zemřel 1849 na cholera.

² Na popravišti např. zahynuli studenti Karol Holuby a Viliam Šulek.

³ Očitý svědek byl štúrovec Samuel Štefanovič (viz níže).

⁴ Čecha Bedřicha Bloudka.

Windischgraetzova nedůvěra mohla být jen ke cti Janečkovým dobrovolníkům. Byla to nedůvěra k tomu, že by chtěli bojovat „proti svobodě, za hloupé předsudky, ve prospěch absolutismu a otroctví“ – v tom se Windischgraetz zřejmě shodoval s názorem „očitého svědka“. Konečně jim zbraně přece jen dal, na přímmluvu Jelačičova generála Zeisberga. A potom bojovali. Bojovali pod Janečkem – Žižkou... a pod nejvyšším velením rakouského polního maršála Haynaua, krvavého aradského psa. Bojovali kdesi u Komárna,¹ a zatím se přes Karpaty valila armáda carského maršála Paskeviče, podmanitele revoluční Varšavy z roku 1831. Brali žold ve službách kontrarevoluční vlády knížete Felixe Schwarzenberga proti Kossuthovým Maďarům, o kterých tehdy napsal nikdo menší než Karl Marx:

„Pokud padnou, padnou slavně jako poslední hrdinové revoluce z roku 1848, a jenom na krátký čas...“

Padli. Padli pod přesilou Paskevičových, Haynauových a Jelačičových armád, v nichž dobrovolnický oddíl Slováků byl nepatrnou jednotkou. Ale kdyby v nich byl být jen jako kapka v moři – spoluzodpovědnost a spolovina by na ně před naším svědomím padala **celou** tíhou... jestliže ovšem maďarská revoluce byla vskutku taková, za jakou ji vydával Lajos Kossuth v poslední ze svých deklarací: „Bojem svobody národů proti tyranii!“

Byla maďarská revoluce takovým zápasem? Mohl ji její vůdce za něj **právem** vyhlašovat? Velmi mnoho nám záleží na tom, jakou odpověď lze podle skutečnosti dát na tuto otázku. Rozhodně na ní závisí správné posouzení role, kterou sehráli Ludovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban, Michal Miloslav Hodža a ostatní představitelé tehdejšího Slovenska. Rovněž pak to, zda smíme anebo nesmíme dát zapravdu jednomu z bojovníků Janečkova sboru, onomu „očitému svědkovi“, jemuž jsme už jednou udělili slovo:

„My jsme nezvedli zbraň za žádný fantom a hloupé předsudky pouhé autority, leč bojovali jsme za právo lidstva – nám stejně jako Maďarům byla svatá osobnost národa; neboť platí-li něco, tak dozajista platí v první řadě pravda ta, že

Slovo je květ duše, jehož ovoce je svoboda;

Bez volnosti řeči nebude volnost národa.“

Avšak revoluční maďarské Uhersko, které Kossuth chtěl vidět „zářit jako hvězdu na **evropském** nebi“, není možné poznat věru jinak než v rámci revoluční Evropy roku 1848, do něž s ním spadá i celá problematika Slovenska té převratné doby. Musíme se tudíž vydat na malou obchůzku.

II. JARO NÁRODŮ

Nu, kdopak nerad zabývá se dny
ducha uchvátivších nadějí?

Jozef Miloslav Hurban

1 Zařazení ve skupině chorvatského polního podmaršálka Šimuniće

Kcenzura Metternichova policejního ministra hraběte Sedlnitzkého dokázala po několik týdnů utajovat před širší veřejností rakouské říše výbuch revoluce v Itálii. Den Nového roku 1848 tam zůstal dnem svátečního klidu, ale už nazítří druhého ledna došlo v některých severoitalských městech k pouličním demonstracím a prudkým srážkám s rakouskými posádkami; na obou stranách byli ranění. V Miláně a v ostatních oblastech rakouského Lombardska potlačili bouře po dvoudenních menších bitkách. Mezitím se však zpráva o nich dotala až na Sicilii a tam podnítila povstání mnohem lépe organizované a mnohem širě založené. V Palermu dokázalo vojsko krále Ferdinanda II. jen den vzdorovat ozbrojenému lidu: to se událo 12. ledna. Už následujícího dne vojáci museli po těžkých bojích vyprázdnit město a italská trikolóra zavlála nad ostrovem, který 17. téhož měsíce vyhlásil samostatnost. Až teď pochopilo bourbonské Veličenstvo, že zase jednou nešlo o pouhou rebelii, nýbrž o revoluci, a trochu pozdě se rozhodlo poskytnout několik milostivých ústupků, o něž nikdo nestál, a vyhlásilo generální pardon, jemuž se vítězi z barikád jen smáli.

Neapol se dlouho neomeškala za Palermem. Stačily demonstrace s trojbarevným praporem pod okny královského paláce, aby 27. ledna odstoupila reakční vláda a byl ustaven lidem vítaný liberální kabinet.

Ohlas těchto událostí zalil spontánní duševní energií celou Itálii. V Římě, Livorně, Janově, Turíně, tudíž v největších italských městech, nastaly velké, radostné demonstrace, které nepřerostly ve srážky jedině proto, že nikde nenarazily na odpor: despotové a despotičci moudře zadrželi své strážce pořádku za branami kasáren.

V Metternichově říši, kde musel mlčet tisk, hovořily letáky. Tak v Praze po celý únor policie marně pátrala po původcích letáku s výzvou:

„Bratři! Již je konec všeho obětování pro trůn, který nás za otroky považuje, nás utiskuje, ukrutnými daněmi souží! Italiáni jsou naši bratři, nebojujme proti nim, neb jsou tak nešťastní jako my. Zesilte se, netrpte nové verbování, povstaňte, spojte se, ozbrojte a vysvobodte se od panského a královského utiskování a ustanovte si konstituci, která na rovnosti, svornosti a svobodě pozůstává!“

Zároveň se z Itálie převalila vlna bouřek do rakouských provincií. V Padově a Pavii, v Miláně a Bergamu se ve druhé polovině února 1848 opakovala krvavá vzbouření z prvních lednových dní; arcivévoda-místokrál si nakonec nevěděl jiné rady, než že vyhlásil stanné právo.

To bylo 22. února – přesně v den, kdy se revoluce přihlásila o slovo ve Francii. Konzervativní vláda historika Françoise Guizota zakázala uspořádat „reformní banket“, ohlášený v Paříži opozičními stranami. Odpovědí byly dělnické demonstrace, v nichž se zpěv Marseillaisy mísil s výkřiky „Pryč s Guizotem!“. Následujícího dne už stály v ulicích barikády a po prvních srážkách se král Ludvík Filip pokusil zachránit si trůn propuštěním Guizota. Nadarmo; 24. února revoluce vyvrcholila v několika konfliktech, zakončených sbratřením vojska s lidem. Král Ludvík Filip se bezúspěšně

pokoušel zachránit trůn alespoň pro svoji orleánskou dynastii abdikací ve prospěch vnuka – den skončil jeho útekem a 25. února vyhlásili v triumfující Paříži republiku.

„Nuže, můj milý, všecko skončilo!“, pronesl ve Vídni kníže Metternich k carovu vyslanci, když od něho vyslechl první zprávy o pařížských událostech. Avšak potom se ještě dva týdny pokoušel aspoň v rakouských zemích zabránit onomu předvídanému konci; ovšem ohlas třetí francouzské revoluce už všude posílil sebevědomou náladu, probuzenou italskými bouřemi.

V peštském sněmu pronesl Lajos Kossuth řeč, která kolovala mocnářstvím jako „řeč při křtu revoluce“.

„Ti, kteří obvykle nic nezapomínají,“ – volal v ní na adresu despotů – „přece velmi rádi zapomínají na to, že jejich trůny nezachránila Svatá aliance ani ve svém prvním vydání,¹ ale že je tehdy ještě zachránilo nadšení národů, ono nadšení, jehož základem byl slib svobody – a tento slib nebyl splněn.“

V pražských ulicích se tenkrát objevily první výzvy k činu, vydané radikály z tajného spolku Český Repeal:

„Občané hlavního města! Události pařížské probudily ze spánku celou Evropu. Německo chystá se k boji a ozbrojuje své měšťany. Na Vás, občany hlavního města, hledí celá země. Vy musíte musíte vystoupiti ze své pasivnosti a ono právo, jež Vám přináležejí, vyslovit. Musíte činem účastniti se záležitostí státních.“

A památného 11. března se pak Karel Sabina již domníval, že smí zakončit schůzi ve Svatováclavských lázních slovy plnými důvěry ve vítězství:

„Přátelé a občané! Dnešním dnem smazal ze sebe český národ hanbu, jež na něm lpěla od neblahé pohromy na Bílé hoře!“

O den později si lidé ve Vídni při setkání říkali: „Zítřka vypukne revoluce!“ Neboť v ten očekávaný zítřek, 13. března, se sešel dolnorakouský sněm; jeho stavovští členové byli samozřejmě pro obezřetný postup a odhlasovali značně umírněnou petici panovníkovi, žádající mlhavými obraty „svobodné a konstituční Rakousko“. Vyslanou deputaci však na její cestě provázal rozbouřený průvod, který strhával císařské orly, vyvolával svržení císařského kancléře a bil se s císařovými důstojníky. Metternich se pokusil s deputací rokovat, zatímco tajně poslal pro generála Windischgraetze, kterému chtěl svěřit „obnovení pořádku“, topícího se již v prolité krvi. Bylo příliš pozdě; než mohl Windischgraetz přijít, musel Metternich odejít a po jednodenním odkládání vydala jeho sesazená vláda 15. března císařský manifest se slibem svolání ústavodárného shromáždění všech zemí habsburské monarchie.

„Pán a paní von Mattheux“ – neboli kníže Metternich s manželkou v inkognitu – vydali se na cestu do exilu německými státy, kudy se revoluce přehnal v týdně po 18. březnu, jakmile zvítězila na berlínských barikádách; projeli Holandskem, kde o několik dní později stačila vlna petic smést

¹ Z doby Vídeňského kongresu 1814 - 1815 po napoleonských válkách.

reakční vládu, zatímco v sousední Belgii po nezdařeném pokusu o vyhlášení republiky potlačovali dělnické nepokoje; na konci pětítýdnového útěku přijeli konečně do Londýna, jenž se dosud nevzpamatoval z úleku, způsobeného obrovskou chartistickou demonstrací, dělnickými nepokoji v Glasgowe, Manchesteru, Birminghamu, Edinburghu a zostřenou agitací repealistického hnutí za osvobození Irska. Z dálky tam zaznívala ozvěna revolt v Dánsku, ve Švédsku a Španělsku.

Ti, kdo revoluci vítali, vítali ji ve všech tóninách a odstínech daných rozrůzněním tehdejší společnosti: od iluzí, co uspávaly do důvěřivého, trpného očekávání, smíšeného s obavami o osud „svatého vlastnictví“, až po bouřliváckou nedočkavost, jež varovala před sliby a volala po činech; od jásavých písní básníků přes diplomaticky volená slova všemožných petic a nabádacího projevy osvobozeného tisku k drsné řeči dělnických hesel a rolnických výzev: opravdu, v té jarní symfonii radosti znělo už dost disonancí, z nichž se hlásila různorodost třídních zájmů, zprvu ještě překlenutých společným odporem vůči útlaku ve všech jeho formách a nuancích.

Na Slovensku oslavil Karol Kuzmány nadějný 16. března, když z Vídně vyhlásili příslib konstituce, verši dojmavé prostoty:

*„Zapívej, skřivánku, vysoko;
Ohlas to, vlaštovičko, široko:
Otrocké jařmo troskotá,
už zář svobody se mihotá.“*

Z březnových porad slovenských vlastenců v Hlbokém vzešel Hurbanův leták, nabitý výzvami:

„Bratří Slováci! Již i nám čas nastal, neboť nastaly časy svobody. Pánbůh se nemohl už déle dívat na nepravosti způsobené pány tohoto světa, proto dal vzejít skvělému slunci svobody národů...

Zda jen my Slováci máme ve svých dolinách a domcích mlčet? Snad my jsme tu na světě jen k tomu, abychom sami byli služebníky druhých? Snad jenom my, stateční Slováci, máme pouze poslouchat písně svobody, které jiné národy zpívají? Vzhůru, bratří, ne, ne a ne! My věru nesmíme mlčet, když jiní zpívají, a sloužit, když jiní panují, a plazit se, když jiní hlavy pozvedají, a zoufat, když jiní triumfují! I nám, i nám, statečným Slovákům, udeřil zvon svobody!“

V Hurbanově povstaleckém letáku stála i následující věta:

„Tyto časy svobody nikdo nedal ze své milosti, tudíž nikdo z lidí – rozumí se, že ani páni ne – nesmí zabránit člověku, ani národu, aby je nevítal svým způsobem...“

– a vskutku, tehdy nemohl nikdo zabránit ani zbídačenému slovenskému lidu, aby vítal příchod svobody **svým** způsobem. Svým lidovým způsobem vítal konec urbáře,¹ roboty a feudálních výsad velkých magnátů i drobných

¹ Urbářem jakožto soupisem poddanských povinností se zde i v následujícím textu míní takzvaný definitivní uherský urbář z roku 1836, který vystřídal prozatímní urbariální pravidla královny Marie Terezie z roku 1767.

zemanů: svým způsobem, z něhož se nemohla ztratit staletým utrpením vypěstěná nedůvěra k panstvu ani tenkrát, když páni přicházeli v beráncím rouchu „dárců svobody“; z něhož nemohlo vyprchat vědomí stále nedořešených křivd, které panstvo kdysi spáchalo protiprávním zabráním obecních lesů a pastvin; z něhož doposud nemohla vyvětrat ani antisemitská nenávisť, tato kletba každé zaostalosti, podněcovaná i bezohledností židovských lichvářů a parazitismem kořalečníků. Potom pochopitelně muselo lidové vítání svobody vyznít v tónech, jaké se hlásily například z vyhlášky nalepené v noci koncem dubna „neznámými pachateli“ na zdi v Šaštíně:

„Toto jsou naše vůle, obyvatel šaštínských:

- 1) Žádný žid žádné krávy pást nesmí.
- 2) Na varty¹ /nesmí/ jít jako kterýkoli křesťan.
- 3) Maso se musí dobře vážit.
- 4) Pekaři /musí/ dobré země péct.

Žádné židovské cigánství a šálení se netrpí. Komisaře ani úřadu se, židé, bát nemusíte, ale hněvu lidu obecného, který mnoho křivd dlouhé roky snášel, /ano/. Nechtě panuje spravedlnost. To pomlouvání křesťanských kněží od židů ať načisto přestane, nebo zle bude, nebo zbijeme a zkažíme všechny židy, ale zkažíme také každého nepořádného člověka, je-li křesťan, či žid. Dobrý občan, ten nechtě se nebojí, tomu se nic nestane. Pálenka, pivo musí být lacinější, jak ne, tak Popra² zapálíme. Veřejně naše tváře ukážeme, poněvadž je nás 150 mužů, kteří jsme přísahali pod širým nebem v bouři, že se chceme bránit a spolu zemřít. Když tyto věci /splněny/ nebudou, čekejte, že Šaštín bude spálený. Žádné lumpy vymýtat nebudeme, protože každý je darebný člověk, který těmto vůlím zadost neučiní. Modro, stůj za tím, a vy všichni, nebo zle bude! Konec.“

Jak je vidět, tato vyhláška promlouvá jiným jazykem, než v jakém byly napsány něžné Kuzmányho verše anebo ohnivé věty Hurbanova letáku. Spíše se podobá mluvě, v níž toho roku „zkomponýroval Jan Novák, to byl ze Starý Vsi sedlák“, svoji báseň na zrušení šlechtických výsad v Čechách:

„Naše jsou vesnice!

Střílíme zajíce!

*To všechno nám císař dal –
aby ho Pánbůh zachoval!*

Máme teď nové desátky:

farářům klackem na zadky.

My se Boha nebojíme,

my před Bohem obстоjíme.

Moc pánů je pochována

a robota zakopána.

¹ Na čekanou.

² Míněna Popperova krčma.

*Nevstane už, mrcha, více,
zvonili jí na radlice...“*

– a ve které skládal svoje písničky pražský lid:

*„Pekaři, pekaři, pečte větší housky,
nebo vám krám rozmlátíme na samý kousky!“*

Kdo by hledal k téhle písničce účinný kontrast, sotva by našel formálně i obsahově příkrřejší nežli ten, jenž vznikne její konfrontací se soudobou básní Karla Sabiny, vítajícího v ní francouzskou únorovou revoluci:

*„Tu hle na západě jarém
šerý mrak se protrhává,
z nebe zavzní ohlas Páně:
Vstaňte, soudný den nastává!
Vstaňte všichni v potu tváří
pracujících, sklíčení!
Vy však, hubitelé ducha,
v tmách se skrejte k zničení!“*

V Praze se tou dobou – dříve než 15. března „císař dal svobodu“ – skrývali opravdu „všelící majetní šosáci“, jak o tom vypráví Josef Václav Frič ve svých Pamětech¹:

„Všude bylo živo a hlučno. Praví filistři zůstávali doma, veřejným místnostem úzkostlivě se vyhýbali – a jen sem a tam jsme zaslechli, že všelikých majetných šosáků zmocňuje se strach před proletářstvem, kteréž ovšem jen v jejich hlavách strašilo, když se byli k hrůze své dočtli, že v Paříži dělník Albert stal se pojednou ministrem! Třásli prý se, ovšem bezdůvodně, o své životy, uschovávali své klenoty a dvacetníky, báli se v zlém svém svědomí o své jmění – o všechno ostatní se ale nestarali.“

Až když po 15. březnu čnely v ovlajkových ulicích slavobrány s nápisy, jako je tento:

*„Dlouho ať žije
Ferdinand V.,
Milý otec vlasti,
Slavný ústavy dárce!“*

– potom i nejoprávněnější filistři vylézali zase na světlo... a třeba na biliáry, kterak se to stalo v solidním lokále Měšťanské besedy, kde opět podle Fričových Pamětí:

„...vyskočil pojednou nejvíce se dosud tetelící, jinak přehorlivý měšťan i mlynář Slavík od svého stolu, sejmul rychle podobiznu císaře a pána z hřebíku, vskočil s ní na kulečník a počal s ní jako divý poskakovati. Neustále pak volaje: ‘Náš dobrý tatíček, nejmilostovější král Ferdinand, ráčil nám uděliti svobodu!’ dával obraz všem přítomným jako nejsvětější svátost po řadě líbati.“

Možná že se tato scénka, hodná Haškova péra, odehrála téhož 17. března,

¹ Tato i následující citace z Friče pocházejí z 1. vydání knihy Josef Václav FRIČ: Paměti, 1. – 2. díl ve 4 sv., Praha 1886 - 1887.

kdy ve Včele vyšel článek, jímž vítal svobodu Karel Havlíček; jeho úvodník se samosebou nesl jiným duchem, leč i v něm se ozývá důvěřivě zdůrazněná loajalita:

„Bratří! Stará vláda knížete Metternicha pomínula ve Vídni, a tvrdošijný stařec tento, který zastaralým, tmymilovným systémem svým velikou část Evropy zdržoval od pokroku a císařství Rakouské málem by byl již do propasti nešťastné zavedl, tvrdošijný stařec tento viděl vlastníma očima vzbouřenou Vídeň, viděl pohnutí v celé říši a uslyšel z úst dobrotivého mocnáře našeho slova: 'Konstituce! Svoboda!'; slova kouzelná, před kterými uprchnouti musela stará, středověká vláda knížete Metternicha, slova dobročinná, s kterými zlomena jest moc byrokracie, slova blažená, která bezprostředně spojí národ s panovníkem.“

Národ s panovníkem! O čem svědčí tato iluze, jež se z odstupu století nemůže nezdat směšná, ne-li o správnosti Engelsových slov, že „v žádné zemi se neudržel feudalismus, patriarchalismus a ponížena úzkoprsost pod ochranou otcovské ferule¹ tak neposkvněně jako v Rakousku“? Ta dobře udržovaná, hluboce ponížena úzkoprsost zní dokonce i oslavných děkovaní, které tehdy Pražané poslali vídeňským vítězům:

„Sláva Vám, jež jste pozdvihli první hlasu svobody, sláva Vám za příklad, jež jste nám všem dali! Čest a věčná sláva bratřím, za svatou věc padlým! Společně s Vámi pláčeme nad mohylou jejich, nad ní podáváme Vám rukou svých k věrnému pobratimství. Krví svou utužili jste pevněji svazek národů Rakouských, smrtí svou osvobodili jste nejen nás, nýbrž i dobrého a šlechtetného císaře našeho. Svobodně může nyní poslouchati srdce svého a oblažiti nás.“

Dobrý a šlechtetný mocnář, slabomyslný epileptik, oficiálně zvaný Dobrotivý, byl ve skutečnosti jediný, kdo ještě 13. března hodlal s úzkostlivostí prostáčka udržet svého ochránce – všemocného kancléře, zděděného po otci. Jakmile se však tato příslovečná „skála pořádku“ zřítíla, tu nad úzkostí těch, co se strachovali o další osud řádu, triumfovala radost davů, které večer 15. března 1848 vítaly na ulicích veselící se Vídni příslib svobody.

„Ten večer“ – čteme v díle vídeňského současníka² – „s iluminací a pochodněmi, s hudbou a slavnostními průvody mladé národní gardy se vskutku podobal slavnosti bohů, a kdo se jí zúčastnil, anebo byl jejím svědkem, ten si musel často sám v duchu uvědomovat, že to není pouhé divadelní kouzlo či krásný, ale prázdný sen. Všecka srdce se otevřela, všechny oči slzely radostí a dojetím, lidé se objímali a líbali, nebyli už Němci, Slované, Maďaři a Italové, byli jen svobodní občané, byli jen šťastní lidé. Padlo vše, co rozdělovalo národy, a každý se díval jedině na bílé pásky a vlajky a hesla volnosti, nikoli na šaty a barvy druhého, takže by se mohlo myslet, že samo nebe sestoupilo do Rakouska a že budoucnost už nestrpí zradu a utrpení ve svém lůně.“

¹ Ferule = hůl jako odznak moci.

² Josef Alexander sv. pán von HELFERT: Geschichte der österreichischen Revolution im Zusammenhang mit der mitteleuropäische Bewegung der Jahre 1848 - 1849, Bd. 1-2, 1907 - 1909.

Jak asi dlouho mohlo trvat takové jarní opojení? Jenom krátce: protichůdnost národních a sociálních zájmů se nedala nadlouho skrýt ani pod nejkrásnějšími ozdobami.

(...)

IX. SLOVENSKO V EVROPE

My jsme tedy nezvedli zbraň za žádný fantom
a hloupé předsudky pouhé autority,
nýbrž bojovali jsme za právo lidstva.
Očitý svědek

Anacharsis Cloots, jeden z nejsympatičtějších činitelů Velké francouzské revoluce, o revolučním dění ve Francii pravil, že „obejde zeměkouli“. Přidal tak další k seriálu falešných prorocství, s jejichž vyvracením lidé obtěžují dějiny. Přirozeně: ohlas Velké francouzské revoluce rychle oběhl celý civilizovaný svět. Přivítala ji radost jedněch a strach druhých; a armády jejího „dědice“ a přemůžitele stály pod egyptskými pyramidami i pod moskevským Kremlem. Avšak revoluce sama nepřekročila tehdy Rýn, Alpy ani Pyreneje: tam všude feudální Evropa odrazila revoluční vlnu. A jestliže nemohla dočasně odolat Napoleonovi, způsobilo to hlubokou proměnu vztahů mezi Francií a Evropou. Stanul-li nejprve francouzský národ v boji proti evropským despotům, stanuly později evropské národy proti francouzskému dobyvateli. Koalice evropských mocností, která nemohla zdolat Francouzskou revoluci a její republiku, mohla při osudně změněných rolích porazit francouzské císařství.

V roce 1848 revoluce doopravdy obešla Evropu. Smetla z trůnů italské tyrany, z Francie vyhnala Orleány, vítězně prošla Německem a Rakouskem, ohlásila se v Anglii a Skandinávii, zachvěla Španělskem a Portugalskem, znovu zvedla hlavu na polském území, rozpoutala krvavou válku v Uhersku. Tentokrát se zastavila až na prahu carské říše, připravené srazit se s ní v boji na život a na smrt.

Protože Evropa roku 1848 byla už jiná než Evropa roku 1789. Tehdy ještě nedokázaly skromné prvky kapitalistické výroby, pěstované centralizovaným absolutismem, spojit v organičtější celek evropskou pevninu, jež byla rozthaná na cáry umělými překážkami feudální izolace. V její nejpokročilejší zemi, Francii, podnítila špatná stránka hospodářského rozvoje revoluční výbuch dřív, než k němu dozrála ostatní kontinentální Evropa. Na jaře 1848 sice Francie stále ještě stála v čele ekonomického pokroku, nicméně ten mezitím už vtáhl i střední Evropu na cestu kapitalistické výroby, vytvářející tam podobné, byť vývojově opožděné podmínky. Za takových okolností mohla krize světového obchodu z roku 1847 otřást nejen Anglií a Francií, nýbrž rovněž Německem a Rakouskem; a když její důsledky násobila ještě katastrofální neúroda, francouzská únorová jiskra zlehka přeskočila Rýn i Dunaj a roznítla evropský požár.

Všeobecné vření tam přerostlo v otevřený výbuch na místech největší koncentrace nových společenských sil. Praha reagovala na pařížský únor již 11. března „nezákonnou“ manifestací ve Svatováclavských lázních. Za dva dny nato zvítězila revoluční Vídeň; 15. března stály barikády v Bruselu; Berlín na nich triumfoval 18. března. Jako v Paříži, i všude jinde byla revoluce zprvu „krásnou revolucí, revolucí obecné sympatie“, kterak napsal Marx, poněvadž protiklady, které se v ní obrátily vůči společnému nepříteli, „dřímaly ještě nerozvinuté svorně vedle sebe“. Ale dřív nebo později se tyto protiklady rozvinuly a revoluce přerostla do své druhé fáze, stala se „ošklivou revolucí, odpuzující revolucí“, v níž se střetly protikladné zájmy buržoazie a proletariátu, zpočátku postupujících ruku v ruce.

V Paříži po prvních dubnových a květnových konfliktech dělníci přešli 22. června do útoku „nesmírným pozdvižením, ústícím do první bitvy obou tříd, v něž se štěpí moderní společnost“. Ve Vídni vzplály úvodní šarvátky 16. května a v říjnu přerostly do proletářského povstání. V Praze vyvrcholila roztržka mezi umírněnými a radikály svatodušním zápasem studentů a dělníků proti Windischgraetzovi. Berlín s jinými německými městy prožíval dělnické vzpoury v červnu, Frankfurt v polovici září. V říjnu stáli berlínští proletáři znovu na barikádách a začátkem května 1849 doznívala tato druhá fáze revolučního zápasu drážďanským povstáním.

I v Uhersku a zejména na Slovensku revoluce prošla oběma obdobnými fázemi, jakkoli se v nich musely projevit hluboce odlišné hospodářské a sociální poměry končin, kde feudální zaostalost ještě neumožňovala proti sobě postavit obě třídní síly kapitalistické společnosti. Postavila tu však proti sobě – s rozličnou intenzitou a v různých okamžicích – zemanstvo a selský lid.

Druhá fáze revolučního procesu je na Slovensku zvěčněna jmény Janka Krále, Rotaridese, Bórika a nesou ji drobné akce lidové nespokojenosti s polovičatými „dary“ první, společné, „krásné“ revoluce. Tato lidová nespokojenost se nezastavuje u mezí, vytyčených snahou Štúra, Hurbana a Hodži udržet slovenské zemany v „jednotě národa“. Je ovšem slabá svou lokální izolovaností, ke které ji odsoudil odmítavý postoj slovenské národní reprezentace, tak ostře se projeví Hurbanovou podrážděnou odpovědí na myjavském mítinku. Kossuthovi komisaři s ní proto měli lehkou práci. Mohli dát Krále bičovat na kole, mohli ho před očima pokořených nespokojenců vytáhnout na zvonici se smyčkou kolem krku; mohli přinutit vesnice, aby prosily soudy o odpuštění s ponížeností, hovořící pořád ještě řečí bezprávných poddaných. A kde je aspoň část zemanů ochotna se „ted“ už „vskutku“ sbratřit s lidem, tam je společenský rozpor pouze zamaskován národní jednotou, vratkou až k iluzornosti, plnou špatně utajené vzájemné nedůvěry, jež oslabuje intenzitu národního hnutí – docela stejně jako ji v Čechách podlomilo Braunerovo a Trojanovo „sjednocování“ rozemílání původních požadavků, co je formulovali radikálové.

Když tedy byl úzkoprstostí slovenských národních představitelů znemožněn široký nástup lidových vrstev do soustředěného boje za úplné osvobození

z feudální závislosti a za nápravu všech feudálních křivd; když tedy byly drobné akce dopředu odsouzeny ke snadné likvidaci několika Kossuthovými setninami, potom byli i Štúrovi, Janečkovi a Zachovi dobrovolníci odsouzeni k tomu, aby bojovali na problematickém místě za věc předem ztracenou: ztracenou pro nedostatek důvěry lidových mas k nim a pro nadměru jejich vlastní důvěry k habsburské dynastii.

Znamená to však, že bojovali za **špatnou** věc? Za „hloupé předsudky, ve prospěch absolutismu a otroctví“, jak se proti takovým výčítkám bránil Očitý svědek, anonymní účastník slovenského povstání 1848 - 1849¹? Za císařskou Vídeň, do jejíchž služeb se vrhli proti revoluční Budapešti?

Je vhodné si přečíst, co na podobné tvrzení odpovídal Jozef Miloslav Hurban roku 1882²:

„A proto i pan exgubernátor země Kossuth Lájoš i ostatní, jak historici, tak žurnalisté maďarští, nepravdivě a nespravedlivě nám vyčítali, že dali jsme se vídeňskými státníky štvát proti nim, když nadešel čas svobody. Národy se štvát proti svým dobrodincům nedají a proti tyranům a utlačovatelům je štvát netřeba.“

Když nadešel čas svobody... jakpak to tehdy bylo? V Palermu a Neapoli krváceli italští vlastenci v rozhořčených bojích s žoldněří bourbonského krále. V Paříži hynuli bok po boku dělníci a měšťanští demokraté pod kulkami Guizotových oddílů. Ve Vídni a v Berlíně tekla krev na barikádách, v Praze padali studenti a dělníci pod salvami Windischgraetzových granátníků. Jakou daň krve splatila tenkrát za svobodu – Budapešť?

Jakmile nadešel čas svobody a v jiných velkých evropských městech se za ni bojovalo, v Budapešti se stavovský sněm rozdělil na ustrašence a odvážlivce. Ustrašenci nechtěli více nežli se v poslední chvíli vyhnout doma v Uhersku aspoň tomu nejhoršímu, čím ohrožovala feudály evropská bouřka; a přesvědčit přitom ty, jež tam zastupovali a kteří na svých Vystrkovech onu bouřku dobře neslyšeli, že se opravdu nedalo proti ní nic dělat. Odvážlivci vedení Kossuthem sami ještě těm ustrašencům dodávali strachu v podobné snaze, jakou Marx definoval jakožto pokus „exploatovat světovou bouři“, aby z ní bez vlastních obětí vytěžili co nejvíc pro zemanskou moc a maďarskou svobodu.

Dát rychle sedlákovi nikoliv, co je sedlákovo, ale co se mu v ten moment **musí** dát, aby si sám nevzal víc, případně aby nedostal víc od vídeňské vlády; a vzít císaři, co se mu **může** vzít v jeho těžké chvílce, kdy je ohrožen evropskou revolucí, jak byl kdysi za povstání Tökölyho či Rákóczyho ohrožen Turky: tak konalo maďarské zemanstvo pod Kossuthovým vedením, aby ve svůj prospěch, vydávaný za prospěch svého národa využilo bouřky, co se hnala Evropou. Ano, Lajos Kossuth měl pravdu: jeho zásady nebyly zásadami Jiřího Washingtona, nesobeckého představitele demokratických kolonistů; jeho činy nebyly činy Viléma Tella, lidového předáka horalů v boji vůči cizím vetřelcům. George Washington by nebyl chránil stanným

¹Očitý svědek = Samuel Štefanovič, který pseudonymem kryl cit. dílo o slovenském povstání.

²Citace z díla Jozef Miloslav HURBAN: Rozpomienky, uverejňované od roku 1881 ve Slovenských pohľadoch.

právem křivdy, spáchané feudály na sedlácích; Vilém Tell by nebyl posílal vojsko potlačit selské hnutí za nápravu oněch křivd. Samozřejmě, Kossuth potom zorganizoval hrdinský odpor proti rakouskému císaři, spolčenému s ruským carem. Ale měl právo nazvat tento zápas „bojem svobody národů proti tyranii“?

Ani Metternich se svým absolutistickým centralismem, zmírňovaným byrokratickým šlendriánem, neohrožoval existenci neněmeckých a nemaďarských národů Rakouska tak, jak činil Kossuth se svými maďarizujícími nadšenci, kteří jako hrabě Zay viděli v pomadžarštění všech nemaďarských národností Uherska svoji vlasteneckou povinnost. Metternich jistě nadržel ochrannou ruku nad haličskými Rusíny pro jejich krásné oči; ale jestliže Poláci protestovali, že tím štvě proti nim rusínské obyvatelstvo Haliče, mohli sami nejlépe překazit hru rakouského kancléře tím, že by byli uznali Rusíny za národ hodný svobody stejně jako národ polský. Záleželo jen na nich, zda Rusíni půjdou s Metternichem proti Polákům, anebo s Poláky proti Metternichovi. Kossuth vyčítal Slovákům ještě ze svého exilu, že se prý dali pobuřovat Vídní vůči Maďarům; popravdě v osmačtyřicátém záviselo jen na Kossuthovi a jeho Maďarech, jak se vytvoří spojenecká fronta: zda to bude fronta Maďarů a Slováků proti Vídni, či fronta Slováků s Vídni proti Maďarům.

Vždyť Štúrovo a Hurbanovo, Kráľovo a Rotaridesovo Slovensko nebylo nějakou uherskou Vendée, kde by se zbytky feudální reakce byly postavily revoluci, odstraňující feudalismus a otevírající všechny brány pokroku. Toto Slovensko volalo Štúrovými ústy po zrušení feudálního rabství **dříve**, nežli se k tomu odhodlali maďarští zemani; volalo po něm už tenkrát, když sám Kossuth doposud odmítal cokoli měnit na utrpení, jež je přece „osudem lidu“. Toto Slovensko šlo potom s Kráľem, Rotaridesem, Bórikem v boji proti feudálnímu bezpráví **dále**, než chtěli kdy jít nejradiálnějším stoupenci Lájose Kossutha. Ne, toto Slovensko nebylo uherskou Vendée a jeho zápas za národní existenci nebyl o nic méně pokrokový, než je každý boj vůči národnostnímu útlaku.

Boj Slováků s náparem maďarizace by byl přestal být pokrokový jedině tehdy, kdyby byl přestal být bojem. Kossuth si nedělal nic z toho, že vojsko vídeňské vlády rozprášilo na území Uherského království malý sbor Štúrových dobrovolníků; jeho revoluční svědomí klidně sneslo, že se nalézal ve spolku s rakousko kontrarevolucí, namířenou proti demokratickému zápasu národa za vlastní existenci. Kossuthovo svědomí rovněž klidně sneslo faktické spojenectví s Vídni v její válce proti osvobozeneckému hnutí lombardských Italů, když jí tam ponechal maďarské pluky k dispozici a když tak přímo podpořil její kontrarevoluční cíle pouze proto, aby upoutal část císařských sil na jiné bojiště, vzdálené od Uherska. Měl pak ještě někdy za svého života právo vyčítat předákům slovenského národa, že vešli po bok císařské Vídni, když museli odrážet nápor jeho maďaromanů?

V ohni boje mohlo být i nejpřímnějšími revolucionáři řečeno nespra-

vedlivé slovo o tom, že „takzvaní demokrati mezi rakouskými Slovany jsou buď darebáci, nebo fantasti“.¹ Ze spravedlivějšího časového odstupu se dnes můžeme ptát, kde vlastně měli tehdy slovanští demokraté hledat spojence – u Němců a Maďarů? Vždyť právě němečtí a maďarští demokratičtí radikálové povýšili svoje národy na „historické“, a tak vědomě k sobě zatarasili přístup „nehistorickým“ slovanským národům. Vyhlásili vlastní privilegovanost, v níž byly mocenské choutky jenom špatně maskovány arcifalešnou filosofií. Demokraté „historických“ národů chtěli vidět svoji revoluci jako líc mince, jejímž rubem byl zánik oněch druhých národů, údajně jim už vepsaný do knihy osudu; doporučovali jim, aby tudíž co nejrychleji zanikly, když jim stejně nic jiného nezbyvá, ať již svůj boj s Windischgraetzem prohrají, anebo vyhrají. Marx a Engels se nejprve domnívali, že mají „příčinu doufat, že se Němci Rakousku pomstí za veškerou hanbu, kterou Rakousko způsobilo německému jménu“ svým národnostním útlakem; byli by mohli v témže duchu vyjádřit naději, že i Maďaři odčiní v Uhersku podobnou hanbu, kterou způsobili svému jménu – jenže všechny tyto naděje uboze zklamaly a revoluční Velkoněmci a Kossuthovi Maďaři na sebe jen nakladli novou hanbu národnostní rozpínavosti a nacionálního útisku. Bylo těžké požadovat například od českých demokratů, aby hledali své spojence mezi těmi německými demokraty, co jim prorokovali: „Revoluce zvítězí a Češi budou první, kteří jí budou potlačeni!“ A slovenští demokraté byli v docela obdobné situaci vůči Maďarům. Kterak se měli demokraté z řad rakouských Slovanů vydat na cestu přátelství s těmi a tam, odkud na ně již z dálky volali, že jsou „buď darebáci, nebo fantasti“? Čí to byla za takových okolností vina, že Jelačić stanul po Windischgraetzově boku a Štúr po boku Jelačiće?

Pravda, potom se maďarizační nápor sesypal spolu s maďarskou revolucí, podlehnoucí zoufalé přesile. Neměli snad aspoň v téhle chvíli Slováci a ostatní nemaďarské národy Uherska podat ruku Maďarům a obrátit se s nimi proti rakouskému císaři a ruskému carovi? Měli, odpověděl tenkrát Bakunin, nejdemokratičtější mezi slovanskými demokraty, a ohnivě je k tomu vyzýval. Jeho výzvy však doléhaly k sluchu těch, kteří stále nemohli zapomenout na Kossuthovo vášnivé „Nikdy, nikdy!“, „...tímto dosvědčuji, že nikdy, ale **nikdy** neuznám v rámci Svaté koruny uherské jiný národ a jinou národnost než maďarskou.“ Nikdy je silné slovo – byli by na něm něco změnili Janečkov dobrovolníci, kdyby byli obrátili frontu? Kossuthovo „nikdy“ znělo ještě v agónii maďarské revoluce a dnes víme, že přežilo na mnohá desetiletí i její porážku.

Kníže Metternich, Grillparzerův „Don Quijote legitimismu“, který „až do konce svého života věřil, že jeho lži jsou pravdou“, všelijak a vcelku marně zdobil obruče absolutismu, jimiž svíral střeoevropské národy. Avšak jakmile obruč praskla, nebylo možné očekávat, že současně s ní zmizí rovněž antipatie mezi národy a protikladné síly uvnitř společnosti. Kde byly předtím proti sobě vyvažovány metternichovským „principem stability“,

¹ Citace Karla Marxe

tam se posléze proti sobě vyběly: na tom faktu je zbytečné něco zastírat či zkrášlovat. Naopak, chtěli jsme si jej vyjasnit ve všech mezinárodních ohledech i ve všech jeho vývojových souvislostech, abychom mohli v onom světle najít odpověď na otázku, zač vskutku bojovali Štúrovi a Hurbanovi Slováci v letech 1848-1849 a co v tomto boji vyhráli.

Karl Marx konstatoval o zápasu francouzského proletariátu na únorových barikádách, že „co dobyl, byl terén k boji za své revoluční osvobození, nikoli ještě toto osvobození samo“. Podobně i Slovensko dobylo v letech 1848-1849 jen kus terénu k boji za vlastní národní osvobození; a dobylo jej tím, že v pravém okamžiku činem projevilo odhodlání povstat proti feudálnímu a národnostnímu útlaku. Nebylo vinou Slováků, že se tak dostali do konfliktu s revolucí maďarského zemanstva, jež hodlalo „zůstat pánem své vlasti“, své „historické“ vlasti, kde uvnitř Karpatské kotliny po tisíletí utlačovali Árpádovi potomci potomky podrobených. Nebylo jejich vinou, že Kossuthovo zemanstvo, ve svůj prospěch exploatující světovou bouří, mohlo neoprávněně vydávat vlastní boj za „boj národů proti tyranii“. Kdo tenkrát směl od Slováků žádat, aby se neprobudili z feudálního spánku, ale aby z něj jakožto „nehistorický“ národ přešli do letargie a smrti? Zvon, který byl jiným národům zvonem svobody, měli Slováci poslouchat jako svůj umíráček?

Ne; nechtěl byla Evropa v osmačtyřicátém roce rozdělená nerovnoměrně postupujícím vývojem na rozdílné stupně civilizace, na nichž se různila i podoba zápasu pokrokových sil se silami reakce, a nechtěl ani boj proti společnému nepříteli národy nespojit v bratrském objetí, jak hlásali krasořečníci anebo jak očekávali snílci, všude v Evropě – tudíž i na Slovensku – a pro všechny její národy – tudíž i pro Slováky – platilo to, co pravdivě vyjádřil Lenin: „Pokrokové je probuzení mas z feudálního spánku a jejich boj proti každému národnostnímu útlaku.“

A pod tímto dvojím znamením se ocitalo slovenské hnutí v Evropě roku 1848.

tvorba

KAPLNKA, VLTAVA, TRÓJA A INÉ...

LADISLAV BALLEK

Z pripravovanej knihy príhovorov a rozhovorov, mapujúcich sedem rokov veľvyslanca v Prahe. Pripravujú spoločne Slovensko-český klub a Slovenský literárny klub v ČR.

KAPLNKA, VLTAVA, TRÓJA A INÉ...

Keď som pred desiatkami rokov po prvý raz vkročil do Betlehemskej kaplnky, na spravidla menšiu budovu, určenú pre súkromnú alebo verejnú pobožnosť, videla sa mi veľká, na kostol videná z katolíckych chrámov - prostá, a predsa ma hlbšie oslovila. Prívetivosťou?.. Áno. Ale aj predstavou svojho najslávnejšieho kazateľa a výrokom môjho otca: Zaplatil za svoju pravdu tak, že ona platí stáročia, on tu bude raz a navždy... a táto stavba nikdy už neposlúži inému účelu.

Prahu poznám akoby už z predvojnových čias, a to z otcovho rozprávania, ktorý ju ako gymnazista vídal najmä v jej júlových dňoch, neskôr ako financ a colník počas služobných ciest a dlhších školení, a sám sa s ňou zoznamujem povyše päť desiatročí. Zvláštne, keď si ju kdekoľvek za jej bránami pripomeniem, určujúcejšími akoby mi boli tie zoznámenia staršie, najmä prvé. Praha je veľká, hľadá do sveta za všetky mestá, ktoré hľadajú k nej, a každá jej časť je európskym mestom osve, nezriedka aj kultúrne.

Jedného dňa som sa predieral zástupmi cudzincov na Karlovom moste, aby som z tej strany zamieril do Betlehemskej kaplnky na omšu. Žiadalo sa mi hľadiť na miesta, o ktorých som sa rád učil a neskôr sám nejaký čas vyučoval. Cestou na pobožnosť spomenul som si na jeden výklad českých dejín v angličtine. Prenášateľ uvádzal veľkého kazateľa ako Džona Hassa, čo ma zamrzelo, a ozvať som sa nemohol...

Pred kaplnkou po omši v deň výročia smrti majstra Jana Husa ľudia viedli len tlmené rozhovory, dlhšie postávali, akoby ešte na niekoho čakali, a svietilo slnko. Na väčší počet ľudí a chodcov vládlo tam akési zriedkavé ticho, priam až nečakané, a nato som si sám zvlášť usilovne hľadal - napokon, rýchle aj našiel - miesto a čas na kávu. Premýšľam o bohoslužbe Cirkvi československej husitskej, civilnej nanajvýš, a nemôžem poprieť, že ma jej priebeh naladil do vlúdnosti a prívetivosti. Akoby aj občiansky. Vskutku premýšľam načisto svetsky, a pritom zvlášť prísne predovšetkým o sebe. V tejto cirkvi sa chodí na sväté prijímanie bez spovede, ale po účtoch, úvahe,

spytovaní a súdoch v sebe samom... Náročné, priznávam, náročné na ducha, v duchu a na duchu, ak je to všetko pritom naozaj aj úprimné, a premýšľam tu o dvoch rozmeroch: psychologickom a etickom zároveň. Ich vyváženosť je najnáročnejšou prácou v sebe na sebe, mne, zjednodušene povedané, tou vskutku európskou duchovnou výzvou k prekonávaniu seba samého. Z tohto, poviem si s úsmevom, sa najväčšími vydarí a najlepšie vypečie ten náš vykysnutý európsky duchovný chlieb... Len nebyť priveľmi odovzdaným a nebyť priveľmi prísny... - hovorieval mi otec. A dodával: Psychológia a etika osve sa vedia poľahky z nás vyslobodiť, vykradnúť, dostať, a to aj do rúk cudzieho majiteľa, a nato už neslúžia nám, ale jemu. To sa takto zakryte vyjadroval aj o našich sklonoch a povahách v pomeroch a časoch od konca rokov tridsiatych po roky päťdesiate. V ďalších desaťročiach, ktorých sa nedožil... Trvalo mi, trvalo - určite dlhšie, ako si to želal - kým som ho pochopil... Bývam v Tróji, v časoch, keď českých hostov v rezidencii môžem privítať - a to už bez obáv, že vyvolám neželané asociácie - slovami: Vitajte v Tróji!

Keď, ako vypovedá stará pieseň, padne leto do záhrad, musím chodiť po krajine v slnku a v meste po poludňajšej strane jeho ulíc. Nehľadám - som Južan - útočisko pred slnkom, a azyl pred spomínaním a vlastnou predstavivosťou nájdem zakaždým U Rudolfa III.: pri káve medzi ZOO a Trójskym zámkom. Na jednej strane záhrada zvierat, v druhej doklad najvyššej kultivovanosti... - vo vnútri aj navonok, od brány až po koniec záhrady.

Poniže tečie Vltava. Zazriem tieň stromov, prúd rieky... - a v okamihu zamierim domov, do starých čias, hoci do chvíľ chlapčerstva na slovenskom juhu, keď som si s oduševnením prezeral fotografie školských a verejných československých budov. Prečo?... A viem?... Dodnes nie. Vídal som ich čierno-biele, teraz ich vidím farbisté. Aj Trójsky zámok je červený. Tie budovy ma mýlia... - vzťah voči nim musím tajiť: nepodelil som sa s nimi pri delení, tie budovy z ducha svojho za Moravu doteraz nevrátil.

Za kávu pri fontáne na nádvorí zámku idem od rieky, zo zelene do červeného, hovorím si, spokojný so svojim postupom, a ešte pred tým prekročím Vltavu. Povyše sa rieka delí na dva prúdy, korytá, ramená. Ponad pravé prejdem na ostrov, cez neho k ľavému. A poviem si: Povyše sa rieka delí, poniže znova spája. Hore dovidím, dole nie, ale viem to...

Na moste, cestou späť, dlhšie postojím. Hľadím do Vltavy, opakujem si text známej piesne Karla Hašlera - slovo za slovom, otázku po otázke - a keď si uvedomím čas jej vzniku, nepôsobí na mňa prostoducho. Obavy, naoko private, sú vskutku obavami o budúcnosť domova, navyše tými obavami o jeho spoločenstvo, ktoré prevýšia aj všetky najväčšie sklamaná z neho... Otázky, otázky tvorivej osobnosti, ktorá ich vtedy kládla akože rieke Vltave, sú mi známe zo spomínania blízkyh na predvojnové roky, a nič z nich a načisto nič z toho doteraz mi nie je cudzie.

Pri ceste do zámku za plotom zoologickej záhrady zazriem ovečky. Pasú

sa s malými. Keď pri nich postojím, na chvíľu sám, poviem im slová známej slovenskej vrchárskej piesne: *Hej, leto sa minulo, smutná jeseň ide, beda valachovi, keď z košičara zide. Hej, grúne moje, grúne, zapadli snehami, kdeže sa podejem s mojimi ovcami. Hej, zídem do doliny, poniže dediny, vojdem do údolia, tam zahyniem s nimi...* Áno, dodám ovečkám, sme zavše až priveľmi živí, trucovití, zaťatí, márniví, diví - ale inak, vedzte, v núdzach ani svoje ovce neopúšťame...

A dosť, dnes azda aj nad mieru, poviem si. Zamierim na kávu, po nej do rezidencie a úradných služieb. Ako *zástupca jedného v štáte druhom* prechádzam do zdržanlivejšieho slovníka, ako *pisár dlhých zápisov* nazad cez rieku do slnečného briežka pamäti a za ním do tieňa rozkvitnutých agátových lesov. Chvíľami cítim vyrovnanosť, rovnováhu, sklon k dohodám, príklon k zmiereniam... A keď sa vyčerpajú, pôjdem za nimi starou cestou znova.

Praha, 2001

ROZHOVOR PRE SLOVENSKÉ DOTYKY (NAĎA VOKUŠOVÁ, VLADIMÍR SKALSKÝ)

■ V rozhovore, ktorý Slovenským dotykcom poskytol váš predchodca Jozef Stank krátko pred svojím odchodom do Bratislavy, označil za hlavné výzvy, pred ktorými bude stáť nový veľvyslanec, tri okruhy problémov. Prvým je úroveň priechodnosti československých hraníc, úzko súvisiaca aj s postojmi Európskej únie a s úspechom integračných ambícií každého z našich štátov, druhým postupná strata dvojjazyčnosti, najmä českých detí, a tretím všemožná podpora úsilí Slovenska o vstup do NATO, pokiaľ možno na pražskom summite. Súhlasíte s týmto hodnotením situácie, vidíte ďalšie priority?

• Súhlasím, a sústredím sa na tretí z hlavných okruhov: vstup do NATO, lebo môže určiť všetky ďalšie. Tejto aliancii hovorievam aj brána do najusporiadanejšej časti najvyspelejšieho sveta, čím naznačujem, že naše vykročenie za ňu mi nesúvisí len s otázkami bezpečnostnými, ale rovnako aj hospodárskymi, finančnými, technologickými, informačnými, kultúrnymi. Ktorú z nich uprednostniť na úkor inej, keď vyspelosť každého spoločenstva, nášho vrátane, je vskutku neodmysliteľná od vyspelosti každej z nich? Bez kultúrnej niet technologickej, bez vyspelosti týchto dvoch hospodárskej, bez týchto vedno vojenskej. A naopak. NATO je istotou kapitálu, technológí... - a ako ony otvárajú a šíria dnes výrobu, tak ona zasa ponúka prácu. Dnes UŽ, opakujem ustavične, všetko so všetkým súvisí. Ak nevstúpime do NATO, naše vyspievanie sa oneskorí, cesta k nemu bude zložitejšia, dlhšia, menej určitá. Každý odklad zakladá meškание, čo nestihneme v pravej chvíli, doháňame ťažšie, a už sme to, žiaľ, zakúsili. Nevyužili sme dobrú vôľu začiatku, jeho

veľkomyselnosť. Integrácia je zložitejšia, nároky pre vstup do NATO vyššie... A inak? Väzby medzi príbuznými sú určené, ale aj medzi nimi môže byť susedstvo podmienené a spolupráca aj príťažlivosť rozličná. Príbuzným môžeme pomáhať a mať ich hoci veľmi radi, a pritom pre svoj úžitok, rast, prosperitu musíme spolupracovať s inými...Tu rád - v ostatnom čase najmä - pripomínam starú múdrosť, ktorú dnešný svet priam každodenne potvrdzuje, keď v našich vzťahoch, česko-slovenských, platí dvojnásobne: Ak sa dvaja priatelia, ktorí majú po jablku, stretnú a na znak priateľstva si ich vymenia navzájom ako dar, znova majú len po jablku. Ale ak si takto obidvaja pri stretnutí na znak priateľstva navzájom vymenia, teda darujú po dobrej myšlienke, v tom okamihu majú obidvaja po dve. A dnes niet už väčšieho bohatstva ako dobrá myšlienka. Napokon, ňou sa zakladá každé bohatstvo naozajstné. Toto je rozum, hranica, výzva, motivácia... a každá dobrá reč dnešného sveta, na ktorú sme zvedaví V celku - povedzme to tak - ak svet vie a dozvie sa, že mu máme čo povedať, sám urobí všetko, aby sa to od nás dozvedel... Zaujímaví sme si osobitosťami svojej totožnosti, kultúrou, vyspelosťou, krajinou.

■ Vráťme sa podrobnejšie k otázke hraníc. Ste synom strážcu hraníc, ako často hovorievate, takže o tom viete svoje. Napriek tomu, alebo možno práve preto, vo svojej eseji Cesty križovatky (uverejňujeme ju spolu s ďalšími v tomto čísle Literárnych dotykov) zdôrazňujete, že v čase, keď sa vďaka európskej integrácii Domažlice stávajú Hodonínom, musíme urobiť všetko pre to, aby sa Hodonín nestal Domažlicami, aby sa ľudia na slovensko-moravskej hranici nepremenili na novodobých Chodov, strážcov českej a slovenskej koruny. Čo treba urobiť pre to, aby sa schengenská hranica posunula až na hranice s Ukrajinou?

• Áno, vyrastal som na hraniciach, môj otec ich stráži I, navyše, nezabúdam, pre svoj pomer voči nim za ne aj zaplatil... a privčas odišiel strážiť iné. O cene česko-slovenských vzťahov viem od detstva, a po rozdelení ČSFR akoby som si ich musel uvedomovať ešte väčšmi. Ocitol som sa v diplomacii, áno, ale o našich vzájomných vzťahoch najskôr už nikdy nebudem hovoriť zdržanlivo ako diplomat. Hranicu medzi nami si neželám, sám ju v sebe nenesím, nepoznám, nemám, nevytvoril som si ju, v duchovnom zmysle určite nie. Vzťahy k najbližším neskrývam. Napokon, tu som naozaj synom toho strážcu československých hraníc. A keď už takto pomenúvam jeden z prameňov svojich česko-slovenských pomerov a vzťahov, dodávam zvyčajne, že je to akoby ocitnúť sa zároveň aj v úlohe syna strážcu majáka... - ten, len čo sa zotmie, obzerá sa najmä po svete, aby lode úžinou preplávali šťastne. A medzi príbuznými, dodám navyše, sú najlepšou diplomaciou ohľaduplnosť a takt. A o to, aby sa schengenská hranica, ak je už nevyhnutná, tiahla slovenskou východnou hranicou, musí sa usilovať aj česká strana, ako my zasa, aby to i ona mala jednoduchšie a ľahšie, zasa o to - už som naznačil - aby sme sa neocitli na iných civilizačných súradniciach. O našom vstupe

do NATO, tejto bráne do sveta, v ktorom sa schengenskej hranice medzi nami nebudeme musieť obávať, s význačnými osobnosťami nedbám hovoriť - prezradím na seba - hoci aj pred bránou do cintorína. Len už nezaostať! hovorím aj svojmu najbližšiemu okoliu.

■ Boli by ste ešte pred pár rokmi verili, že vznikne post slovenského veľvyslancu v Prahe a že sa v tejto funkcii ocitnete? A že ako reálny problém bude treba riešiť to, že české deti prestanú rozumieť po slovensky? Čo s tým?

• To by mi nezišlo na um ani vo sne, a inak ma to nečakane oslovilo vo chvíli, keď som pred odovzdaním svojich poverovacích listín mieril nádvorím Hradu k nastúpenej čestnej jednotke... O české deti, prirodzene, starosť mám, ale starať sa do nich nemôžem. Do slovenských som sa staral, a to - priamo i nepriamo - aj na tých fakultách, na ktorých som v rokoch deväťdesiatych vyučoval. Učil som študentov, ktorí mali učiť a vychovávať ďalšie deti a ponúkať vlastnú tvorbu veľa ľuďom odrazu. Vo svojich výkladoch som im ponúkal príklady z kultúry slovenskej aj českej. Záležalo mi, aby budúca slovenská duchovná elita naďalej prijímala podnety z obidvoch kultúr, keď sám za kultúru nepokladám len umenie, ale aj priestor vedy a filozofie. Upozorňoval som ich predovšetkým na českú kultúru urbánnu. Stával som sa doma čoraz uvzatejším obhajcom kultúry urbánnej, a vedel som, ako hovorievam, prečo. Naznačil som, že sa do detí českých starať nemôžem, ani nijako nezamýšľam, poviem však, že kto dôvernejšie pozná obidve z kultúr, vie, že slovenská a jej umenie majú podoby a polohy, ktoré môžu byť českým deťom, študentom, ľuďom Česka vcelku, dobrým darom. Pri vnímaní iných kultúr, nehovoriac už o tej nám najbližšej, platí - sám som to tak pocítil a precítil - vieme aj o tej vlastnej viac.

■ Akú úlohu prisudzujete slovenským a česko-slovenským aktivitám pôsobiacim v Česku pri presadzovaní cieľov, o ktorých sme hovorili?

• Budem v podozrení, že aj tu - ako človek z prostredia predovšetkým kultúrneho - najviac očakávam od tých kultúrnych, a toto podozrenie nepopriem. V súvislostiach kultúrnych mám sklón opakovať, že ako býval osou sveta meč a teraz ňou je, zjednodušene povedané, svet bánk a prostredie trhu, tak ňou bude, keď vskutku už aj čoraz väčšími je, kultúra. Ako ho inak, globálny, usporiadame? A ako v ňom vyvoláme hlbšiu solidaritu všetkých so všetkými a všetkého so všetkým?.. Kultúra mi usporadúva všetko. V našich československých vzťahoch už odjakživa. Tam, kde naozaj pôsobí, neúčinkuje vzdialenosť, nič nezmôže ani najväčšia zemepisná diaľka. Kultúra tvorí psychologickú blízkosť. A čo ešte okrem nej?... Ona spoluvytvára aj zákon. Zmieňujem sa o ňom aj preto, aby som už tradične dodal, že zákon prichádza na rad po našom čine, ale kultúra ho predchádza. Aký bude náš čin, aké naše správania sa, vzťahy, o tom rozhodne naša osobná kultúrnosť, vyspelosť našej kultúry. A kultúra rýchlejšie vyspieva, ak prijíma aj tie najlepšie podnety z iných. A nám sa tu navzájom ponúka kultúra nevšedne

blízka, nad iné príbuzná. To, čo tu pôsobí za nás, pôsobí aj pre nás. Naša kultúra je tu dobrým vyslancom.

■ Obligátnou, vo vašom prípade však rozhodne nie formálnou otázkou je, aké sú vaše osobné, súkromné česko-slovenské vzťahy...

• Aspoň dvakrát do roka musím byť v Luhačovičiach, keď moja duchovná jar akoby sa začínala vo februári na Dňoch V. Čecha, stretnutí českej a slovenskej inteligencie, a leto júnom v Zálesí na stretnutí spisovateľov, k môjmu režimu patrí ďalej návšteva prinajmenšom jedného folklórneho festivalu na Morave, návštevy Hodonína, pravidelné Břeclavy, kde si zakaždým dokúpim kazety a CD s moravskými ľudovými a posedím v kaviarni, aspoň raz v roku Praha, alebo iné z českých miest... A denne česká tlač, televízne stanice, v Bratislave všetky... Teraz, v Prahe, sa mi to všetko len znásobí. Vyrastal som, ako sme sa už zmienili, na hraniciach, študoval aj dejiny, české knihy a knihy v češtine som čítal od detstva, navyše patríam do generácie, ktorá sa v povojnovej slovenskej národnej škole na prinavrátenom území južného Slovenska za obnovenú Československú republiku modlíla.

Bratislava, 10. 3. 2001

JEDEN SVET...

Jedenásteho septembra t. r. popoludní viedli sme s priateľom v Tróji, v mojom pražskom súkromí, podrobnejší rozhovor o ľudskom srdci, ktoré sám vnímam - dávnejšie už starosvetsky: nie je mi len telesným orgánom. V duchu nášho rozhovoru videlo sa mi prirodzené zmieniť sa aj o lastovičkách, mne odjakživa symboloch domova, ktoré sa práve zberali na cestu k vodám Nílu, a tu sa naša reč znezdružila zvrhla, prerušená zlovestnou správou. Tá zvest sa nám videla neuveriteľná, nanajvýš vymyslená, keď nám akoby najmä, lebo: našla si nás v pražskej štvrti pohrúžených do najosobnejších úvah, dotýkala sa USA, krajiny za morom, a prišla z Austrálie. Tam a až stade pocítil jeden Slovák potrebu zavolať svojmu rodákovi do Prahy, čo sa stalo Američanom. S touto správou sa takto - priam v jednom a v tom istom okamihu - zoznámil celý svet, inak povedané, v priebehu niekoľkých sekúnd stihla ohromiť celú Zem, čo je aj zmienka o možnostiach dnešnej civilizácie. O ďalších, a to v priamom prenose, sme sa už dozvedali z televíznej obrazovky... Vidíme, čo sme si do týchto okamihov ani len predstaviť nevedeli: lietadlá vrážajú do budov, civilné zabíja civilné, najvyspelejšie z technického na nebi nivočí rovné mu vyspelostou na zemi, bezbranné a nevinné v oblakoch likviduje bezbranné a nevinné v mrakodrapoch, vraždenie samovraždami... V uliciach jedného z najvyspelejších miest sveta dnešnej civilizácie vládne žiaľ, šialený strach, na uliciach druhého, kultúrou očividne iného, šialená radosť, a to všetko, áno, v priamom prenose, preto akoby tu za rohom, v susednej ulici, na dosah tváre či temena našich najbližších, najbezbrannejších... Na samom začiatku 3. tisícročia, v ktorom

akoby sa ľudská prirodzenosť a prirodzený pokrok mali priam už naveky rozísť s niekdajšou podobou našich dejín, kultúrna /náboženská/ vojna zo stredoveku, z čias, keď silou nenávisť a prostriedkom úderu jedného človeka bolo spravdivla možné naraz vyhasiť život len jednému z ľudí a pritom si v zápase hľadeli do očí... Dnes sa mená a počty svojich obetí dozvedáme zo správ, prostredníctvom televízneho prenosu...Tisíce mŕtvych z nenávisťi jedného. A nie menej otázok. Hoci aj takáto: Prečo si svet väčšmi nevedomil, čo všetko sa v ňom môže stať, keď je už aj v moci jediného človeka toľké v ňom zničiť, a ako a na čo sa zmení zajtra, keď to, čo sa stalo, dnes už zmenilo v ňom všetko?.. Po udalostiach z 11. 9. 2001 v USA popri politikoch verejnou najčastejšie oslovujú duchovní. Politici žiadajú správy od rozviedok, vedú rozhovory s vojakmi, ktorí im predkladajú počty svojich armád, a to aj s informáciami o reálnej sile ich nástrojov, a diplomati hľadajú spojencov v každom kúte sveta, usilujú sa o globálnu koalíciu. Duchovní sa modlia za mŕtvych, prosia o pomoc na nebesiach, keď pritom katolícki, ako hoci počas nedávnej pobožnosti v Chráme Svätého Víta, aj židovskí, ako som si mohol vypočuť na recepcii amerického veľvyslanca v Českej republike, v týchto časoch neraz citujú slová toho istého proroka z knihy nášho kultúrneho základu, a v častiach toho druhého sveta, moslimského, čítajú duchovní svojim veriacim z iných kníh, najsvätejších tam, a to, čo my práve vo svojom domove ducha Biblie najväčšmi odsudzujeme, oni súdia inak. Z jednej časti sveta do druhej, dnes akoby väčšmi z jedného sveta do iného, je, a to v zmysle zemepisnom, vskutku už neďaleko, iba niekoľko hodín cesty v nadzvukovom lietadle, ale v zmysle duchovnom práve akoby ďalej než v časoch plachetníc. Ľudsky a kultúrne práve tak blízko, ako pritom zároveň práve tak ďaleko ako od života do smrti. Z Európy do Afriky, rovnako z Ázie do Európy sa môžeme dnes fyzicky premiestniť či preniesť v priebehu jedného dňa, ale ak sa na cestu do iného svetadielu vydáme s predsudkami, a to k akémukoľvek z jeho životných prejavov, nehovoriac už o dešpekte voči jeho načisto inému kultúrnemu životu, ľudskému vcelku, potom ta v duchu nedorazíme ešte dlho a dlho po svojom prilete, možno za celý svoj život nie, teda aj nikdy. Čokoľvek iné dokážeme vidieť ako zaujímavé a podnetné len slobodne, slobodnými očami, teda sami v sebe slobodní. Inak sa nám určite aj veľmi užitočné stane ľahostajným, ako to vskutku blízke, ale nespoznané, najskôr navždy cudzím... Svet trhu a bánk - po meči, sám hovorievam, druhá os sveta, vlastne svetovláda v dejinách civilizácie - dosiahol mimoriadny vplyv, keď sa dožaduje, aj ten náš, domáci, ešte väčšieho, a to v každom ohľade, hoci aj v diplomacii. Premenil svet, áno, ale založil v ňom aj tie najpriepastnejšie rozdiely, aké v ňom kedy vládli. Ako sa jeho vyspelejšia časť neuveriteľne rýchlo zmáhala, druhá, a najmä popri jeho bohatstve, akoby ešte väčšmi schudobnela a zaostala. Jeho silu, a to aj v našich pomeroch, naznačí sčasti hoci zmienka o tom, že kto cestoval na samom začiatku rokov šesťdesiatych autom z Bratislavy do Košíc, dodnes vie, že ho

cestou v protismere minulo nanajvyš pol stovky áut. Dnes preletí popri nás oveľa viac vozidiel na rušnejšej bratislavskej ulici, keď v čase vrcholiaceho dopravného ruchu sa ich ani nedorátame. A pritom v celom Afganistane, ak som dobre počul, kilometre železničných kolají dokopy tvoria len čiastku tratí londýnskeho metra a rady negramotných vysoko prevyšujú počty gramotných. Časť nášho sveta uháňa napred, čiastka inej akoby spiatky. Pri dnešných komunikačných možnostiach civilizácie sa svet zmenšil, a tak sme si vskutku susedia už všetci. A to, čo platilo kedysi o susedoch v súvislostiach miestnych, platí už v globálnych, a platilo, že pre toho najbohatšieho v dedine sa môže stať, a to aj v zmysle jeho výdavkov - od ochrany majetku po osobnú bezpečnosť najdrahším ten najchudobnejší v nej. Hovorievalo sa: Nič nekúpi, ale brať musí, aby prežil. Chudoba suseda sa môže stať tomu bohatému oveľa nákladnejšou ako jeho pohodlie. Chudoba a zaostalosť sa najčastejšie menia na zúfalstvo. A čomu a v čo ono ešte verí?.. Napokon - keď aj najväčšmi a najčastejšie - už len násiliu a zázrakom, čo mu určuje aj cenu ľudského života. Na čo sa môže ešte spoliehať? A na čo ešte potom aj to druhé, úspešné a usporiadané, v jeho susedstve?.. Áno, cenu nášho domu, ale aj domova, sám často pripomínam, určuje aj povest suseda a charakter nášho susedstva. Z časti priveľmi už zaostaleho sveta svet najvyspelejší naddlho nezbohatne, len rozličným spôsobom schudobnie, keď - a ťažko to vylúčiť - aj na duchu: musí sa postaviť proti jeho priam už šialenej nenávisti. A nemá na výber. Naša civilizácia, európsko-americká, ako ju počujem pomenúvať, nemá inú voľbu - len tú svoju. Naozajstná ľudská sloboda má oči Európy, lebo v nej sa narodila. O najvyššej autorite v základnej knihe našej kultúry sa hovorí, že na tomto svete, ktorý stvorila, nechce vidieť priateľstvo otrokov, ale slobodných ľudí. Sloboda je voľba, ale táto voľba, ako to čoraz naliehavejšie zdôrazňuje najmä kultúrne orientovaná čiastka nášho sveta, nie je naozaj slobodnou bez svedomia, a v existenčnej núdzi tiež jej veľa niet. Všetko na svete už nanajvyš vedno súvisí, ale ako, o tom rozhoduje kultúra. A v našich mierach musí vystúpiť vyššie. Všetky najväčšie nedorozumenia, rozdiely a rozdelenia, od vnútroštátnych po medzinárodné, európsko-americká civilizácia vyriešila vskutku len vďaka nej. Bez nej by nič rozdelené a odcudzené nenašlo k sebe cestu. Čo vie byť živému bližšie a priťažlivejšie ako ona?.. Áno znova zopakujem to, čo, znepokojený, opakujem roky - len ona vie hoci aj tú najväčšiu zemepisnú vzdialenosť medzi živými zmeniť na ich psychologickú blízkosť. Len jednému sa v každom kúte sveta srdečne a spontánne zatlieska: veľkému umeniu. Čomu ešte?.. Azda, myslené obrazne, meču, trhu?... Meč sa tasí po čine, podľa zákona súdime až po skutku, platíme po výbere tovaru, ale pred tým všetkým je naša kultúra, v nej každá naša voľba... Náš svet - my v ňom a on v nás - je odkázaný byť už čo najväčšmi politickým. Sme závislí jeden na druhom, každý na všetkých, ale už aj, a to pre ničivú silu našich technických prostriedkov, všetci na každom, odkázaní, áno, odkázaní sa združovať,

komunikovať medzi sebou. Pri komunikáciách nám technické prostriedky pomáhajú, zrýchlia ich, ale vlúdnosť a prívetivosť v nich nezakladajú. Svet, odkázaný čo najväčšmi byť v pravom zmysle politickým, si naozaj už s ničím neporadí bez kultúry. Lenže toto vedomie ho neovládne v okamihu, tak povediac, už od dnešného rána, lebo pochováva blízkych, zratúva škody, pátra po útočníkoch, chystá odvetu, a to všetko, na čo sme mohli väčšmi už myslieť včera, nepríde samo od seba už zajtra. A to najnečakanejšie - aj to z 11. 9. 01 - je z nenávisťi.

Praha, 25. 9. 2001

SPOLOČNÉ NETVORÍ CUDZIE

O česko-slovenskej vzájomnosti, netajím, najradšej vypovedám osobne: naše vzťahy vidím predovšetkým ako príbuzenské, a to už odjakživa. A keďže pritom pokladám za akési aj zvlášť cudzie rozprávať o blízkom len zdržanlivo a o príbuznom nanajvýš zovšeobecňujúco, reč po úvodných slovách zvrtnem, aby som si navyše nevyčítal hoci aj to, že mi zaznela odkiaľsi akoby spoza opony, iba a len, povedzme, zo zámku, lebo sa načisto pozabudla ozvať z podzámku. Teda: Naše vzťahy štátne a pomery politické sa za ostatné roky navidomoči zlepšili, a to predovšetkým pričinením dnešných vlád, českej aj slovenskej, a vyhovel tak želaniu vysokej väčšiny Čechov a Slovákov, povedzme to hoci tak; že aj ich pamäti. Pamäť ľudí je dlhšia ako tá pamäť, ktorej sa hovorí inštitucionálna, prípadne orgánová, keď, prirodzene, aj ona je tu dôležitá: sama od seba vie, na čo ľudia nevedia zabudnúť. Dobré. A už len osobnejšie...

Ešte sa mi v českej krajine nepodarilo objaviť neznáme a zoznámiť sa s cudzím. Kamkoľvek zídem, nájdem tam aj sám seba. Zazriem sa akoby v okamihu. Platí to bez zvyšku o každom českom a moravskom meste a ulici, ktorými prejdem, a rovnako a bez výnimky o všetkých domoch, do ktorých tu vkročím, a pritom si to zakaždým najprenikavejšie uvedomím práve na miestach, v ktorých sa ocitnem či zjavím po prvý raz. Toto sa mi, a viem to najmä už z vlastného života, môže prihodiť len v priestore môjmu duchu blízkom, v kraji a okolí mu príbuznom, lebo sa mi to, čo si pamätám, doteraz neprihodilo ešte nikdy a nikde a v ničom môjmu srdcu vzdialenom, nehovoriac cudzom.

Pred niekoľkými dňami som sa, a to po prvý raz nielen v duchu, ocitol v židlochovickom zámku. Čas, ktorý mi zvýšil do začiatku podujatia, pre ktoré som ta pricestoval, zamýšľal som stráviť predovšetkým v parku a v uliciach mesta. Do parkov, sadov, záhrad, ulíc mesta ma okrem zimy vyláka každý čas, ale jeseň priam vyháňa. Lenže... Židlochovice mi súvisia s Lánmi, tie s Topoľčiankami... - a všetky tie tri miesta zároveň, ako zároveň aj raz a navždy s T. G. Masarykom. V dome a v domove môjho detstva sa mu nikdy nepovedalo inak ako pán prezident, a tak som si v spoločnosti domácich na

zámku nevedel odriecť práve rozhovor o ňom.. Čeština a slovenčina majú vyše deväťdesiat percent spoločných slov. Práve toľko spoločného medzi nami obsahoval aj náš rozhovor. A ten zvyšok, v ktorom sa naše názory načisto nekryli? Ten to len a len potvrdil. Pre domácich bol pán prezident rodom akože väčšmi z moravského brehu rieky Moravy, mne zasa zo slovenského. Napokon, vonkoncom sme sa tým malým rozdielom v rodových výkladoch T. G. M. a v uzvatom prisvojovaní si pána prezidenta navzájom nezarmútili, skôr naopak, a keby sa niekto z cudzích do nášho rozhovoru započúval, určite by usúdil, že sa to takto vedno radi zahovoríme každý deň, a priam vopred by vylúčil, že sa to tu vskutku vidíme po prvý raz v živote.

Rozhovor o T. G. M. neskončil ani v uliciach mesta, známeho mi akoby aj z mesta môjho detstva, kedysi rovnako župného, a naďalej pokračoval v spoločnosti význačných osobností slovenského súdництва. A jeden z jeho najvyšších predstaviteľov zmienil sa aj o menej známej, a pritom nanajvýš nevšedne ľudskej obyčaji pána prezidenta. Osirelým deťom v celej československej republike - sirotám, polosirotám, tým najmenším, najbezbrannejším - deťom v núdzi, ktoré prišli na svet v deň jeho vlastných narodenín, rok čo rok posielal finančný dar, a to výhradne zo svojich osobných zdrojov. Medzi ne patrila aj matka nášho spoločníka pri prechádzke mestom... - a dodnes na to nielenže ona sama nikdy nezabudla, ale nedovolila pozabudnúť ani svojim deťom a vnukom. Medzitým prešlo povyše šesťdesiat rokov.

A zanedlho prejde sedemdesiat. Toľko ešte nemá jedna pani z Prahy, na ktorej meno nezabudnem. Na jednej zo staníc mesta zažila bolestivé nedorozumenie s človekom bez domova zo Slovenska. Prišla sa mi do úradu vyžalovať a poštažovať. Vyžalovať? Poštažovať? Ak už, potom nanajvýš osobito... O mužovi, ktorý jej ublížil, nepovedala dokopy takmer nič, nehovorila o ňom, ale o Slovensku, krajine až po dojatie milovanej, po ktorej, leto čo leto, musí prejsť pešky s vnukom a s fotoaparátom. Od vnuka chce, aby prirodzeným spôsobom prijal jej lásky. Zapamätal si, na čo sama nevie zabudnúť, a fotografie si narobí na zvyšnú časť roka, najmä, obrazne aj doslova, do zimy. A ešte dodám, že ten smutný zážitok z jednej pražských staníc pred médiami, priznala, úzkostlivo tají: aby Slovensku nebudaj neublížila. A ešte niečo o tých, ktorí, ako hovorievame, vedia o tých našich hlbších príbuzenských väzbách menej. V jednom z pražských gymnázií, v ktorom panie profesorky a páni profesori svojich študentov zoznamujú so širším európskym okolím aj prostredníctvom výstav, usporiadali začiatkom roka vernisáž aj o Slovensku. Keď sa tú výstavu po čase chystala vystriedať ďalšia, študenti požiadali profesorský zbor, aby ju neskladali, a tak na chodbách gymnázia a v jeho priestoroch vydržala do konca školského roka... A vrátme sa do zámku.

Dávny duch zámku a predvečerných rozhovorov osobností českého a slovenského súdництва sa vznášal aj nad ich spoločným stolom. Sedeli za

ním, áno, osobnosti jedného stavu, ale predovšetkým priatelia, ktorým sa vonkoncom nežiadalo zakrývať radosť zo stretnutia.

Cestou do Židlochovic naprieč juhomoravskou krajinou premýšľal som, koľko času mi v meste zvýši na moju záľubu: zjásť si aj do hudobnej predajne a rozšíriť si zbierku kaziet a diskov s moravskými ľudovými pesničkami. Len čo ich začujem, a najmä tie z kraja dlhých alejí, ktorými sa človek akoby naozaj, ako vraví jedna z piesní, túlal na ďalekú cestu, a agátov, a vinohradov, musím za rovinou. A to, alebo za tou rodnou, alebo za moravskou. Medzi nimi totiž väčší rozdiel v duchu nerobím. Zamieriť do tej juhomoravskej je mi takmer už navlas to isté ako vkročiť do môjho rodného juhoslovenského kraja. Pritom, dodám, nedelia mi vzťah k iným slovenským, moravským a českým krajom, skôr, povedal by som, v konečnom súčte moje vzťahy násobia vcelku, ale tieto dva súvisia mi hlbšie, najhlbšie, a hovorím im: dvojičky. Súvisia mi, áno, a to už od detstva, ako napríklad aj Bradlo s Hodonínom.

Dvojičkami súkromne, keď už dávno, nazývam, priznám verejne, aj Čechov a Slovákov. Tento termín prijal som sám v sebe a sám pre seba v čase, keď som si už musel uvedomiť, že sám v sebe podiel obidvoch kultúr na mojom vlastnom duchu už nepopriem, nezmením, ani nikdy už od seba neoddelím... Dvojčatá, a sám som to mal možnosť vidieť, aj keď nežijú vedno, to najhlbšie príbuzenstvo už nepretržite tiahne k sebe, a ak jedno z nich prechorie, druhé, hoci zdravé, akoby vo svojom podvedomí všetky príznaky a priebeh choroby prežívalo narovna.

Medzi týmito súrodencami, súrodencami doslova, akoby nevládlo len to najživšie spoločné vedomie, ale aj najhlbšie podvedomie. Čítam si ho v prejavoch obidvoch našich kultúr. Vidím ich - áno, ako dvojičky - v rade ešte živých generácií, ktoré svojim najužším životom, verejným aj najosobnejším, desaťročia súviseli s jedným našim spoločným osudom.

Sme si - vidím to tak, napokon, verejne aj tlmočím - ti najpríbuznejší z príbuzných na planéte, príbuznejší, bližší ako ktorýkoľvek iní. V núdzi to môžeme vedieť a v najširších globálnych súvislostiach nezanedbať.

Praha, 27. 9. 2001

BETLEHEMSKÁ KAPLNKA, EKUMENICKÁ BOHOSLUŽBA, 6. 7. 2004

Vážený predstaviteľ duchovnej a svetskej správy *ZEME ČESKEJ*, excelencie, panie veľvyslankyne, páni veľvyslanci, vážení prítomní, pri poklone duchu Majstra Jana Husa dovoľm si narovna srdečne pozdraviť aj Vás a CIRKVI ČESKOSLOVENSKEJ HUSITSKEJ poďakovať za oslovenie verejne tu vystúpiť. Vo svätostánku prvého z troch najväčších českých Jánov nemôžem

sa vyhnúť zmienke o duchu a kultúre vcelku. Majster Jan ctil si ich nad všetko iné, napokon aj z tohto sveta odišiel pre tú úctu k človeku a voči životu vcelku, ktorá nebola založená na úvahe o jeho účele. Uvediem sa jeho výrok: „*Vím, že co vím, je jen nejmenší část toho, co nevím.*“ Majstrova skromnosť je mi sebahodnotením, pri mojom osobnejšom premýšľaní a pomysloch o kultúre a ľudskom duchu zvlášť. Tieto úvahy sú mi blízke, a to tak z voľby rozprávača príbehov, pisára dlhých zápisov, ako zo živej národnej pamäti Slovákov... - náš stav v časoch uhorských označil F. X. Šalda za *vдовu po duchu*, a pominul až po vzniku Československa, čo sa mi žiada pripomenúť práve tu a v dnešný deň. A náš tohoročný spoločný vstup do Európskej Únie, česko-slovenský, tiež mi je výzvou a podnetom...

Pred každým zovšeobecnením - ako radf rozprávačská skúsenosť - dobré je siahnuť po nespochybniteľných príkladoch. Uvediem tu tie, ktoré sa mi o duchu a kultúre vidia byť najvýrečnejšími: (1) Keď prevážali troch starých Indiánov z jedného konca Ameriky na druhý, po troch dňoch cesty najstarší z nich požiadal vodiča autobusu o zastávku, a len čo im vyhovel, vystúpili, sadli si povedľa cesty a mlčky hľadeli pospiatky... Po dlhšej chvíli sa ich vodič začudovane opýtal, prečo si vybrali na oddych práve toto nehostinné miesto, kraj bez vody, tieňa a ľudí, najstarší z Indiánov mu oznámil: Tu čakáme na naše duše, ktoré idú za nami pešky. (2) Krásna a múdra Šeherezáda svojmu orientálnemu vládcovi rozpráva príbehy TISÍC A JEDNEJ NOCI, kým sa jej podarí zmeniť ho, a tým aj svoj vlastný osud, teda pred rozprávaním svoje takmer už beznádejné položenie bytosti bezbrannej, urazeným a samolúbym vladárom nevinne odsúdenej na smrť, v jeho nesmrteľnú lásku, napokon aj zákonitú manželku... Príbehmi si predĺžila život, a nielen svoj... Bez nich by tamtoho krutého vladára nezmenila, keď ho sprvu ani svojim životom a nevšednou krásou hlbšie neoslovila... Ako dlhý rad nevinných obetí pred ňou... (3) Príbeh o TROCH GROŠOCH bratov Grimmovcov začujeme v detstve, a až v strednom veku precítíme naozaj, keď sami už z jedného groša žijeme, druhý vraciame a tretí požičiavame... Bez ducha tohto príbehu a jeho voľby by sme tak nekonali, a tu vedzme, že najdlhšie trvajú v nás tie lásky, ktoré do nás drahí rodičia a dobrí učitelia založili v čase našich krátkych nohavíc. Neskôr je tu už neskoro. Kto mal a má takých rodičov a učiteľov, toho v živote stretlo šťastie, súdil aj Jan Masaryk. (4) Na užitočné premeny a veľké objavy, vieme, potrebné sú spravidla tri pokusy, na prirodzené zmeny všeludského charakteru vedomie troch generácií... Dočítame sa o tom aj v slovenskej ľudovej rozprávke O TROCH BRATOCH. Za princeznou a polovicou kráľovstva vydá sa ako prvý najstarší z troch bratov, a nezájde ďaleko. Poblúdi: sebecky ladený, nepomôže inému človeku v núdzi. Druhý zo súrodencov zájde ďalej: poučený starším bratom, človeku v núdzi pomôcť neodmietne, ale pri druhej skúške zabúda, že aj príroda, strom a zviera sú súčasťou života, a vracia sa z cesty. Až tretí z bratov, podstúpiac všetky skúšky na ceste bez zlyhania, lebo aj bratmi poučený, princeznú dostane

a pol kráľovstva získa... Ale ani on, ako tu nezabúdam dodať, nedostáva kráľovstvo celé... - to sa stane majetkom až jeho potomkov...

Ducha, hovorí sa medzi nami, a to už od čias antických, nevidíme, a on ako jediný uzrie všetko, keď vie aj to, čo sa bude diať, a práve po tom zakaždým túži aj najväčšími. V dnešných časoch preletíme kontinent skôr, ako si prelistujeme časopis, cez oceán takmer už za rovnaký čas, ale bez pričinenia kultúry, dielne nášho ducha, takto skrátenu vzdialenosť nepremeníme zároveň aj na duchovnú príbuznosť a psychosociálnu blízkosť. A pritom bez nej sa nezbližime ani s tým najbližším susedom... a nedovidíme za bránu vlastného domu a múr okolo nášho sadu, keď o ňom - a najmä našim pričinením - môže platiť hoci aj to, čo o takomto múre vyriekol básnik Vladimír Holan, že ho nestavíme z lásky k sadu, ale z nenávisťi voči ľuďom... Popri pohodlí, majetku a zisku častejšie dnes hovoríme aj o zákonoch. A ako nám ich navidomoči pribúda, vše si neodpustíme na ich adresu ironický výrok starej Číny: *Čím viac zákonov, tým viac zlodejov.* Zákon, aj ten najlepší, prichádza na rad až po našom čine. O jeho povahe rozhoduje naša kultúra, náš duch. Nie zo zákona milujem najbližších, rodisko, mrieme pre vlasť, nie pre jeho znenie, hovorievam, pomáhame slabším, chránime ženy a deti, skáčeme do dravých vôd za topiacim sa... Stáročia bol osou nášho sveta meč, dnes si na jeho mieste želáme vidieť kultúru, ducha, už to aj jedinej výrobnej sily našej civilizácie, keď neraz až priveľmi v zajatí moci trhovej ...V časoch vlády meča gordický uzol, hlavolam, Alexander Veľký Macedónsky rozťal, z dvoch jeho koncov urobil štyri... - a nič viac. A ako by sme tento problém vyriešili dnes?.. Azda aj tak, že by sme pri gordickom uzle postavili supermarket.

A potom urobili všetko preto, aby sa ten uzol nerozplietol, lebo od toho okamihu nebol by už príťažlivou reklamou pre obchod a trh... Ani trh nemá ďaleko od povahy ohňa, o ktorom súdime, že je dobrý sluha, ale zlý pán.

A dost!... Najmä kultúra musí vedieť, že to, na čom nám v živote najväčšími záleží, musí byť v našom konaní prítomné mimovoľné, lebo akonáhle to niekomu vnucujeme, prestane to pôsobiť. V tomto chráme však ešte niečo navyše, čo nám tí najdrahší odporúčali v detstve: Radšej posledný do raja, ako prvý do pekla. A tu dodávali: Ani Všemohúci, hoci Všemohúci, nezrušil úrad čerta, lebo zrušením jeho Úradu stratil by akýkoľvek zmysel aj úrad anjela. A tak sme si mali vybrať, a pri výbere nezabudnúť najmä na to, že s anjelom je nám všade lepšie, krajšie, a predovšetkým bezpečnejšie... - na nebi, na zemi a na každom mieste. Ďakujem Vám za pozornosť a dôstojným duchovným Cirkvi československej husitskej za slovo. Nezabudnem, že sa mi ho tu 6. júla v roku 2004 dostalo.

Praha, 6. 7. 2004

26. 8. 2004

Vážení účastníci SNP, oslavy SNP, vážené panie, vážení páni...,

dovoľte mi, aby som Vás čo najsrdečnejšie pozdravil a prejavil zvlášť veľké uspokojenie z tohto stretnutia, ktoré sa koná pri príležitosti 60. výročia Slovenského národného povstania.

„...a čo i dušu dáš v tom boji divokom, voľ radšej nebyť ako byť otrokom.“ Tieto verše Chalupkovej básne Mor ho zazneli zo Slobodného slovenského vysielača v Banskej Bystrici pred 60. rokmi v takýchto augustových dňoch, keď velenie I. československej armády na Slovensku vyzvalo Slovákov do *boja za národnú slobodu a obnovenie Československej republiky*. A to, čo sa potom dialo, naozaj je možné prirovnať k celonárodnému výbuchu. Výzva do SNP oslovila toľko občanov, že sprvu nebolo pre nich ani dost zbraní a oblečenia... Povedal by som, že to svet priam nečakal...Prešiel z hladiska ľudského života dlhý čas, vskutku uvedomelé cykly troch pokolení... a pre pamäť ľudí a národa bolo vedomie každej z nich dôležité. ČO sa založilo a má pokračovať, musí si osvojiť po generácii zakladateľov aj generácia nasledujúca, aby to za svoje prijala aj tá tretia, bez pamäti ktorej by sa to ďalej už netradovalo, nenieslo, len na to zabúdalo a napokon zabudlo. Ale na veľké národné činy sa nesmie zabúdať. A na nič dôležité v našich dejinách, lebo pre zlú pamäť, a najmä pre jej zlyhanie, sa aj to najhoršie z dejín národa rado vracia pospiatky... Budme si toho vedomí. Premýšľam, že aké azda až ťažké a pritažké je dnes nám, mladším a ešte mladším od nás, vžiť sa do situácie a najosobnejších volieb ľudí pred šesťdesiatimi rokmi na Slovensku... My, povedané s nadsadením, za ktoré sa ospravedlňujem, spravidla a zväčša v priebehu dňa, týždňa, roka volíme ako na trhu, a oni vtedy medzi slobodou a neslobodou, keď, tak či onak, zakaždým medzi dôstojnosťou a znevažovaním, a najmä a predovšetkým volili medzi životom a smrťou... A tak povstali. A čo je pre mňa zvlášť význačné: SNP bolo záležitosťou masovou, udalosťou vskutku väčšiny slovenského národa. Slovensko povstalo proti fašistickej totalite, nacistickej okupácii domova, domova slovenského a československého, lebo povstalo tak za svoju národnú slobodu, ako zároveň aj za obnovu Československej republiky. Slovenský odboj bol národný a československý zároveň. Do SNP vykročilo na desiatitisíce Slovákov bez rozdielu na svoju politickú a spoločenskú príslušnosť, náboženské vyznanie, názory a osobné programy. Dost bolo nášho vazalstva na 3. ríšu. Väčšina Slovenska už odmietla bojovať za Hitlera a Tisu.

Oslavujeme šesťdesiate výročie SNP. Viacerí si pamätáme, že sa jeho hodnotenie takmer každé desaťročie menilo. Jedni z jeho účastníkov sa vynášali, druhí znevažovali... Jedným pamätníkov pribúdalo, druhým sa

rúcali. A potom zasa naopak... U nás, u nás najmä, všakže, predovšetkým víťaz píše dejiny. S týmto je treba už skončiť, povedať pravdu aj o SNP, a najmä si tohto nevšedného, nevšedne hrdinského činu našich predkov raz a navždy vážiť. Vieme azda o väčšom slovenskom národnom čine po roku 1918 v celom 20. storočí?.. Cítim priam nástojčivú potrebu všetkým účastníkom SNP, všetkým bez rozdielu, hlboko sa pokloniť.

Praha, 26. 8. 2004

KLUB PRIATELOV T. G. MASARYKA A M. R. ŠTEFÁNICA, MARTIN

Téma: Slovensko - česká vzájomnosť

Vážený pán predseda, vážení členovia Klubu priateľov T. G. Masaryka a M. R. Štefánika, milí Martinčania, panie a páni,

srdečne Vás pozdravujem z Prahy a onedlho aj z Lán. Dnes som na Vašom martinskom stretnutí v duchu s Vami ja, o dva dni nepochybne zasa Vy so mnou v Lánoch. Pri hrobe pána prezidenta ČSR T. G. Masaryka a jeho rodiny, ku ktorému vo svojich dnešných pražských časoch chodievam prinajmenšom dvakrát v priebehu roka (marec/september), sa pokloním a položím kvety aj za Vás. A keďže ste Klubom priateľov nielen T. G. Masaryka, ale aj M. R. Štefánika, dodám, že prinajmenšom dvakrát v roku si tu, v Prahe - spravidla pred jeho sochou na Petříně a v spoločnosti česko-slovenskej - verejne pripomenieme aj tohto druhého veľkého muža našich spoločných česko-slovenských dejín.

Panie a páni,

vzťahy slovensko-české/česko-slovenské označujeme dnes za nadštandardné. Naznačujeme tak ich nezvyčajnosť. Sám však radšej nazývame naše vzťahy príbuzenskými, lebo predovšetkým ony založili našu vzájomnosť. Ako ju určovali stáročia, tak ju určujú až dodnes. O našich väzbách, pamätní a pamätliví, viete viac než iní, preto sa sústredím tu v našich vzťahoch skôr na otázky politické a diplomatické - o tých sa v našej verejnosti menej vie a v médiách zriedkavejšie hovorí a to najmä na otázky najaktuálnejšie: v súvislosti s našim tohoročným spoločným vstupom do EÚ, v ktorých SR a ČR majú takmer navlas rovnaké postoje. Postupujeme spoločne a na spoločnom postupe sa zakaždým vopred dohodujeme. Dlhú dobu medzi sebou nerokujeme a bez vzájomnej dohody sme sa v ostatných rokoch ešte ani raz nerozišli.

Nazrime do kabinetov, v ktorých sa hovorí slovníkom diplomatickým, a začnime koordináciou spoločného postupu v oblasti spravodlivosti a vnútra, označovanou skratkou JHA: SR aj tu zaujíma rovnaké postoje ako ČR. Podľa vyjadrení expertov z Ministerstva vnútra SR, ktorí sa zúčastňujú na procese

prípravy európskej legislatívy, v oblasti JHA, naše stanoviská na zasadnutiach pracovných skupín v Rade a EK v Bruseli sa od českých v ničom nelíšia. A ak, dodám (všimnite si!), jedna z našich dvoch strán nevyjadrí svoje postoje, druhá jednoducho nevyjadrí pripomienku protichodného smerovania a charakteru. A nie je to inak ani vo veci zachovania a prehĺbenia spolupráce SR a ČR vo formáte V4 v rámci rozšírenej Európskej únie, inak, dodám, bez vytvárania nejakých tzv. pevných formálnych štruktúr. SR a ČR zastávajú podobné názory na budúce fungovanie V4 po vstupe do EÚ. Áno, ani jedna z krajín nepodporí inštitucionalizáciu V4. A nepokladajú za nevyhnutné koordinovať ich spoločné stanoviská, ako sa hovorí, za každú cenu. V-4 mala by sa - počuť to v Bratislave aj v Prahe - formovať ako funkčné regionálne zoskupenie, a najmä nie ako politicky uniformný celok... A čo Ústavná zmluva EÚ?... Vlády SR a ČR sú presvedčené, že je nanajvýš potrebné pokračovať v substantívnej diskusii o návrhu európskej ústavy. Cieľom obidvoch strán je: Ústavnú zmluvu prijať najneskôr do konca tohto roka. A obidve vystupujú proti vzniku takzvanej viacrýchlostnej Európy. A narovnať sú presvedčené o tom, že rokovania o Ústavnej zmluve by nemali hatiť prípravu Novej finančnej perspektívy EÚ pre roky 2007 až 2013. SR aj ČR sa vedno zasadujú, aby: finančná perspektíva bola vypracovaná na čas siedmich rokov, strop rozpočtových výdavkov bol určený vo výške 1.24 % HNP, v rámci budúcej finančnej perspektívy posilnila sa kohézna politika únie zameraná na vyrovnávanie úrovne medzi členskými krajinami... a rozvojová pomoc - inak fond EDF - nebola zakomponovaná do rozpočtu Európskej únie...

A pozrieme sa tiež na našu vzájomnú koordináciu pri obsadzovaní postov v inštitúciách EÚ a na súlad v hospodárskej a obchodnej politiky... Na bilaterálnom základe sme rozhodnutí koordinovať obsadzovanie portfólií na úrovni európskeho komisára, ako aj na úrovni generálnych riaditeľov v rámci Európskej komisie. A tak, dodám, ak SR podporí českého kandidáta na post viceguvernéra Európskej investičnej banky, česká strana recipročne podporí našich kandidátov na posty v inštitúciách EÚ... Rád tu pripomeniem, že naozaj úspešne napreduje aj koordinácia obchodnej politiky SR a ČR voči tzv. tretím krajinám, a to predovšetkým v rámci EÚ, CEFTA a WTO pri prijímaní ochranných opatrení voči týmto krajinám. Hospodárska spolupráca medzi SR a ČR, ako vieme, je upravená Zmluvou o vytvorení colnej únie. Vstupom obidvoch krajín do EÚ platnosť tejto Zmluvy skončí, preto je čas zamyslieť sa a rozhodnúť o forme ďalšej bilaterálnej spolupráci v ekonomickej oblasti. Ukončením platnosti Zmluvy o vytvorení colnej únie medzi SR a ČR ku dňu vstupu do EÚ vznikne „vákuum“ v spolupráci rezortov - členov Rady colnej únie. Je tu nanajvýš dôležité, aby obidve krajiny, a to aj v rozšírenej EÚ, deklarovali svoju nezmeniteľnú vôľu - čo najužšie spolupracovať naďalej. Aj v širšom vnímaní obchodu bude naše krajiny naďalej spájať stará zviazanosť ich ekonomík. Charakter výmeny tovarov, založený a vytvorený počas existencie nášho spoločného štátu, korešponduje aj s objemami nášho

vzájomného obchodovania. Ďalšími špecifikami, ako dobre vieme, sú aj naše spoločné kultúrne základy a nevšedná jazyková blízkosť. Možnosti prehĺbenia spolupráce by sa mali preto orientovať na využitie každej, ktorá sa zakladala a rozvíjala po desaťročia v československom štáte. Máme záujem - na obidvoch brehoch rieky Moravy - a to aj s využitím mechanizmov EÚ, odolávať svetovému ekonomickému a obchodnému konkurenčnému tlaku, keď tým prispieť aj k väčšej ekonomickej stabilite stredoeurópskeho regiónu vcelku. A v súhrne si môžeme povedať, že v rámci rozšírenej EÚ musíme svoju vzájomnosť a spoluprácu sústrediť: na podporu rastu vzájomného obchodného obratu, hľadať možnosti pre dosiahnutie vzájomnej vyváženej obchodnej bilancie, keď tu aj výraznejšie podporovať náš export do ČR, ďalej na koordináciu spoločného postupu a spoluprácu podnikateľskej sféry, rovnako aj profesných a odborných združení SR a ČR, na vytváranie spoločných výrobných projektov a investícií do tretích krajín (nečlenov EÚ) a využívať, ako hovoriaevajú národohospodári, multiplikačný efekt slovenských a českých výrobných podnikov... a tiež na prehĺbenie spolupráce medzi agentúrou SARIO, CzeclInvest a Czech Trade pri presadzovaní spoločných exportných a investičných zámerov SR a ČR... A pritom nezabúdať ani na koordináciu spoločného postupu SR a ČR v hospodárskej oblasti na pôde EÚ a WTO... a pokračovanie v spolupráci ekonomických rezortov SR a ČR na základe modifikovaných, respektívne upravených dohôd o spolupráci v zmysle EÚ.

Na toto všetko naši poprední národohospodári myslia... A mysleli by takto a mohli myslieť, keby nebolo našej vzájomnosti príbuzenskej?.. Myslím si, že nie.

A pozrieme sa do polí, viníc, lesov, lúk a hájov... - na poľnohospodárstvo. Aj po vstupe obidvoch našich krajín do EÚ bude jednou zo základných úloh spolupráca v tejto oblasti. Napriek tomu, že SR a ČR v poľnohospodárskej politike zaujímajú v podstate podobné stanoviská, bolo by na úžitok obidvoch v okamihu od vstupu do EÚ čo najušilovnejšie posilňovať vzájomnú spoluprácu tak, aby sme si udržali dostatočný podiel domácej produkcie na agrárnom trhu, ako v SR, tak aj v ČR, a to v nových podmienkach zvyšovania konkurencie. V ďalšej etape koordinovane vytvárať podmienky pre čo najuščinnejšiu preexportnú politiku. V záujme tohto cieľa malo by nám ísť predovšetkým o spoluprácu v oblasti marketingu, a to v prospech udržania sa domácich firiem na spoločnom trhu. Povedzme si, že určitým smerom rozvoj a spolupráce by mohli byť aj rozhovory o vytvorení spoločného slovensko - českého koordinačného orgánu, ktorý by napomáhal plniť tieto zámery. Mali by sme azda zväžiť, či by nebolo vhodné nájsť zodpovedajúcu formu zmluvných vzťahov obidvoch poľnohospodárskych rezortov v nových podmienkach. A neboli by, zväžme, vhodné prijať politickú deklaráciu, ktorá by vyjadřila vôľu naďalej spolupracovať v nových podmienkach rozšírenej EU?.. Rešpektovala by pritom určité národné špecifiká a zároveň by potvrdila

obojstrannú užitočnosť takejto spolupráce... A inak, dodám, obidve strany, slovenská aj česká, podporujú zásadnú reformu spoločnej poľnohospodárskej politiky v rámci EÚ (CAP), ktorá nadmieru zatažuje spoločný rozpočet. A ďalej?.. Ďalšia naša spoločná vec, dôležitá nemenej: spolupráca v bezpečnostno-politickej a vojenskej oblasti... SR a ČR zaujímajú aj tu veľmi blízke postoje. Obidva rezorty obrany so všetkou vôľou a energiou podporujú efektívne fungovanie spoločnej jednotky KFOR (aj v podmienkach nižšej účasti), zladujú činnosť veliteľstva štábu spoločnej česko - slovensko-poľskej brigády, zabezpečujú kumuláciu transportných zdrojov, spoločné cvičenia, spoluprácu pri organizovaní humanitárnych misií a krízového manažmentu, ako aj zintenzívnenie boja so všetkými formami a prejavmi organizovaného zločinu, proti terorizmu predovšetkým. A len dodám, že si vojaci obidvoch republík rozumejú zvlášť dobre... - roky spolu slúžili a na území celej ČSFR. Mali najužšie vzťahy a väzby zo všetkých našich profesných stavov.

Aj v oblasti školstva a zdravotníctva majú SR a ČR tie najbližšie postoje. Je určité, že aj v rámci rozšírenej EÚ budú koordinovať všetky svoje postupy. V oblasti školstva a zdravotníctva nik ani len nepredpokladá nesúlad stanovísk medzi SR a ČR. Tu nie sú takmer nijaké bilaterálne problémové otázky, ktoré by mohli nejako zatažiť vzťahy SR a ČR v rámci rozšírenej EÚ.

Na základe Dohody medzi vládou SR a vládou ČR o spolupráci v oblasti kultúry, školstva a vedy, podpísanej 23.5. 2000 v Prahe, a z toho vyplývajúceho Protokolu medzi Ministerstvom školstva, mládeže a telovýchovy ČR a Ministerstvom školstva SR o spolupráci v oblasti vzdelávania, mládeže, telesnej výchovy a športu na roky 2002 - 2006, podpísaného 21.9.2001 v Levoči, môžu študenti na (verejných) vysokých školách študovať za vnútroštátnych podmienok platných v obidvoch štátoch. Predmetným opatrením sa transponovali smernice EÚ v bilaterálnych vzťahoch medzi SR a ČR ešte pred vstupom do EÚ. Príslušné ustanovenie nového bilaterálneho protokolu v oblasti školstva a vzdelávania na obdobie rokov 2003 - 2006 umožňuje, a to po prvý raz, uchádzačom o vysokoškolské štúdium pri prijímacom konaní a študentom pri plnení si študijných povinností používať rovnocenne v obidvoch krajinách svoje úradné jazyky, slovenčinu a češtinu. Uvedené ustanovenie sa, prirodzene, nedotýka poslucháčov slovenského a českého jazyka... Na českých verejných školách - vo všetkých ročníkoch - študuje v akademickom roku 2003/2004 7643 slovenských poslucháčov. V akademickom roku 2002/2003 ich tu študovalo 6790, rok predtým 3542. V SR na všetkých verejných VŠ študovalo zhruba 300 poslucháčov z ČR, a to predovšetkým na Univerzite J. A. Komenského, Ekonomickej univerzite v Bratislave a na Žilinskej univerzite... Naše nadštandardné vzájomné vzťahy v oblasti školstva sú vyjadrené aj v ďalšej zmluve, v Dohode medzi vládou SR a vládou ČR o vzájomnom uznávaní rovnocennosti dokladov o vzdelávaní vydávaných v Slovenskej republike Českej republike. Bola podpísaná v Prahe 23. 3. 2001 a je v súlade s príslušnými nariadeniami EÚ.

Predpokladané zavedenie školného na slovenských VŠ od akademického roka 2004/2005 môže zapríčiniť ešte väčší prílev slovenských študentov na české verejné vysoké školy, a pritom by mohla zároveň znížiť záujem českých študentov o štúdium na slovenských VŠ, ak by mali platiť za štúdium aj oni. Ak vznikne takáto situácia, zvýši nároky na spoločný postup SR a ČR s cieľom podporiť štúdium českých študentov na VŠ v SR. Dôsledkom uvedenej situácie môže byť nielen mediálny tlak voči slovenským študentom, ale aj reálny politický tlak na zavedenie školného pre slovenských študentov na českých vysokých školách, čo však po vstupe SR a ČR do EÚ nebude už možné.

Aj právny rámec pre rozvoj dvojstrannej spolupráce v oblasti zdravotníctva po vstupe SR a ČR je už určený, a to Zmluvou medzi SR a ČR o poskytovaní a hradení si zdravotnej starostlivosti, podpísanej v Prahe už v máji roku 2000. Táto zmluva nadobudla účinnosť o rok neskôr: podpisom rezortnej Správnej dohody medzi MZ SR a MZ ČR o poskytovaní a hradení si zdravotnej starostlivosti. Na základe týchto dokumentov: a) v prípade zdravotných ťažkostí občanov SR v ČR a občanov ČR v SR hradí nevyhnutnú a neodkladnú zdravotnú starostlivosť tá zdravotná poisťovňa, v ktorej je pacient poistený. Účty za zdravotnú starostlivosť si navzájom vyrovnávajú poisťovne. Zdravotná starostlivosť sa poskytuje za rovnakých podmienok v oboch štátoch ako vlastným občanom, b) predpísané lieky a zdravotné pomôcky sa hradia v hotovosti a účty poisťovne - po ich predložení - preplatí podľa vnútroštátnych právnych predpisov príslušná zdravotná poisťovňa, c) špecializovaná starostlivosť a prevozy, ktoré nie sú nevyhnutné a neodkladné, je možné poskytnúť iba so súhlasom príslušnej zdravotnej poisťovne. Ide tu napríklad o zákroky neurochirurgické, zákroky na gamma noži, ktoré sú v jednom z našich štátov dostupné, kým v tom druhom ešte nie.

Implementácia predmetných zmluvno-právnych dokumentov o zdravotnej starostlivosti ponúkla obidvom krajinám príležitosť zvýšiť občiansky komfort aj v oblasti zdravotníctva, inak zvyčajný už medzi krajinami EÚ. Vlni - 18. júla v Brne, ako si pamätám, sám tam prítomný - bol podpísaný Dodatok č. I. k Správnej dohode medzi MZ SR a MZ ČR na vykonanie Zmluvy medzi SR a ČR o poskytovaní a hradení zdravotnej starostlivosti. Tento dodatok rozširuje možnosti spolupráce aj tým, že zrýchľuje platby za poskytnutú zdravotnú starostlivosť medzi obidvomi krajinami prostredníctvom medzinárodných účtovných stredísk. Ďalším prehĺbením spolupráce v oblasti zdravotníctva bolo podpísanie piatich medzinárodno-právnych dokumentov (súkromno-právnej povahy) medzi Všeobecnou zdravotnou poisťovňou ČR a slovenskými poskytovateľmi kúpeľnej starostlivosti. V dokumente sú, ako si pamätám, uvedené V. Tatry, Bardejov, Piešťany, Smrdáky, Trenčianske Teplice... Uvedené zmluvno-právne dokumenty umožňujú lekárom v ČR indikáciu kúpeľnej starostlivosti českým pacientom v slovenských kúpeľných zariadeniach, hradenú v plnej miere českou Všeobecnou zdravotnou poisťovňou.

A takto, hoci ešte podrobnejšie, vážení prítomní, panie a páni, mohli by sme sa dotknúť aj ďalších, hoci aj všetkých prejavov života, a niet naozaj jediného, v ktorom by sa rozmer nášho príbuzenstva neprejavil.

Na problémy medzi nami som pozabudol?.. Nie, ale všetky sa napokon vyriešia. Som o tom presvedčený. A čo ich vyrieši predovšetkým? Naša hlboká kultúrna vzájomnosť.

Z vôle obidvoch našich vlád, predovšetkým pričinením ministrov kultúry SR a ČR, sa konal aj v čase vlaňajšej jesene Mesiac česko-slovenskej kultúrnej vzájomnosti. V jeho rámci, od, takpovediac, SLOVENSKÉHO RAJA po ČESKÝ LES, zaznačili sme takmer už dvesto kultúrnych podujatí Týždeň slovenskej kultúry v Juhočeskom kraji musí trvať už desať dní, keď príde slovenské divadlo do ČR a české do SR, sály sú vypredané, diváci sedia aj na schodoch, v Zlíne, pri takejto príležitosti, ešte nie sú v meste vyvesené plagáty... - a lístkov do divadla už niet, v Prahe sa nijaký koncert pri príležitosti českého štátneho sviatku bez hviezd z SND nekoná... Čo tu dodať?... Azda to, že slovensko-česká vzájomnosť, tá kultúrna predovšetkým, je dnes, ako tradične hovorievam, pod ochranou *hradu aj podhradía, zámku aj podzámku*, pod starostlivou správou najvyšších vládnych miest, ako aj pod zvýšenou ochranou ulíc, miest a obcí Česka aj Slovenska. Ten mesiac našej kultúrnej vzájomnosti sa nezačal predvlaňajšou jeseňou a neskončil sa ňou, lebo je vskutku nepretržitý, prebieha mesiac čo mesiac, v každý jeden mesiac v každom roku... a trvá odjakživa, keď nepretržite prinajmenšom sedem storočí... Už som sa priznal, a neraz, že okrem života a kultúry neuprednostňujem nič pred ničím. V živote príbuzných a v kultúre blízkych platí to vo mne a o mne, povedal by som, dvojnásobne. Čechov a Slovákov, áno, pokladám za príbuzných, v kultúre najmä, a sú mi tu jednoducho dvojičky.

Vážený pán predseda, vážení členovi a Klubu priateľov T. G. Masaryka a M. R. Štefánika v Martine, panie a páni, na záver môjho vystúpenia, hoci sprostredkovaného, dakujem Vám za príležitosť vyjadriť sa k Slovensko-českej vzájomnosti a želám Vám dobrý rok. A svoj výklad si dovoľm zakončiť osobnejším vyznaním: Už sa desaťročia dožil a do jedenásteho roka vykročil tento z mojich výrokov: Tak - a nehovoria si to medzi sebou len ironici - ako spoločná reč Angličanov Američanov delí, nás, Slovákov a Čechov, spája ešte aj každá rozličnosť. Spoločné osudy, príbuzenstvá a kultúrna vzájomnosť sú viac ako spoločná reč. A príbuzenstvo je nám, ako sa spieva v jednej country piesni, nad zákon. Povedal som to, hoci, priznávam, menej stručne, pred jedenástimi rokmi, a to na pražskom stretnutí českých a slovenských spisovateľov, ktoré sme vtedy nazvali NELÚČENIE. A nerozlúčili sme sa, nie, v kultúre to nie je možné. Kto vyrastal v slovenskej a českej kultúre, v obidvoch kultúrach roky nepretržite, dožaduje sa ich narovnako nepretržite: z prirodzenosti, zo svojich, ako povedal náš básnik, najhlbších podstát človečích.

Ďakujem Vám za pozornosť.

Praha 12. 2. 2004

RECEPCIA PRI PRÍLEŽITOSTI VSTUPU SR DO NATO,
REZIDENCIA VELVYSLANCA,
6. 4. 2004

73

7 ROKOV VELVYSLANCA V PRAHE

Vážení a vzácní hostia,

pán predseda Senátu, pán podpredseda Senátu, pani podpredsedníčka Snemovne, páni senátori, páni poslanci Parlamentu ČR, pán podpredseda vlády ČR, pán zástupca Náčelníka GŠ A ČR, pán námestník ministra ZV ČR, pán vedúci Kancelárie P ČR, pán tajomník predchádzajúceho pána prezidenta ČR, vážená predstavitelia slovenských spolkov v ČR, vážení predstavitelia médií,

dovoľte mi, aby som Vás čo najsrdečnejšie pozdravil a privítal na našej recepcii pri príležitosti vstupu SR do NATO, vskutku pri príležitosti, ktorú vnímame ako príležitosť čo najsrdečnejšie sa Vám, predstaviteľom ČR, poďakovať a pokloniť... Najradšej by som tu v stručnosti zopakoval výrok svojich oravských príbuzných, keď nás vítali vo svojich domovoch: Neklopte, chlieb a soľ čakajú Vás už na stole. Toto hovorievali svojim najbližším, príbuzným a hosťom najvzácnejším. A takými ste nám tu dnes aj Vy. Ved kde ešte inde ako v ČR mohol odznieť výrok vysokopostaveného politika, že vstup SR do NATO je pre ČR práve taký dôležitý ako jej vstup vlastný... A kde by sme ešte vo svete našli druhého muža štátu, ktorý by na zahraničných rokovaníach po otázke českej otvoril aj otázku slovenskú, aby sme vstup do NATO a EÚ znova nepremeškali... Tu prítomný pán predseda Senátu P. Pithart, vieme, tak za nás hovoril a konal... Po piatich rokoch čakania sme do NATO vstúpili a onedlho vedno s bratmi Čechmi vkročíme do EÚ. Pred piatimi rokmi sme ostali ANTE PORTAS... pred bránou do NATO, a nielen... Každý z nás vedel, že tá brána ďalšia, do EÚ, usporiadaného svetového spoločenstva, je až za bránou do NATO. Vtedy som aj ja často citoval výrok veľkého MICHELANGELO B.: Najväčšou stratou je strata času... A naša cesta medzi Vás videla sa nám vtedy CESTOU DLOUHOU, DLOUHOU... ako sa to spieva v známej českej country piesni... Našťastie na Slovensko prišla iná vláda... a tá si s českou obnovila dobré vzťahy a naše staré lásky československé... a po nich sa nám zrodili nové nádeje... A ja už nerád hovorím o našich vzťahoch nadštandardných, radšej príbuzenských... Strážme si ich. Potrebovali sme sa navzájom, potrebujeme... a najmä v tom šírom svete budeme potrebovať. VE DVOU SE TO LÉPE TÁHNE... Takže, vzácní naši hostia, hostia naši najvzácnejší, ďakujeme, nezabúdame... a nezabudneme. Na Vaše zdravie. Cíťte sa tu medzi nami doma, ste tu doma, sme tu doma. Pekný večer Vám.

LADISLAV BALLEK: POČASIE A ČAS (PRE MOSTY, PRAHA, 3. 3. 2002)

Vyzriem z okna, vidím sneh a mesto vo víchrici. Vládne január? Vykročím na ulicu, svieta slnko, sneh sa stráca, tráva zelenie, kvietky modrejú. Znezrady zavládol čas jari?.. Táto zmienka o marcovom počasí, uvedomujem si, je mi zároveň výpovedou o dnešnom čase, ktorému, a to takmer v jednom a v tom istom okamihu, vládne práve slovník minulosti aj budúcnosti. Na Václavskom námestí svet znova temnie, schádzajú nim rozsvietené autá, české knieža žiari zeleným svetlom, hlúčky ľudí hovoria všetkými jazykmi sveta, cítiť vôňe zámorskej kuchyne, exotické reklamy nám veštía úspech, istoty, lepšiu budúcnosť. A v kaviarni? V denníkoch, v ktorých listujem, a na rozsvietenej obrazovke v rohu: správy a komentáre o budúcej Európe a jej integrácii, ako zároveň a jedným dychom o udalostiach, ktoré súvisia so svetovými vojnami, s predvojnovými a povojnovými časmi. A naďalej a narovnaťo jedným dychom: o nevyhnutnosti spolupráce stredoeurópskych krajín a o tých najtragickjších udalostiach v 20. storočí, ktoré ich roztrieštli a rozohnali ako krdeľ sokolov... V mysli to musím komentovať, hoci aj takto: O minulých časoch sa verejne nevyslovujú historici, ducha dejín vyvolávajú a stanoviská voči nim zaujímajú zväčša ľudia, ktorí ich vskutku nezažili. Oni nie, ich blízki a známi áno... Tragické príbehy predkov, navyše pôsobivejšie šírené, osobne a osobnostne prerozprávané, vedia práve ich potomkov osloviť najväčšmi, ale ako sú všetky súčasťou našich dejín, európskych vcelku, tak sa zároveň delia. Hoci, zjednodušene, podľa dátumov svojho vzniku. Jedny, povedzme, založili roky 1914, 1939, tamtie príčiny predvojnové, vojnové, povojnové, druhé zasa roky 1918, 1945 a ich dôsledky vojnové, povojnové. Tak navzájom hlboko spolúsúvisia, ako si navzájom ešte hlbšie odporujú, a podľa časného predvolebného slovníka čiastky európskych politikov ľudia aj kdesi za oceánom poľahky zistia, ktorých a v akej krajine Európy bolo vtedy a potom viac...V povojnových rokoch, a najmä vo vzdelanejších kruhoch, spomínam si, sa na verejnosti a pri výchove, ktorá náš vnútorný svet zakladala, odporúčalo častejšie siahť po dobré príklady z antiky ako z európskej minulosti. Bezprostredne po vojne mohol v mojom pohraničnom meste takmer každý dejepisný údaj, a to priam o akejkoľvek udalosti z našich dejín z 19. a 20. storočia, vyvolať prudšie emócie, teda zapôsobiť aj na nás - vtedy deti, v tej našej jari - tak priveľmi časne, ako už raz a navždy jednostranne. Napokon, práve tu našich rodičov a učiteľov, ako zároveň všetkých, ktorí cítili zodpovednosť aj za iných a budúcnosť vcelku, antický svet varoval pred vnáraním sa len do minulosti, teda pred žitím iba v nej a pre ňu. Pri väčšej znalosti dejín a ľudských pováh pridobre vedeli, že žiť výhradne minulosťou značí najčastejšie neklásť si už otázku, čo sa stane a čo môže stať. V zajatí minulosti sa naša vôľa pretvárať svoj osud mení len na túžbu po odplate... V ďalších rokoch však už pristúpi náš svet

na iné školenia: dá sa do budovania plotov, múrov, zátarás, a pritom čo len o takom plote a múre okolo ovocného sadu český básnik súdi, že ho vskutku nestavíme z lásky k sadu, ale z nenávisťi voči ľuďom... Pri rušení múrov a zátarás, ktoré desaťročia delili európsky svet, vedeli sme si spomenúť na všetko nám blízke a spoločné, a zasa nie... Zakaždým tu radšej nanovo precitujeme svoje trpké osudy, ako sa vcítujeme do dejín náš všetkých? To emocionálne nám je už tradične bližšie ako rozumné? Hoci politika je vo svojej praxi o všeobecnom, čiastka z nej povoláva do volieb ducha, ktorý ju zvolí aj bez rozmyslu. Ibaže... Jedno je emócie vyvolať, druhé upokojiť, sklamané spoločenstvo ťažko oslovit', rozhorčené neľahké usporiadať, navyše presvedčiť, aby vkročilo do vyššieho celku. Keď takmer už pred dvesto rokmi, hovoria historici, prišla do Európy jar národov, väčšine z nich, vieme, nevyšla, ba zahnila ich ešte hlbšie do zimy, a nášmu dnešku - v ňom úsilíu tak povediac federalizačnému - hovoríme leto národov. A ešte za básnikov, slovami nášho - slovenského: Nič nestane sa bez príčiny - preto sneh padne na tých, ktorí sa boja mrazu.

JAR JESENE/JESEŇ JARI

Na úvod (úsvit) svojho vystúpenia v závere (po zotmení) dnešného dňa konferencie o mojom diele - po čestnom doktoráte druhej nevšednej pocty, ktorej sa mi od vzácnej banskobystrickej Univerzity Mateja Bela v priebehu roku '02 dostalo - musím priznať, že navyše úprimného poďakovania takmer už nemám čo dodať. Panie profesorky a páni profesori slovenskej literatúry si o mne z mojich kníh prečítali všetko. Nič som pred nimi neskrýl, nezakryl, ich súdy svedčia o tom, že dobre dovideli až do kútov tamtej z mojich najtajnejších a najsúkromnejších, teda, sám hovorievam, tej trinástej z autorských komnát. Uvedomujem si to o to väčšmi, že sám som zamýšľal niečo znej - a práve tu, na drahej mi ALMA MATER - po rokoch uviesť, priznať, zverejniť... Nevyšlo mi to. Preto, cítim, musím - aj ako príbehu a témy zbavený rozprávač, pisár dlhých zápisníkov - túto vzácnu spoločnosť oslovit' inak, zaujať ju niečím iným, čím si ešte pred ňou skrytým... Sedel som za stolom od rána potichu, mlčky načúvajúc, a pritom, hoci vidieť to nebolo, padal som... a pádmi prenikal až kamsi na dno svojich dávnych a najdávnejších osobných chvíľ a pisárskych začiatkov.

Ako pisár prebúdza som sa zakaždým v jeseni, všetky moje pisárske projekty prišli a rástli až po lete. Áno, aj o mne sa to vyjadril básnik R. M. Rilke v Jesennom dni:...*bdiť bude pisár dlhých zápisníkov*. Dovtedy akoby som sa zdržiaval na bezstarostnejších ďalekých plavbách do teplých morí - môj najväčší a najmärnejší sen detstva - a len čo sa ohlásila jeseň, musel som bezpodmienečne nazad - domov. Tam najskôr do rodného kraja, v ňom do mesta Šahy, z ulíc detstva k meandrom lpla, od nich lúkami pod vinice, lebo

práve v nich a na nich leží ten môj farbistý, jasný a večne rozžiarený slnečný breh pamäti. A za nim už len navždy a večne rozkvitnuté agátové lesy. Teda, šiel som domov v jeseni, v jeseni z domu do jari... Keď prišla jeseň do ulíc pri parku, v ktorých som vyrastal, rovnako konali aj moji rodičia: otec chodil v duchu po svojej Orave, s Hviezdoslavom a Nádašim po uliciach rodného mesta, mama po Spiši a zakvitnutými májovými lúkami Slovenského raja. Z jesene do jari... A tu sa mi to jedného dňa prihodí naozaj. Jedného dňa?.. Pred dvomi dňami.

Rezidencia slovenského veľvyslanca v ČR stojí v pražskej časti Trója, malého kocúra, ktorého som sa ujal, keď v meste, navyše zaplavenom, osamel, nazval som Odyseus. Toto meno vyslovím viackrát denne, preto ma aj ono nezriedka osloví počas prechádzok okolo Trójskeho zámku a popri Vltave. Myslievam na tamtoho kráľa, ako vykročil a šiel, tak povediac, naľahko a poľahky z Itaky a od svojej Penelope do bojov pod Trójou... a ako sa potom odtiaľ nekonečne dlho a zložito vracal. Spodný múr Trójskeho zámku zrútila tohto leta rozvodnená Vltava, ktorá v tých miestach vystúpila až do korún starých stromov. Čo vliekla na stretnutie s Labe, visí, blýska sa a hýbe v tých korunách dodnes. Trója inak dobyla aj tak, že veľa z tých stromov vyvrátila z koreňov a odsúdila ich nedožiť sa jari. A medzi nimi aj viacero statnejších agátov. Keď som šiel pred dvomi dňami na prechádzku k zámku a k Vltave, svietilo slnko, trójske ulice, vřšky, sady, záhrada zámku, sady, záhrady víl a vinohrad v brehu nad zámkom žiarili jesennými farbami, žltou a červenou predovšetkým... A na brehu Vltavy, dolu pod zámkom, hľadiac na ležiace stromy, vyvrátené z koreňov, som onemel... Agáty ma oslovili svojou zvláštnou labutou piesňou: zakvitli. Naposledy a po prvý raz: v jeseni! Hľadel som na strapce bielych agátov, mne raz a navždy symbol jari, tej mojej južanskej predovšetkým, a dotýkal sa ich, neveriac vlastným očiam... A v mysli mi preleteli motta nášho dnešného stretnutia, to básnikovo: *Čas letí jak vtáci nedozierni*. A to moje: *V Palánku znova zakvitli agáty a prišli nové príbehy*. A bol som zmätenejší. A vzápätí ešte väčšmi, keď sa za mnou znezdary, a pritom akoby náročky tichšie a spomalene, ozvalo: *A tedkom s květy už jen čeká...čeká...na člověka...*

Za mnou stál bielovlasý starý muž a vo vystretej ruke držal stravec bielych agátov. Mlčky som prikývol, pristúpil bližšie k ležiacej rozkvitnutej korune a hľadal som medzi strapcami ten najkrajší: pre svoju paniu. Keď som si ho vybral, odtrhol a zvrchol som sa, starého bielovlasého muža s bielym agátovým kvetom už nebolo, stratil sa mi kdesi za hradbami Trójskeho zámku, plného plastík bohov a hrdinov antických mýtov a bájí... A ja som ho nato - chvíľami až priveľmi sústredene - hľadal v ich podobách.

Pred spánkom - na prechode do sna - marilo sa mi, že vidím to, čo si nemôžem pamätať. Hľadel som zhora na svoj krst v šipickom kostole v apríli roku 1941. Videl som vo vankúši seba, vtedy ešte mladučkých rodičov, otca aj mamu, a svojho dvojročného brata. Cestou včerajšou nocou z Prahy do

Bratislavy šiel som vskutku v roku 1972 nocou do Bratislavy a ňou po roky dnešné, ako zasa dnes ráno cestou z Bratislavy do Banskej Bystrice vskutku v roku 1959 zo Šiah sem a tu ulicami až po rok 1972. A viem, že odtiaľto musím aspoň kus cesty smerom na Šahy... A medzitým - predvčera, včera aj dnes - ma oslovovali všetky moje postavy, nespokojné, že sa o ne nezaujem nadalej, nepretržite a každodenne. A najmä sa mi pripomínal jeden... - vyčítajúc mi, že som ho odvliekol zo Slovenského raja a zanechal ako Čudného späča v púšti, v tých presýpacích hodinách zeme, a jeho syn akoby s výčitkou tiež, že máme a bezcieľne blúdi po bratislavskom dunajskom nábřeží... A ďalší narovna. A tak sú, pýtam sa už dávnejšie, literárni hrdinovia, postavy z našich príbehov obeťami autora, alebo autor ich obeťou?.. A tu spomeniem, že aj L. N. Tolstoj si v jednom zo svojich listov stažoval, že *Anna Kareninová si robí, čo chce...*

Takže tolko o mojej jeseni, tohoročnej predovšetkým, tu, kde som prežíval svoju jar, a medzi svojimi vzácnymi dávnymi pánmi profesormi, pred ktorými si dodnes nedovoliť nič predstierať. Vstúpil som do tohto mesta na konci rokov päťdesiatych, keď sme vcelku začali prestupovať do iného času, navyše s nádejou, že to, čo sme mali radi po predkoch, znova bude mať svoju budúcnosť. A z mesta som odišiel na začiatku rokov sedemdesiatych, teda uprostred času, ktorý som doteraz prežil. Chodil som týmto mestom dlho ako južan, blúdiel v ňom s tým, čo založilo môj literárny Palánk, a dnes, nech už idem kamkoľvek, nosím si v sebe aj toto mesto. Rád sa doňho vraciam, poľahky z neho neodchádzam, nikdy nie len tak naľahko, na nič z neho nezabúdam, nezabudnem, mám tu svoju vzácnu ALMA MATER, svojich vzácných profesorov, prijal som tu svoje celoživotné lásky, tu sa mi narodili... Svet, do ktorého sme dozrievali, stál už nakrivo, a najmä ten náš svet mestský, a my sme ho túžili vyrovnať. Boli sme generáciou domova. O ňom sú aj všetky moje príbehy, všetky od rodného domu, ulice, mesta, kraja ... - po kraj sveta. Sám som túžil byť, ako všetci moji generační druhovia, tým čo najostrejším svetlom domova. Svetlo vrhá tieň. Svetlo! A bez neho nič nevidíme, keď nikdy nedozrieme ani na tie naše tieň vlastné.

Praha, Bratislava, Banská Bystrica, október 2002

DNI SLOVENSKEJ KULTÚRY V ČESKÝCH BUDĚJOVICIACH, OTVORENIE

Vážený pán primátor, predstavitelia mesta, vážený pán veľvyslanec ČR v SR, pán predseda Svetového združenia Slovákov v zahraničí, pani predsedníčka Slovenskočeského klubu, panie a páni, dovoľte mi, aby som Vás čo najsrdečnejšie pozdravil, zaželel krásny večer a poďakoval sa Vám za pozvanie, pre mňa aj hrejivú príčinu a výzvu na cestu do tohto

mesta a jeho kraja... A osobnejšie sa vyjadrím aj takto: Listujúc v jednom z časopisov, zazriem v ňom priezvisko pána primátora mesta Ústí nad Labem a v okamihu spomeniem si na „zbudovského sedláčka“, muža v jednej piesni spomínaného ako *richtář Kubata, co před časmy dávnými dal hlavu za Blata*... A už na toto mesto a jeho kraj myslieť neprestanem... Premýšlam: Akoby som aj ja tých *sedum let v Písku studíroval*... a *osum let chodil do Míšence do školy*... Je to už povýše štyridsať rokov od mojich ciest vo vojenskej rovnošate týmto krajom, ktorý ma hlboko oslovil od svojej podoby, architektúry, mestskej aj vidieckej, po ľudové piesne... *Prič jsou mladá léta, hlava stříbrem skvěta* a ja to všetko mám také čerstvé v mysli, akoby som to videl a počul pred chvíľou... To, čo prijmem do seba a za svoje prostredníctvom kultúry, to už v nás nikdy nepodľahne zabúdaní, neodíde s časom a nezoslabne hranicami a zemepisnými dialkami... *Kultúra je, ako sa vyjadril jeden z veľkých európskych básnikov, naozaj životom života a predstavuje obrovský kapitál, ktorý potichu prináša nevyčísľiteľný úrok*... Volím tieto slová, a nie náhodou, práve v tejto chvíli, na otvorení Dní slovenskej kultúry v Českých Budějoviciach, a keďže vzťahy česko-slovenské, ktoré pokladám za vzťahy príbuzenské, nie sú mi len vecou úradnou, ale najmä osobnou, vskutku tou najosobnejšou, ďakujem za ne všetkým, ktorí ich v tomto prekrásnom meste založili a o ne sa v tomto roku pričínili... Budějovický príklad v rozhovoroch s diplomatmi v Prahe na tému osobitosti česko-slovenských vzťahov, nikdy uviesť nezabudnem...

České Budějovice, 9. 2. 2007

SLOVENSKÁ KULTÚRA VIDIECKA (RURÁLNA) A MESTSKÁ (URBÁNNÁ)

Ponuka: čas pamäti, pamäť času...

Pri premýšľaní o povahe našej kultúry, tej vidieckej aj mestskej, vraciam sa nezriedka aj o povýše šesťdesiat rokov pospiatky (tu zároveň k svojim poznámkam s názvom *Pisárov dlhý zápis*), kamsi až ta, kde ma ich rozdielnosť po prvý raz hlbšie oslovila. Otázka obidvoch našich kultúr akoby bola uložená už v úvode mojej pamäti, na samom začiatku vlastných úvah o svete, v ktorom som sa ocitol... Vlastných úvah o svete?.. Vyznieva to akosi samolúbo, presvedčivejšie azda takto:...na samom začiatku vlastného zmätku a zmätených pocitov zo sveta, v ktorom som sa ocitol... Prežil som vojnu, ako malý na vlastné oči videl umierať ľudí, kone, sliepky, psov, zhorené domy, rozbité tanky, autá, počul som ľudí vo vojenských rovnošatách hovoriť jazykmi, ktorým som nerozumel... - sčasti iba vtedy, keď sa na mňa usmievali a posadili na svojho koníka... V prvú povojnovú zimu si ma moja stará mama vzala z nášho južného mesta k sebe na Spiš, inak do rodnej dediny nášho starého otca a našej mamy. Tam som niekoľko

mesiacov chodil aj do miestnej škôlky (*opatrovne*) a každú nedeľu s krstnou mamou - vtedy nezriedka ešte aj s babičkou - do kostola v susednej dedine... Že som prešiel z jedného sveta do iného, a to nielen akože z rovín do doliny medzi vysokými kopcami a nepriehľadnými lesmi, pocítil som už na druhý deň, keď si prišli ženy z nášho susedstva starej mame na mňa postažovať, zmätené, možno aj hlbšie urazené mojim pozdravom. Tam, kde sa ľudia zdravili: *Pochválen... a Dajbože...*, pozdravil som ich spôsobom z ulíc môjho mesta: *Ruky bozkávam!... Pokladali to za výsmech a urážku*. Stará mama a moja krstná mama, dcéra z prvého manželstva mojej babičky - obidve z Iglova, ako nemenne pomenovali Spišskú Novú Ves, nevzdávajúc sa ani tu svojich mestských spôsobov a oblečení - poradili mi, aby som všetkých dospelých v dedine pozdravil kompromisne: *Dobrý deň, Dobrý večer... Výčitky* ustali, ale ešte dlhšie potom sa mi hlasnejších reakcií na moje pozdravy nedostávalo... Deti, s ktorými som chodil do škôlky, si na mňa tiež ťažšie zvykali, dlhšie som im bol cudzí pre svoj spisovný jazyk, oblečenie a kraj, z ktorého som pricestoval. Juhoslovenská nížina inak videla sa im cudzejšia a vzdialenejšia ako hoci región severu oravský, z ktorého na prázdniny do dediny pricestovali deti príslušníka armády, miestneho rodáka... Jazyku niektorých tunajších detí som sprvu rozumel ešte ťažšie, lebo ich spišský dialekt bol navyše premiešaný *mantáckymi* výrazmi, slovami „spišskej nemčiny“...

Pri starej mame som dochodil aj prvú triedu *Slovenskej národnej školy* a trávil tu viac svojich školských prázdnin... Zakaždým, keď som sem cestoval, návraty do rodiska matky vnímal som v duchu aj ako cestu z môjho juhoslovenského mesta, starého sídla stolice, kamsi strmo nahor, a pritom priestorom času akoby pospiatky... Kraj tu aj svojimi cestami a chodníkmi bol nevšedne strmý, pritom od rána do večera svieži, zelený, deň v ňom krátky, mal menej slnka, viac tieňa, mesačného svitu, večer sa ešte aj v ďalších rokoch rozsvецovali po domoch iba petrolejové lampy, nebolo rádii, novín, časopisov, kníh aj v škole poskromne, na verejnosti sa hovorilo len o udalostiach v dedine, za jej chotárom bol už cudzí svet, na železničnú stanicu vykročilo sa z domu prinajmenšom hodinu pred odchodom vlaku, akoby v myšliach tunajších ľudí aj na štátnej železnici vládol režim miestnych furmanov, telefonovať chodilo sa na poštu do vzdialenejšej dediny, ale za touto poštovou službou vskutku chodil som ta iba ja s krstnou mamou, lebo hovoriť s kýmsi cez drôty, na dialku, bez priameho kontaktu, teda nie z očí do očí, zároveň aj bez gest, výrečných, nezakrytých, akoby najmä neschopných čokoľvek predstierať, pripadal tunajším ľuďom načisto neprirodzený a nevierohodný... Krstná mama živila sa (stará mama predovšetkým z prenájmu lúk a rolí, ktoré starý otec ešte pred 1. svetovou vojnou - doplatil na ňu, pre následky ťažkých zranení na fronte v Haliči, skrátene života - nakúpil zo svojich zárobkov v Amerike) obchodom a šitím šiat pre dedinské ženy... - šila ich z látok, ktoré si samy utkali. Tieto šaty sa až

do ich smrti nesmeli potrhať, zničiť, odhodiť, lebo takto so svojim oblečením narábali len pyšné a samolúbe meštiačky, lenivé a nešikovné, ktoré po celý svoj život nič nenapriadli, nenatkali, nehanebne odhaľujúc aj svoje ramená, lýtka... - tu sa tradovalo, že všetko na žene, čo má mužovu predstavivosť oslovit', teda pokúšať, má byť zahalené, lebo inak sa bude rodiť menej detí... (Po morových epidémiách v Európe o túto zásadu prvá dbala cirkev.)

V tejto dedine, ako mi to radi pripomínali všetci - od detí po tých tu najstarších - žili len dobrí ľudia, a v každom meste, mojom juhoslovenskom vrátane, akoby všetci len opační, ľudia z menších dedín boli im na smiech, tam chlapec odtiaľto nemal čo chodiť za dievčaťom, vziať si ho, priženit sa ta - napokon, ako sa to zdôrazňovalo so vztýčeným ukazovák, pole z dediny do dediny preniesť sa nedá - ľudia z dedín väčších boli už v určitom podozrení, že im väčšieho dobra v duši chýba, platili za falošnejších, keď tí z miest za cudzích, nečitateľných, falošných načisto... Do mesta sa chodilo nanajvýš ak do úradu, niečo nakúpiť, výnimočne do vyššej školy, a keď sa ta šlo, človek si vzal so sebou aj kúsok chleba a peniaze mocne zviazal do vreckovky, lebo mesto bolo jednoducho plné nenávisťi voči dedinčanom a obydľím bezohľadných zlodejov. A domov sa uháňalo v okamihu, len čo človek v meste vykonal, čo vykonať mal, a mesto si ani len pozornejšie neprezrel...

Áno, dobrí, dôveryhodní ľudia žili len v tejto dedine. Len na nich sa človek mohol spoľahnúť. Aj medzi nimi vládli určité rozdiely, boli však v prevahe majetkové, a nie zvlášť veľké. Inak každý mal tu nejaký spoločný korieňok a každý z nich bol katolík, muž okrem roľníckych povinností v určitom období života ešte aj baník, hutník, lesný robotník... Brány sa tu nikdy nezatvárali (klopalo sa na dvere, nie na bránu), pri odchode z domu ľudia dvere zamkli, ale kľúč kľádli pod prah (veď aj horieť mohlo a zavše na jar sa navystrájal aj miestny potok), nikdy sa tu nekradlo, inému nič nevzalo (okrem vysychajúcej kôry zo spílených stromov v štátnych lesoch, keď sa tu varil lekvár) v dome, v záhrade, v poli, ani za plot spadnuté jablko, hrušku, slivku nesmel nikto okrem majiteľa zodvihnúť a privlastniť si, a keď človeku vypadli na dedine z vrečka haliere, ich vlastník sa systematicky hľadal, doslova od domu k domu... Sobáš a pohreb boli zakaždým udalosťou všetkých obyvateľov dediny, dojatých k slzám, ktoré na mňa ani raz ako neúprimné nepôsobili... A ak sa v dedine zjavil cudzí človek, ľudia vychádzali pred domy a mlčky mu dávali najavo, aby sa čo najskôr vydal z ich doliny späť, preč... Od cudzieho človeka sa deťom prísne zakazovalo čokoľvek prijať, akoby v ňom dobrého úmyslu a dobroty nebolo. Za väčšie authority tu pokladali pána farára, lekára, učiteľa, horára, všetkých mužov v uniformách, ako aj prvého muža z miestneho *ratuša*, doma rodičov, starých rodičov, na suseda sa verejne nenadávalo, plot medzi záhradami a domami nesmel byť nad úroveň pliec, veď sa staval vskutku len pre hydinu, kozičku, ovečku, psa... Väčšiu autoritu v dedine mal aj každý mocný, šikovný a zvlášť robotný chlap, ktorý bol aspoň

raz za morom zarobiť na väčší dom, ďalší kus lúky, poľa, diel lesa, koňa, a tak ma v dedine ochraňovala aj spomienka na môjho starého otca... Väčšina ľudí rada mi tu pripomínala jeho nemecké korene, keď takmer spravidla tí starší na začiatku susednej obce pri našej nedeľnej ceste do kostola, prechádzajúc práve okolo radu domov, z ktorých úrady vysídlili spišských Nemcov... Povedali mi to potichu, hľadiac do okien prázdnych domov a na brány do pustých dvorov, nato sa odmlčali, pohybujúc iba perami, akoby potichu sa modliaci... Vnímal som ľudí z dediny aj tak, že nemajú voči mne srdečnejší vzťah, ale ublížiť sa mi nesmeli. Keď ma na miestnom ihrisku fauloval protihráč, dostalo sa mu ráznej výčitky od staršieho muža, suseda, že ublížil chlapcovi, ktorý je v dedine hosťom, a v obchode, ak som šiel niečo starej mame kúpiť, všetci ma posielali dopredu... Môj starý otec bol tu pre starších ľudí pojmom, stará mama, hoci žena mestská, mestsky oblečená, mala tu veľmi dobré meno, keď aj tým, že ak ľuďom v núdzi pomohla, nejaké koruny požičala, mohli jej ich splácať roky... a svoju dlžobu zakaždým do haliera aj vrátili. Srdcia mamičiek svojich spolužiakov získal som si väčšmi na oslave Dňa matiek, keď na želanie našej pani učiteľky zaspieval som pieseň *Keby som bol vtáčkom* zvlhli im oči, čo ma priam zmiatlo... Pri slzách mám bývali sme plachí...

Keď som na konci prázdnin vlakom cestoval do nášho mesta, tak som sa - aj keď sa mi ani s babičkou a krstnou mamou nelúčilo ľahko - nevedel dočkať jeho stanice, Iplľa, lúk, vinogradov, námestia, našej ulice pri parku... rozhovorov s rodičmi, spolužiakov, keď hoci aj otcovho voľnejšie citovaného výroku francúzskeho klasika, že... *mestá majú tú výhodu, keď tie veľké a najväčšie ešte väčšiu, že sa do nich môžeme vracat a vybrať si v nich lepšiu spoločnosť akú sme našli inde...* Otec bol veľkým obdivovateľom miest, mestskej kultúry, štátu, vychovaný tak Dolným Kubínom - často spomínal na svoje osobnejšie stretnutia s P. O. Hviezdoslavom a MUDr. L. Nádašim - Jégém, osobnosťami zvlášť mu blízkymi, ale aj celej našej dolnokubínskej rodine - ako aj prvorepublikovými gymnáziami a časom 1. ČSR vcelku... A potom už nie a nie dočkať sa školy, štátnych osláv na našom hlavnom námestí, najmä Dňa vzniku Československa... Najskôr sme s rodičmi zašli k soche generála M. R. Štefánika v parčíku pred Hontianskym kasínom a položili kvety na kopce vencov a kytíc, potom na námestie, vyzdobené štátnymi zástavami, kam mierilo celé mesto, ako aj jeho bližšie a vzdialenejšie okolie, ktoré sa do mesta schádzalo na vozoch, kočiaroch, bicykloch, motorkách... - žiaci so štátnymi zástavkami, študenti a viacerí dospelí v rukách s podobizňami troch určujúcich zakladateľov ČSR: T. G. Masaryka, E. Beneša a M. R. Štefánika... A potom sa ozvala vojenská hudba, z hornej časti námestia nadol k Župnému domu slávnostným pochodom schádzalo československé vojsko, vítané skandovaným potleskom zástupov ľudí, ktorí aj takto prejavovali nadšenie z obnovenej ČSR a návratu juhoslovenských krajov do republiky... Hymnu spievalo celé námestie, po slávnostných prejavoch ľudia tleskali

aj Kmochovým pochodom, po nich si so spevokolom zaspievali milované piesne prezidenta T.G. Masaryka: *Teče voda, teče...* a *Ach, synku, synku...* A aj všetky ďalšie diskusie v skupinkách ľudí v tento deň dotýkali sa radosti z obnovenej ČSR a z návratu nášho južného mesta a jeho kraja do ČSR... Keď sedeli u nás na terase pri káve s otcom jeho kolegovia, príslušníci Finančnej stráže, vtedajší strážcovia štátnych hraníc republiky, tak sa na túto tému hovorilo najčastejšie... Cez okno salónu zneli na terasu z platní slovenské tangá, tie o domove najmä, a otec so svojimi kolegami, strážcami hranice, pokladali ich nielen za svedectvo dobrých slovenských čias v ČSR, zázraku od jej vzniku, bez ktorého by ich nebolo, ale aj za tie najkrajšie tangá na svete... Boli to národovci, ľudia svojho štátu, ale nie nacionalisti (v povojnových rokoch nacionalizmus, rasová neznášanlivosť a konfesijné rozpory boli im zvlášť proti mysli), a väčšina z nich vkročila do škôl ešte za uhorských čias... A túžili byť noblesní, akoby ľuďmi Bratislavy, Prahy, Paríža, Londýna... lebo v meste na hranici zastupovali a reprezentovali svoj domov a štát. Ak sa neobliekli do rovnosiati, ale šiat civilných, tak bez klobúka a kravaty, dobre si pamätám, na ulicu nikdy nevyšli... Takto po meste na prechádzky, verejné podujatia, do kaviarní, kostolov, a najmä v dámskej spoločnosti, chodili všetci učitelia, profesori, lekári, vojaci, žandári, úradníci... Pre vtedajšiu inteligenciu a ľudí vo verejnej správe vcelku boli azda najväčšími vzormi prvý prezident ČSR T. G. Masaryk a generál M. R. Štefánik, ideálmi ich odkazy, hoci tieto: nikdy nevyhľadávať krajnosti naľavo ani napravo od miery stredy, aby sa život a človek sám neocitol v zmätku, nežičiť nijakým prevratom, veriť iba pokroku, teda *tomu postupu krok za krokom...* V urbánnej kultúre vtedajšej inteligencie, ako si to pamätám, boli, áno, uložené aj staré národné korene, určitá ľudová bezprostrednosť, hlboký rešpekt voči všetkému živému, ale už aj filozofia a etika vyšších duchovných kruhov československého domova a západoeurópske myslenie... Vážila sa osobná odvaha, duševná rovnováha, sebaovládanie, činorodý optimizmus, potreba byť osobnosťou, a najmä tak na verejnosti pôsobiť... Často sa aj pred nami, vtedy deťmi, hovorilo o osobnostiach (prečo nimi boli a ako sa nimi stali), vzdelaní, vysokých ideáloch, o tom, čo je vskutku rozumné, mravné, o nevyhnutnej ceste našej a všetkých ďalších slovenských a československých generácií od mýtov k rozumnosti, vzdelaniu... Vtedy určujúci ľudia v našom meste, predstavitelia urbánnej kultúry, sa do jedného hlásili k žiakom prezidenta T. G. Masaryka, často si pripomínajúc, z akých núdzných pomerov vyrástol na svetovú osobnosť, zo syna panského sluhu, pohoniča, inak Slováka, na najvyššie priečky Európy a výslnie celého sveta, a to vďaka svojmu nadaniu, vzdelaniu, charakteru, vôli, ale aj sociálnemu cíteniu... Vtedy sa jeho sviatky - narovnako ako pamätné dni generála M. R. Štefánika - pripomínali aj v rodinách, našej vrátane..

A potom, nedlho nato, sa svet v meste prevrátil, do jeho ulíc a úradov vstúpili pseudoludové spôsoby, reprezentované hoci jedným zvlášť vplyvným

partizánom s tromi triedami ľudovej školy (pri úradných povinnostiach sa nezaobišiel bez písma a počtov svojej ženy), ktorý chodil po ulici aj oblečený ako partizán (nikdy bez nejakej časti rovnošaty ČA, čiapky, papachy), a keď si, čo sa často stávalo, dobre vypil, urážal každého vzdelanejšieho a majetnejšieho človeka, lebo vraj veľkostatkár, na ktorého poliach jeho rodičia dreli, dovolil si pre akési zanedbateľné nedorozumenie na jeho matku zahnať sa a „ako krave vynadť“, a keď sa jej otec zastal, surovo doňho kopol... Prišlo to pseudofudové, podfarbené aj znásobené tým spodnejším a zaostalejším z niekdajšieho cárskeho sveta, a odvtedy spoločenskej noblesy v štátnych službách už nebolo, keď vo väčšej miere chýba mi tu dodnes... - napokon, širšie vrstvy spoločnosti práve ani zvlášť neoslovuje... Spiatky k svojim tradíciám sa akosi vedomejšie nevraciame, nenáhlime, akoby radšej prijímajúc vzory cudzie, nezriedka akési až pseudowesternové... Rozprávajme si - a mám sklon čoraz častejšie si to pripomínať - svoje príbehy, pripomínajme svoje vzory... Ako si chceme v globálnom svete zachovať svoju osobitosť, totožnosť a svoje sebavedomie?.. A pritom čas nás práve oslovuje aj takto: Obnovovať si a udržiavať vlastnú pamäť!...

Vidiek som si potom akosi až systematicky mapoval vo svojom kraji, na Orave, krátko tam pôsobiac aj ako učiteľ, počas štúdií v Banskej Bystrici, neskôr, po návrate do tohto mesta, najmä ako rozhlasový redaktor a novinár v krajskom denníku... Ľudová kultúra ma oslovuje, dodnes, vážim si ju, mám naozaj rád, je pre mňa večne živým kvetom, chodím za jej prirodzenosťou, keďže mi v našom živote čoraz väčšmi chýba, na folklórne festivaly slovenské, moravské, české, ale už v stredoškolských rokoch dozrievalo vo mne presvedčenie, že bez kultúry urbánnej toho celistvého celonárodného a celoštátneho vedomia vskutku niet, keď ani takéhoto rešpektu voči štátu a jeho správe...

To všetko si tu pripomínam predovšetkým pre toto zovšeobecnenie: Verím v štát, štátu, spoločnosti občanov... Ako bez jazyka niet národa, tak bez urbánnej kultúry štátu, bez štátu pokroku národa, vývoja jazyka, kultúry vcelku... Dávnejšie, už v rodinnom prostredí, prijal som presvedčenie, že ešte aj ten najhorší náš štát je lepší ako nijaký, lebo bez neho sa naozaj nevyvíja ani náš jazyk, a najmä netvorí naša vlastná urbánna kultúra, bez ktorej je takmer nemožné stvoriť, vytvárať, pretvárať, rozvíjať celonárodné, celoštátne spoločenstvo... Kde niet vlastného štátu, tam niet ani vlastnej urbánnej kultúry... a tak ani spoločného vedomia všetkých ľudí, a to bez ohľadu na vek, pohlavie, rodisko, profesiu, konfesiu, politické presvedčenie...

Praha, 23. 9. 2007

Ctihodnosť, vážený pán pápežský nuncius, veľvyslanec Svätej stolice, doyen pražského diplomatického zboru, excelencie, panie veľvyslankyne, páni veľvyslanci, kolegyne, kolegovia pražského diplomatického zboru, vzácní hostia, panie a páni,

dovoľte mi, aby som Vás čo najsrdečnejšie pozdravil, tu a pri tejto príležitosti v našej trójskej rezidencii privítal a poďakoval sa Vám, že ste pozvanie na rozlúčku s mojimi doterajšími diplomatickými povinnosťami prijali...

Patrím k Prahe od detstva, nikde v Čechách nie som... a v Čechách nikdy už ani nebudem v cudzine, preto táto moja rozlúčka je len a len rozlúčkou s Vami a s mojou diplomatickou misiou... Ďakujem okolnostiam, že som sa v tejto svojej doterajšej pozícii ocitol a Vás, diplomatov z celého sveta, osobnejšie spoznal... Právom, naozaj právom - a sám som to tu hlbšie precítil - sa rodenému Parížanovi, po rokoch života v jeho meste, odporúča, aby zašiel na dlhšie do Londýna a spoznal ho, lebo ako sa bude hlbšie zoznamovať s Londýnom, tak zároveň väčšmi spozná aj svoj rodný Paríž... Tým excelencie, že som Vás tu spoznal osobnejšie, akoby som v Prahe, za tých povyše sedem rokov v pozícii slovenského veľvyslanca, precestoval zároveň aj celý svet. Nijakú krajinu na svete vskutku nespoznáme, kým sa nezoznámime s jej ľuďmi, a ten, ktorý nikdy neopustil vlastnú zem, je spravidla aj plný rozličných predsudkov voči iným krajinám... Keď čokoľvek začujem o Vašom domove, spomeniem si na Vás, zazriem Vaše tváre... - a o Vašej krajine budem premýšľať osobnejšie, teda, priznávam, žičlivejšie a solidárnejšie... Ďakujem, že som mal príležitosť spoznať Vás, vstúpiť do priestorov Vašich ambasád a rezidencii - vedno ste mi väčšmi priblížili svet Vášho domova...

Pre skúsenosť, ktorú som v diplomacii získal, odporúčam všetkým osobnostiam, ktoré vstupujú do verejných a štátnych služieb, do vysokej politiky vcelku, aby svoju kariéru začínali v diplomatických misiách... V diplomacii človek pochopí výrok pána prezidenta ČSR T. G. Masaryka, že pravda je aj v politike tou najpraktickejšou, a vládnuť v každom našom verejnom konaní a pri každom verejnom vystúpení osloví napokon ten najväčší zástup ľudí...

Diplomacia je službou domovu, a nie len nejakou sluhovskou službou *sluhu dvoch pánom*, preto si žiada od diplomata zvlášť veľký rozmer osobnej slobody...

Panie a páni, ako sa hovorí, rozlúčka malú lásku zháša, hasí, a veľkú ešte väčšmi rozducha... Chcem tým povedať, že na nič, čo som tu vídal rád, nezabudnem. A Vás som vídal a stretal rád. Preto: nie zbohom, ale do videnia! A to doslova.

Praha, 18. 3. 2008

BACARDI PO ČESKU

(KOMENTÁŘ PŘEKLADATELE)

EMIL CHAROUS

Na gymnáziu jsme měli výtečné profesory. Kromě jiného nás nabádali: „Chlapci, když se vám zalíbí nějaká básnička, naučte se ji nazpaměť. Ve vašich letech to zvládnete hravě a později, kdykoli si na ni vzpomenete a řeknete si ji nahlas, udělá vám radost a vyvolá vzpomínky. Obojí stojí za to.“ Měli pravdu. Někdo se spokojil těmi povinnými – v mé generaci to byl například časoměrný předzpěv ke Kollárově *Slávy dceři*, Erbenova *Polednice*, úvod k cyklu básnických povídek Svatopluka Čecha *Ve stínu lípy*, z latiny Ovidiova věštba nesmrtelnosti *Iamque opus exegi*, z němčiny Goethův *Erlkönig* (a jeho rozpustilá studentská parafráze *Král říí*) a tak dále. Já jsem si v intencích toho doporučení ukládal do paměti mnoho veršů latinských i moderních básníků, dělám to dál a těším se tím i jako osmdesátník.

Za jakých okolností jsem si oblbil, zapamatoval a zamiloval báseň Jána Smreka *Bacardi*, o tom jsem se rozepsal ve vzpomínkové črtě v prvním čísle čtvrtletníku *Zrkadlenie-Zrcadlení* (2004), na niž odkazují.

Jako vysokoškolák a pak na vojně jsem se amatérsky pokusil přeložit pár básní moderních anglických a německých lyriků, ale to bylo jen letmé extempore bohemisty. Když jsem se později jako nakladatelský redaktor seznamoval se specifiky slovenské literatury, zdálo se mi, že kouzlo Smrekovy básně, kterou jsem si zafixoval v paměti na vojně, by bylo do češtiny obtížně přeložitelné. Autorova poetika se zdá na první pohled průzračná, dokonce prostoduše jednoduchá, přístupná a zvládnutelná, ale právě to je ošidné, vezmete-li pero do ruky a snažte se o český ekvivalent po všech stránkách odpovídající originálu. Kdo by zapochyboval o odlišnostech češtiny a slovenštiny, toho názorně poučí právě pokus přeložit rýmovanou slovenskou báseň.

Zopakujme si, že slovenská literatura se u nás těšila největší překladatelské pozornosti v druhé polovině minulého století. Začínalo se láskyplnými, ale poloamatérskými převody; postupně nabyly náročnější podobu, ale zvyk nechat se vést za ruku originálem převažoval. Svým způsobem to platí také o prvním českém výboru z poezie Jána Smreka *Krásná hra* (1966), jež pořídila zkušená překladatelka a redaktorka dr. Anna Křemenáková. Je to věrné a plynulé přetlumočení vybraných autorových básní se snahou odchylovat se co nejméně od dikce originálu a při vlastních řešeních zejména rýmotvorných prvků si vypomáhat obligátními, víceméně neutrálními slovíčky. Protože jsem měl Smreka dost důkladně přečteného, přičemž *Bacardi* mi utkvěl v paměti slovo od slova, cítil jsem, že chvályhodný záměr popularizovat

v Čechách klasika moderního slovenského verše přece jen pokulhává za svižnou lehkostí autorského textu a pokusy o překladatelčina vlastní řešení jsou nesmělé a váhavé. Což bylo přece jen málo po průkopnickém, tvůrčím překladu Hviezdoslavovy *Hajníkovy ženy* (1959), jímž dr. Jiřina Kintnerová příkladně předvedla, jak překladem prezentovat slovenskou poezii v soudobém českém kontextu při zachování její plné autenticity. Dostalo se jí všeobecného uznání, i od teoretika překladu Jiřího Levého v jeho *Umění překladu* (1963).

Já jsem tou dobou s překládáním ze slovenštiny začínal. Smrekova a Lukáčova poezie mě přitahovala, ale nestačil jsem na jednoho ani na druhého; próza mi šla líp, i když jsem tehdy dával přednost literární publicistice a redaktorování. Česká slovakistika, zejména ta praktická, ediční, byla na vysoké úrovni díky verzírovaným nakladatelským redaktorům, mezi nimiž jsem postupně zdomácněl. Mým prvním velkým beletristickým překladem byl klasický román moderní slovenské prózy, *Živý bič* Mila Urbana. Po tomto entré (1965) jsem se dostal do obrátek, což se pro mě ukázalo jako existenčně důležité, protože když po opojném Pražském jaru a létě přijely tanky a pak zavládl tuhý mráz takzvané normalizace, byl jsem okolnostmi donucen vegetovat na volné noze a podařilo se mi na té jedné noze jako překladatel slovenské beletristiky ustát plných dvacet let! Nebyl to žádný hajlajf ani havaj, ale odměnou mi bylo smysluplné obcování s uměním stylu všech významných slovenských prozaiků 20. století, klasiky Kukučínem a Jesenským počínaje a tehdejší mladou a nejmladší generací (Mitana, Puškáš, Dušek) konče. Byla to optimální protiváha marasmu totalitní doby a jsem za to slovenské literatuře upřímně vděčný! Na znamení toho připomínám, že v druhé polovině minulého století sehrávala v tehdejších česko-slovenském kontextu významnou roli – nabízela silný válečný román (A. Bednár, Jašík, Mináč, Ťazký), protitotalitní téma nejvyšších kvalit (Tatarka, Mňačko, Karvaš), později velkou románovou epiku návratů do minulosti (Šikula, Jaroš, Ballek), čímž vším doplňovala českou literaturu. Nechci se o tom šířit, jen využívám příležitosti připomenout to, protože dnes je zvykem zapomínat z minulosti na všechno. Dovolím si dokončit myšlenku:

Vrchol tvůrčího překladu slovenské beletristiky vidím v českém vydání novelistické knihy Milky Zimkové *Pásla koně na betoně*, což je výsledek tvůrčí spolupráce manželů Vladimíra Reise a Jiřiny Kintnerové. Aby zachovali bohatství jazykově i stylisticky komplikovaného originálu, vytvořili si s využitím poznatků soudobé dialektologie a sociolingvistiky originální systém metajazyka. Kniha vyšla koncem roku 1989, kdy se veškerá pozornost soustředila na politiku, a tak zůstal vynikající překlad bez odezvy.

Po vrcholu nastal, jak bývá zvykem, skluz; rozdělení státu přehodilo výhybky jiným směrem a z frekventovaného překladu sledované oblasti se stalo něco jako příležitostný ornament. Byl čas se rozloučit! Podařilo se mi to dvěma tituly, z nichž mám dones radost: v žánru esejistiky bylo doslova krásné dobrodružství překládat skvělého literárního a jazykového gurmána

i znalce dr. Blahoslava Hečka, jehož *Dobrodružství překladu* jsem měl to potěšení prokrátit, zredigovat a přeložit do češtiny (2002). Autor byl českou verzí nadšen; bohužel umřel dřív, než jsme ji stačili zapít. – V próze jsem prožil krásný pomyslný návrat do vysokoškolských let nad básnivým románem v novelách Juraje Kuniaka *Nadmořská výška 23 let* (2004), jehož symbióza prózy a poezie je originálním způsobem vyjádřena také výtvarným řešením i formátem vysoké štíhlé knížky-krasavice.

Poezii jsem si překládal sám pro sebe, protože mě to bavilo a abych vybočil z navyklého stereotypu, jen tak do šuplíku nebo k publikování v časopisech a v rozhlasu. Lákaly mě zejména osobnosti Slovenské katolické moderny: Svetoslav Veigl, Rudolf Dilong, Pavol Hlbina, ze starších Lukáč a Smrek. Niterný vztah mám k básnickému dílu Vincenta Šikuly – patřil k mým nejlepším přátelům: jako nakladatelský redaktor jsem mu vydal v pražském Našem vojsku knižní prvotinu, později jsem postupně přeložil podstatnou část jeho prozaického díla. K Šikulovým mužným a zároveň křehkým veršům plným metaforického i rytmického napětí a kouzla se rád vracím – skoro u všech znám reálné pozadí a okolnosti jejich inspirací a někdy i vzniku – a to mi stačí. Obsáhlý český výbor z nich vyšel v překladu Heleny Kocourové s doslovem Lubomíra Feldeka pod názvem *Z domu na kopci* (1988).

Ke Smrekovi jsem se vrátil letos na jaře, když mi bylo po smrti mé ženy velice smutno. Umínil jsem si, že když mám najednou po dlouhém samaritánském vypětí až příliš mnoho času, využiji ho, abych jednou provždy uzavřel překladatelskou kapitolku svých kontaktů se slovenskou poezií. Smrekova báseň *Bacardi* se mi k tomu zdá jako stvořená.

Vyrovnat se s originalitou básnické improvizace, napsané jen tak levou rukou na koleně, znamená popsat nanečisto hodně papíru, zkusit možnosti a varianty, než se výsledná podoba může zkusmo postavit jako zrcadlový protějšek k autorovým veršům, roztomilým tak trochu ležérní spontaneitou, uvolňující metrum a bohatě využívající asonance. Takové vlastnosti jsou od Pánaboha dány básníkovi, překladatel si je v případě rýmované poezie musí vydržet, ale tak, aby nikdo nepoznal, kolik to stálo koumání. Zrcadlové publikování je zřejmě optimální způsob, jak zjistit oprávněnost i pomýlení překladatelských nálezů i ztrát.

Ještě ke genezi básně: byla napsána 16. ledna 1943, v těžké době druhé světové války, kdy básník sedával v kruhu blízkých přátel, dělil se s nimi o dojmy a pocity z tíživých válečných úderů dopadajících denně na lidi uražené a ponižované, ale neztrácející víru v dějinnou spravedlnost a lepší budoucnost. Svě představy básník takřka in statu nascendi zaznamenával ve verších. Jsou to pohnuté kapitoly z deníku vzácně citlivého svědka světodějných událostí postihujících plnou tíhou nevinné. Tyto básně vyšly poprvé knižně ve sbírce *Hostina* (1944, 2. vydání 1949). Jejich přímé pokračování představuje sbírka *Studňa* (1945) podobně orientované občanské a reflexivní lyriky; obsahuje básníkovo vyznání lásky Praze (*Praha* 1942) jako symbolu světla a lásky v protektorátní a válečné temnotě.

Báseň *Bacardi* má svoju pražskou konotáciu danou známymi faktami, že Ján Smrek navázal ve dvaciatych rokoch spoluprácu s pražským nakladateľom Leopoldom Mazáčom, v ďalšom desaťročí ju jedinečným spôsobom rozvinul ako *spiritus agens* slovenskej literatúry i ve slovensko-českých súvislostiach. Lze říci, že redaktor Mazáčova nakladateľstva v Praze Ján Smrek podstatne prispel k modernizácii a poevropšteni slovenskej literatúry. Na jednej strane pražský odstup umocnil slovenitu jeho díla; na druhej strane otisky Prahy nenápadne, v jednotlivostiach, ale i úhrnným fluidom mesta poznamenali jeho básnickú tvorbu. Svědčí o tom pasus Smrekových paměť *Poézia moja láska* (sv. II, 1989, str. 142):

„Išlo sa obyčajne k Mecenášovi na Malej Strane. Tam asi pred 300 rokmi sedával aj povestný pražský kat Jan Mydlář a jeho podpis bol tam na stene, pod sklom. Bol to malý, ale exkluzívny podnik, skrytý pod arkádami malého námestia, kde na dosah ruky bol senát republiky. Majiteľom bol bývalý komorník Františka Ferdinanda – a to už bola záruka kvality. Ani tam nebol vítaný hocikto, len kto mal epikurejské sklony a štýl. Peniaze neboli rozhodujúce. Zostupovali sme ta dole schodmi, teda pod zem, usadili v jednej zo štyroch lôží a tešili sa na dobroty: francúzske predjedlá, kaviár, jarabice, švédske misy, víno pravé rýnske, ktoré vibruje na jazyku i pod jazykom. Tam som prvý raz ochutnal zázračný kubánsky rum bacardi, nápoj ambasadorov (v celej Prahe ho mali len na dvoch miestach) a spomienka naň po rokoch, v časoch karantény, bola mi naozaj božskou inšpiráciou.“

Plod oné básnickej inšpirácie, Smrekova báseň *Bacardi*, jedna z najpopulárnejších moderní slovenskej poezie, žije a pôsobí stále.

BACARDI

Kedysi dúškom prijali sme vás,
nápoje slávne,
korunované vinetami,
na ktorých všetky reči sveta
svietily ako drahokamy.

Toto bol citový náš zemepis,
cez kvapák vašich zväčšujúce sklá
dívali sme sa ponad oceány
a naša duša, vami vedená,
jak námesačná šírym svetom šla.

Štyridsať druhov rumov ochutnávať,
štyridsať druhov koňakov ovoniávať,
to bola, Bože,
to bola sloboda,
toto bol univerzalizmus,
veliký pocit života.

Kto hľadá v alkohole iba mok
na uhášanie smädu,
ten nevie, čo je to, viesť s duchom krok,
ten nezná úžasnosti rozletov,
len ľudskú prízemnosť a ľudskú biedu.

Čím väčšia múdrosť do človeka vstúpi,
tým väčšmi skláňa sa pred mágiami liehu,
ktoré ho prevádzajú s istotou čarokrásnou
tu od sna k snu a tam od brehu k brehu.

Bacardi, meno tvoje v mysli ostalo mi,
hoc dávno s jazyka mi zmizla tvoja chuť,
teba som si bol jak snúbenicu vybral,
keď som si volil medzi milenkami
a ty si hore srdcom stúpala mi
jak v teplomere rtuť.

BACARDI

Plnými doušky jsme vás pili,
nápoje slavné mladých let!
Co jazyků nás oslovilo,
co drahokamů zasvítilo
z královských vašich etiket!

Citový zeměpis jsme ve vás nalézali:
dalekohledy vašich kapiček
zámořské končiny nám otvíraly
a duše naše vámi vedené
jak náměsíčné světem putovaly.

Čtyřicet druhů rumu k připjení,
čtyřicet druhů koňaku k přivonění,
to byla bože,
to byla svoboda,
to byl univerzalizmus,
veliký pocit života.

Kdo hledá v alkoholu pouze mok,
co žízeň zahání,
ten neudrží s duchem krok,
nepozná závrať rozletů,
jen lidskou přízemnost a strádaní.

Čím větší moudrost je nám dána,
tím hloub se skláníme před magiemi lihu,
které nás s čarokrásnou jistotou
přenášejí tu od sna k snu, tu od břehu k břehu.

Bacardi, tvé jméno v mysli zůstalo mi,
i když z jazyka dávno zmizela tvá chuť.
S tebou jsem se já zasnoubil,
z milenek svých si tě vyvolil
a cítil, že mi stoupáš hrudí
jak v teploměru rtuť.

A teraz niet Ťa už,
si medzi tým,
čo sa mi prepadlo do nenávratna.
Nie moje hrdlo túži za tebou,
lež duša moja po tebe je hladná.

Ach, moje hrdlo si už dávno zvyklo
na veľkú ctnosť, čo skromnosťou sa volá,
lež duša, tá sa nedá oklamať,
tá túži za nápojmi,
čo všetky národy a celú zemeguľu
objímajú jak nekonečné moria.

Človek, keď sa raz dotkne oblakov,
už nemôže sa zmeniť na červa,
čo vrýva sa len do zemskeho blata.
Štyridsať druhov slávnych koňakov,
ktorých sa ústa moje dotýkaly,
to nebola vec moja osobná,
to bola ľudstva perióda zlatá.

To bolo spíjanie sa nesmiernosťou,
až svaly pukaly a srdce prasknúť chcelo,
duch objímal sa s božskou velebnosťou,
hoc pod stôl padlo telo.

Dívať sa na tie rady štíhlych fliaš,
ktoré si zakladaly na starobe,
to bola poézia, to bola krása krás,
to byly dejiny,
kde doba pozdrav posielala dobe.

V tých flašiach gothajský bol almanach,
lebo i nápoj má svoj pyšný rod,
bacardi, martel, hennessy, tri slávne dynastie
a všetko jedna rozprávka,
za ktorou nikdy nechceš položiť
zaključujúci bod.

Od veľkých chvíľ, keď mužmi sme sa stali,
takéto rozprávky sme prežívali,
jak glóbus brávali sme do rúk butelky
a objímali v nich svet celý šíry
a úsmev perami nám lomcoval
jak víchor nevysloviteľnej sily.

A najednou jsi pryč.
Zmizel jsi spolu s tím,
co do neznáma propadlo se.
Nebažím po tobě hrdlem svým,
hladoví moje duše.

Ach moje hrdlo si už dávno zvyklo
na velkou ctnost, co v sobě skromnost tají,
duši však nemůžeš oklamat,
ta touží po nápojích,
co všechny národy a celou zeměkouli
jak nekonečná moře objímají.

Stačí se jednou dotknout oblaků
a nikdy už nevlezeš jako červ
do skryší pozemského bláta.
Čtyřicet druhů slavných koňaků,
jichž se má ústa dotýkala,
to nebyla věc moje osobní,
to byla lidstva perioda zlatá.

To bylo spíjení se nesmírností,
až svaly praskaly a srdce puknout chtělo,
duch objímal se s božskou velebností,
třebaže pod stůl kleslo tělo.

Dívat se na ty řady lahví, štíhlých krasavic,
jež na věku si zakládaly,
to byla poezie, krása krás, ba víc,
to byly dějiny,
v nichž epochy si pozdrav posílaly.

V těch lahvích gothajský byl almanach,
neboť i nápoje se pyšní rodokmeny.
Bacardi, Martel, Hennessy,
tři slavné dynastie
a všechno jedna pohádka,
kéž žije bez proměny.

Od velkých chvil, kdy muži se z nás stali,
takové pohádky jsme prožívali:
jak glóbus do dlaní jsme brali butelky,
objímající v nich světadíly,
a úsměv našimi rty lomcoval
jak víchr nevyslovitelné síly.

Ten úsmev, to bol triumf, to bol lesk,
to bolo vedomie, že človek žije.
Hviezd si sa dotýkal
a rukou schytával si blesk
a zlato vyrábala si z ničoho
jak za čias alchýmie.

Tam stávaly tie fľaše zázračné
v čarovných krčmách s klenbami gotickými
a my sme čítali ich ako folianty,
kde každé slovo zvonilo
jak Petrarcove rýmy.

Chodievalo sa dole schodami
a zbožne sedelo sa ako v chráme,
keď z fliaš tých vystúpily ohnivé jazyky
a na hlavy nám sadly
a čaše spievaly jak v melodráme.

Sostupoval k nám Napoleon
v tom nápoji, čo niesol meno jeho,
my ozaj videli sme jeho tvár
a počuli sme výskot Paríža,
keď z týchto istých sudov pil na slávu
cisára šarmantného.

Niet krajšej reči medzinárodnej
nad tú, čo zakliata je v takom vzácnom moku,
všefudská hymna skladala sa z nej
a grandióznu slzu lásky
vedela vyludzovať v každom oku.

Ani nebude dobre na svete,
kým ruky, ktoré plnia náboje,
nenavrátia sa ku plneniu fliaš.
Prečo má tiecť len krv?
Nech tečú nápoje!
Nech miesto hromobitia kanónov
znie krotký cengot čiaš.

Vzývam ťa, krásne meno bacardi,
privolávam ťa martel, hennessy a mumm,
príďte zas zaujať si svoje miesta
pod duše mojej klenbu gotickú,
kde teraz pradá čierne svoje siete
pavúci strašných dúm.

(16. 1. 1943)

Ten úsměv, to byl triumf, to byl lesk,
to bylo vědomí, že člověk žije.
Hvězd na nebi ses dotýkal,
do ruky chytil blesk
a zlato dělal z ničeho
jak za dob alchymie.

Tam stávaly ty láhve zázračné,
v čarovných krčmách s klenbami gotickými,
čítali jsme z nich jako z foliantů,
kde každé slovo zvonilo
jak Petrarkovy rýmy.

Chodívalo se dolů po schodech
a s úctou sedalo jako při pobožnosti,
když z lahví těch jazyky ohnivé
vystoupily a na hlavu nám sedly,
melodram číší zajásal blažeností.

Sestupoval k nám Napoleon v tom nápoji,
co nesl jeho jméno.
Viděli jsme mu do tváře,
slyšeli výskot Paříže,
když se tam z týchž sudů pilo
na slávu šarmantního císaře.

Nenajdeš krásnější řeč mezinárodní,
nad tu, co zakleta je v tak vzácném moku,
všelidská hymna skládala se z ní
a velkolepou slzu lásky
uměla vyloudit v každém oku.

Věřte že nebude dobře na světě,
dokud ruce neopustí náboje,
aby zas stáčely nápoje do lahví.
Proč má téct jenom krev?
Ať tečou nápoje,
ať místo hromobití kanónů
poháry cinkají na zdraví!

Vzývám tě, krásné jméno Bacardi,
svolávám Martel, Hennessy a Mumm,
přijďte, zůstaňte s duší mou,
pod jejíž klenbou gotickou
spřádají teď své černé sítě
pavouci strašných dum.

NEVIDITELNÁ

JÁN RAKYTKA

Tramvaj přijížděla k nástupnímu ostrůvku souběžně s proudem aut.

No jistě, řekl si v duchu, jak by společný svět lidí a strojů, jenž sám o sobě je dosti velikou pošetilostí, mohl propást takovou příležitost k malé zlomyslnosti a nechal ho přeběhnout. Je to pouhých pět metrů, dvě nebo tři vteřiny, ale i to je příliš.

Opřel chodidlo o hranu obrubníku a soustředěně přimhouřil oči!

Má zhruba deset vteřin na objevení mezery a provedení několika bleskurychlých skoků. Zpropadené slunce! Nasvětluje scénu jako stroboskop, obraz se rozpadá na ohnivé a černé skvrny, pohyb je trhavý a nepřirozený. Tímto šíleným rejem nelze proniknout ani pohledem, natož tělem.

A přece se najednou objevila delší nepřerušovaná sekvence. Skočil mezi pádící siluety automobilů. V poslední tisícině času však zachytil periferním viděním, že spodní část domnělé mezery vyplnilo jakési nízké vozidlo. Bylo nejen mimořádně nízké, ale ke všemu mělo oranžovočervenou barvu. Ta barva se na sítnici slila s barvou zapadajícího slunce, tak jako vlákno pyrometru splyne s roztavenou ocelí. Již cítil žár vycházející zpod kapoty ohněm syceného stroje, cítil jej na tváři i v úrovni kolen, kam bude v příštím okamžiku veden hrozný úder.

A přece se břicho laciné nehody nenaplnilo. S obratností špatně vidících lidí, kteří jsou v každé vteřině života připraveni na pád nebo srážku s překážkou, pohotově zabodl nohy do asfaltu a do směru dříve napřažené energie nechal promáchnout jen horní polovinu těla. Legračně se prohnul jako panák na pružině, nicméně auto pod ním projelo, aniž se ho co jen zrcátkem dotklo. Přesto se řidič tak lekl, že musel opodál zastavit. Nalezl ho s rukama spuštěnýma podél těla.

„Moc se omlouvám, byla to moje chyba!“ řekl smířlivě do staženého okna. „Dobře to dopadli, ještě jednou promiňte“.

Řidič nic, jen zhluboka vydechl. Za nimi kolona čekajících aut. Přijížděla další tramvaj. Pokrčil rameny a zvolna jí vyšel v ústřety. Nastoupil posledními dveřmi, opřel se lokty o tyč a přitiskl čelo na zadní sklo.

Ještě stále tam stojí. To je ale zvláštní typ auta. Lidé mu, pokud se neplete, říkají sporták. Při pohledu na tu lesklou a ostro před člověka mimoděk napadne, jakýže to asi bude druh sportu, jež s tím lze provozovat.

Jakýpak asi zvuk vydá takový náraz, jak zní trefa do těla a jak drčení kostí? Nač tam ještě stojí? Vyděsil ho snad přízrak smrti? Je to zjevně začátečník, pouhý mladíček, ten se jistě ještě donedávna třásl před temným koutem své ložnice. To se ovšem našinci nemůže stát, to by do světa polostínů, rozplizlých obrysů a pulzujících tmy, jež se drží člověka jako mračno vrcholku

hory, vůbec nevkročil a skončil by s jektajcími zuby na kolenou před prahem svého domu. Avšak dnes si nezřetelně uvědomuje, že se u něj tato po špetkách nasbíraná rezistence proměnila v stoický klid balvanu, něco tuze nelidského, co je již podobno netečnosti hmoty. Ale takový stav je signálem bezživotí – *dies mortis*. Je snad mrtev? Nikoliv, vždyť jede tramvají, veze se jako spokojený výletník podél průčelí letohradských vil. Elektrický vůz se laškovně kolébá a nadskakuje do nedělního podvečera, ve kterém se nic pozoruhodného nestalo.

Nic se nestalo?!

A co tento březový hájek? To on mu přece v jediné vteřině vyjevil tajemství příběhu. Zjevil mu to v pravou denní dobu a úsporným symbolickým jazykem. Tak jako klisna neporodí hříbě do chladného rána, ani za jasného poledne, kdy by jej snadno spatřilo oko dravce, tak i březový háj promlouvá až za teplého soumraku. Svými konturami, které lze spíše tušit než vidět, mu demonstruje, jak málo stačí obeznámené mysli, aby dokreslila obraz věci, člověka, víry, dokonce i lásky. Ona je, jak praví apoštol, z chimér tou největší, proto bývá její obraz zdaleka nejdokonalejší a potřebuje nejméně orientačních souřadnic, pokud vůbec nějaké. Ano, porozuměl tomu správně: stačí čtvrt hodinka a nebude žádného hájku, stačily necelé tři roky a rozplynula se i jejich láska. Dlouho myslel, že ji ještě vidí, ale byl to jen prelud a krutá šalba. Zrovna tak jako v onom povídání o krásné Šahrezád: *I řekl král: „Nezabiju ji, dokud neuslyším konec jejího vypravování, neboť je podivuhodné.“ A vyprávěla mu příběhy po tisíc a jednu noc, pak padla před něj na kolena a prosila o svůj život.*

Lež! Pustá lež a pohádka. Vůbec není pravda, že jí daroval život! Nechal ji stít, protože musel. Ty příběhy byly až příliš krásné a on cítil, že ho jejich hloubka přesahuje, protože zrazen láskou nemohl milovat, nýbrž jen nenávidět. Nemohl spatřit ani jejich mravní vyznění, protože byl slepý žárlivostí, nemohl se stát slitovným bohem, protože litoval jen sebe, nedokázal již tvořit, nýbrž jen bořit. Ta tři necelá léta – to byli tři hošci – první chodil, druhý lezl a třetí byl kojen. Jejich dovednosti poukazyvaly na postup času, kdy se dalo ještě za láskou nebo před láskou někam utíkat nebo alespoň lézt, nakonec však zůstala nehybná a bezbranná. Ti tři hošci nikdy nedorostli, aby se nepomstili za svou matku a vše nepokazili. Král jí do věčnosti navlékl šat nejpříhodnější – totiž rubáš smrti. Ani ten důležitý třetí rok nebude donošen, aby se prokázala těsnost vazby mezi smrtí a láskou, mezi příběhem příliš krásným a příliš obyčejným. Měsíc po měsíci, rok za rokem řídla její podoba jako zhasínající den, stávala se v doslovném smyslu nehmatnou a neviditelnou. Také její aura, jediná jistota vizionářů, slábla jako dary Ducha Svatého. Tím z jeho kostí odcházela míza života, přebolela veškerá radost, již se nebál toho, čeho se lidé obvykle strachují. Proto jej předešlá dopravní kolize absolutně nevzrušila. Je to jasné – smrt si ho v poklidu testuje, jako neurochirurg zkouší reakce a psychosomatickou odolnost.

„Co se děje, proč nejedeme dál?“ nervózně se ptal mužský hlas.

„Nevím, asi nějaká nehoda,“ odpovídal ženský hlas s nádechem zvědavosti. „Hele, de sem řidič z té tramvaje před náma!“

„Ahoj kámo! Člověče, budeš to asi muset vzít za mě, stala se tady nehoda. Zrovna jak jsem přijížděl, nějaký chlap skočil rovnou pod támleto Porsche. Není to moc pěkný pohled, tak raději odvez ty lidi pryč. Já musím počkat na policajty.“

„Je mrtvej?“

„Na místě. To byla pecka, ty vole! Ale já už ho viděl z dálky, stál tam na obrubníku s vytřeštěnýma očima jako vožralej... a najednou mu tam skočil!“

„A co řidič?“

„Aaale, prosím tě, mladej kluk! Klepe se jak ratlík, tovíš, eště je v šoku. To je taky nápad, dát cucákovi takový brko! Jel dost rychle, takže neměl šanci s tím něco udělat. Holt nezná lidi. To já když se blížím k ostrůvku, tak dycky koukám po lidech, aby mi tam takovej nějaký dobrák nepad. Hele, tak to zamázni a odjed s tou mojí sedmou. Už jsem to hlásil na dispečink, pošlou sem někoho.“

„Pod, přisedneme do té druhý tramvaje!“ ozval se ten nerudný mužský hlas.

„Počkej, já se chci podívat!“ odušil ženský skoro šeptem.

Muž a žena vystoupili, za nimi tři poněkud zaražené studentky a starší pán v klobouku. Nato řidič zavřel dveře a prudkým trhnutím provazu stáhl trolej.

kritika

POHLED NOVINÁŘE ŠTÚRA NA EVROPSKÉ NÁRODY ROKU 1851

ZDENKA SOJKOVÁ

Když vyšel v Bratislavě roku 1993 spis Ludovíta Štúra *Slovanstvo a svet budúcnosti*, vyvolala závažné námitky předmluva editora Svetoslava Bombíka *Das Slawenthum... ako odmietnutie Západu*. Hlavní tendence tohoto historicko-politického traktátu byla zcela jiná: vyjadřuje ji celý název Štúrova rukopisu *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft. Eine Botschaft an alle slawischen Völker*. Podtitul Bombík nevedl; podobně ani předtím roku 1931 Josef Jirásek, editor tištěné německé verze.

Naopak první tištěné vydání této Štúrovy práce, ruský překlad z roku 1867, vyšel s úplným názvem, ale s pozměněným podtitulem *Poslanie Slavjanam s beregov Dunaja*. Pro interprety tohoto spisu se samozřejmě stalo prvořadým právě toto poslání se svou vzrušenou i nabádavou výzvou. V nápadném kontrastu s takovým aktuálním poselstvím byla ta část textu, která obsahem i podáním prozrazuje, že vznikala postupně v delším časovém úseku. Ovšemže dlouhodobý „pohled“ na evropské národy se jevil jako méně důležitý, nečasový. Jen zdánlivě však nepřinášel opožděně nic pozoruhodného!

V naší studii se proto nebudeme zabývat autorovým „poselstvím“, ale jen „pohledem“. Označení „pohled“ souvisí se Štúrovou terminologií v názvech časopiseckých studií z roku 1845 (*Obozrenie sa...*) a roku 1848 (*Poglad...*, *Pohled...*). Tomuto Štúrovi „pohledu“ na evropský Západ věnovali už literární historici také pozornost, avšak jen jako druhořadému tématu. Štúrovi životopisci se jím příliš nezabývali. V nejúplnějším životopisu Ludovíta Štúra z roku 1894 se Ján Hučko zaměřil na Štúrovy názory o současné situaci Slovanstva i o porevolučním Rakousku; ale pouze do několika slov shrnul Štúrovo tvrzení o tom, „že v úpadku sa v súčasnosti ocitli západoeurópske národy“.¹⁾ O tomto problému se bohužel už vůbec nezmínili čeští životopisci Ludovíta Štúra.²⁾ Proto se pokusím takové závažné opomenutí napravit. Chci se aspoň zastavit u některých problémů spojených se Štúrovým „pohledem“ na evropské národy v polovině devatenáctého století.

Věnuji se jim v šesti vybraných tématech: Evropské státy. - Rusismus? - Roku 1848 poprvé. - Novou éru Rakouska? - Poslední pomoc! - Obrany a polemiky.

¹⁾ HUČKO, J.: *Život a dielo Ludovíta Štúra*. Martin 1984, s. 224.

²⁾ LINHART, J: *Ludovít Štúr*. Praha 1952, s. 68 – 73; SOJKOVÁ, Z.: *Skvitne ešte život*. Bratislava 1971, s. 415 – 418 (druhé rozšířené vydání); FORST, V.: *Ludovít Štúr*. Praha 1986, s. 95 – 101.

EVROPSKÉ STÁTY

Během dvouletého studia na univerzitě v Halle využil Štúr přístup k německé a polské politické publicistice. Fraňo Ruttkey upozorňuje na jeho rozsáhlý rukopis *Statistik der Europäischen Staaten*, datovaný 9. 3. 1839, z něhož čerpal Štúr zejména pro pojednání v Orlu tatranském roku 1845 *Obozrenie sa na stav terajší národov v Európe a v Amerike*.¹⁾ Tato práce je hodně ovlivněna názory polského filozofa Libelta, jeho pojetím státu v rozpravě *O miloši ojczyzny* z roku 1844, kterou uveřejnil Orol tatranský roku 1847 ve slovenském překladu.²⁾

V Evropě byl v té době jediný samostatný slovanský stát – Rusko. S ním ovšem spojovala Štúrova politická publicistika celý komplex slovanské otázky. Už počátkem let čtyřicátých jako spoluredaktor Palkovičovy Tatranky se Štúr zabýval touto tematikou v nedokončené prvotině *Asia a Evropa, čili Určení Ruska v ohledu na Asii*. Obsahovala také zajímavé úvahy o novodobých dějinách Francie a zejména kriticky vyostřený pohled na Anglii, její ústavu, kolonie, útlak Irsku, málo účinné reformy...³⁾ Ale roku 1845 Štúr mění svůj názor, obdivuje „znamenitou“ anglickou ústavu i zcela neodvislé soudnictví, rozvoj občanské svobody, některé zákony, reformy... (s. 47).

Na jaře 1848 sledoval situaci v Irské republice. (Slovenské národní noviny 5. května: „Spolok Repeal pod vedením O' Conella napomína, aby sa šlo cestou zákonnou, no jeho hlas tratí sa v búrkach a huku novej Írskej...“) Na počátku let padesátých nijak neskrýval svůj obdiv pro anglický národ, ústavu, zákonodárné shromáždění, anglický státní život, bez tajné policie(!), i rozvinutý průmysl. Po této velké chvále však vyslovil také své kritické výhrady, pochybnosti a obavy o další vývoj tohoto „nejzdravějšího a nejsilnějšího“ ze západoevropských států.⁴⁾

Ve Francii bedlivě sledoval především proměny státního zřízení a jejich velký vliv na celou Evropu. Roku 1845 v úvodníku *Pospolitosť a jednotlivosť* promýšlel protichůdné Hobbesovy a Rousseauovy teorie o státu, a obě odmítl už tehdy jako extrémní. Na konci metternichovského režimu a cenzury přinášely jeho noviny podrobné zpravodajství o francouzském parlamentu, o vyhlášení republiky, o barikádovém boji statečného pařížského lidu, o působení Louise Blanca v čele stálého výboru pro dělníky. V létě 1848 Francii s nadšením obdivoval.

Už asi jako redaktor slovenských politických novin se blíže seznámil – dík nedaleké Vídni a Brnu – s teoriemi utopických socialistů, avšak nikde o nich nepsal, ani v soukromé korespondenci. Až později ve svém *Slovanstvu* se k nim znovu a znovu vracel. Sny o komunistickém státu ho nanejvýš děsily. Vážil si toho, že Slované se od Západu velmi mnoho naučili, a ještě se mají od něho mnoho krásného učit, aby mohli uskutečňovat všelidské ideály. (*Slovanstvo*, s. 151.) Ale měl velké obavy z moderního rozvratu, anarchie a mravního úpadku. Zazlival francouzským encyklopedistům i francouzskému státu negativní postoj k církvi a náboženství, oceňoval velké poslání církve (s. 67).

Francouzská porevoluční republika jako slibovaný sociální stát zklamala. To, jak tam žijí statisíce dělníků, to je srdcervoucí jev! (s. 87)

Jediná ze západoevropských zemí, kterou Štúr sám blíž poznal, bylo Německo. Utvořil si vysoké mínění o německé vědě, filozofii a umění. Ve svém *Slovanstvu* ocenil zásluhy pruské absolutistické vlády o vzdělanost lidu, i to, že dříve měl v Prusku právo „každý, bez rozdielu stavov“ (s. 103). Ale konstatoval pozdější změnu k horšímu, a proto pochyboval dokonce o schopnosti Němců utvořit silný společný stát. K takovému závěru možná došel na jaře 1848 při sledování průběhu frankfurtského sněmu, o němž si vypracoval obsažný referát. Sestavil ho patrně z čerstvých údajů v zahraničních denících. Uplatnil ho až ve *Slovanstvu* (s. 100 – 101).

Neobstojí tedy názor Svetoslava Bombíka o paušálním odmítání Západu, o totální kritice Západu v Štúrově *Slovanstvu*. Právem odmítá předpojatosti a mylné závěry, ale nedoceňuje pozitiva spisu a také některé Štúrovy omyly zveličuje, opíraje se o hodnocení Milana Hodži z roku 1920 ve spisu *Československý rozkol*. Tímto jednostranným zaměřením Bombík bezděčně upozornil na složitost obtížné problematiky Štúrova *Slovanstva*.

¹⁾ RUTTKAY, F.: *Ludovít Štúr*, Bratislava 1971, s. 25.

²⁾ SOJKOVÁ, Z.: *Na rozhraní dvou věků. K politické publicistice Ludovíta Štúra z let 1847 - 55*. Praha 2007, s. 28 – 29.

³⁾ SOJKOVÁ, Z.: *Obrysy politické publicistiky Ludovíta Štúra z let 1836 - 47*. Praha 2006, s. 16.

⁴⁾ ŠTÚR, L.: *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Bratislava 1993, s. 103 – 110.

RUSISMUS?

Raná publicistika Štúra, publikovaná z veľkej časti v pražských časopisoch, neunikla pozornosti maďarských novinárov. Už roku 1841 se Štúr musel brániť v maďarskom tisku i v Palkovičovej Tatrance, pretože bol obviňovaný čo „pansláv“. O dva roky pozdžej mohol v takej obrane pokračovať už len v zahraničí, zejména v lipskej brožúre *Die Beschwerden und Klagen der Slaven in Ungarn...* a súčasne také vo významných politických novinách *Augsburger Allgemeine Zeitung*. V polemickom článku *Der Sprachenkampf in Ungarn* informoval o politickom živote uherskom, o maďarizácii a o slovenskej obrane „pravdy a práva“, o literárnom panslavizme. Pritom uvažoval, že rusismus a politický panslavizmus v Uhrách neexistuje. Také v nasledujúcom polemickom článku znovu odmietl podozrenie z rusizmu: Nejsou důkazy.¹⁾

O Štúrově „rusizmu“, s nímž nesouhlasí časť slovenskej a české inteligencie, zklamaně uvažoval v červenci 1846 František Zach, politický agent Adama Czartoryského.²⁾ Na Slovensku niektorí mladí nadšenci sympatizovali s knížetom Czartoryským, vedúcim predstaviteľom poľských emigrantů v Paříži. Štúrovi naopak viac záleželo na pokrokovú časť poľské emigrácie vo Francii, na prívržencích pronásledovaného historika Lelewela. O této své vyhraněné orientaci promluvil otevřeně ve stati *Polskí vystehovanci* (ve Slovenských národných novinách 14. 4. 1846).

Nikdy neskrýval své rusofilství, ani jako redaktor slovenských politických novin, když uveřejňoval skromné zpravodajství z Ruska nebo o Rusku, někdy také s připojeným redakčním komentářem. Velmi ho zaujala osobnost významného ruského emigranta v Paříži Nikolaje Ivanoviče Turgenjeva, někdejšího diplomata, pak vyhnance odsouzeného k smrti. Byl autorem politického spisu *La Russie et les Russes*, v němž optimisticky předvídal reformy v carském Rusku. Štúr mu věnoval v červnu 1847 nadšenou recenzi ve svých novinách.³⁾ O dva měsíce pozdžej upozorňovala krátká zpráva na jiného ruského vlivného a nadějného činitele: Velkokníže Konstantin, syn ruského cara, budoucí „cisár Konstantýn XII.“, je v Anglii na delší návštěvě. (Slovenské národné noviny 17. 8.) Toto jméno se potom ještě několikrát objevilo v kratičkém zpravodajství (10. 9., 9. 11. 1847 a 6. 6. 1848). Více však pro Štúra znamenalo až v letech padesátých.

Ve Slovenských národných novinách 23. 5. 1848 dopisovateľ „J.“ odrážel útoky bratislavských německých novin *Pannonia* na Štúrovy noviny a na jeho údajný rusismus.

Předtím roku 1846 už vyslovil svou domněnku o Štúrově rusizmu také redaktor Pražských novin Karel Havlíček. Jeho článek *Slovan a Čech* považoval Štúr za nebezpečný separatismus pod německým vlivem (!). Zaslíval Pražským novinám, že vyhlásí snahu o vzájemné izolování Slovanů jedněch od druhých. Ale nejvíc mu asi vadila ruská nevšímavost a neznalost západních a jižních Slovanů.⁴⁾

Havlíček své pojetí zopakoval a zdůraznil ve Slovanu roku 1850, a Štúr se na něj proto velmi rozzlobil. Mrzely ho protiruské útoky mladších německých Slovanů v Rakousku (!) z českých časopisů nejnovější doby. (*Slovanstvo*, s. 137.)

A přece si byly roku 1850 a 1851 Havlíčkovy a Štúrovovy názory o Rusku v mnohém blízké, jak si povšiml Vladimír Matula!⁵⁾ Dva z posledních Havlíčkových článků vyšly také německy v Südslawische Zeitung. V těchto záhřebných opozičních novinách také Štúr chtěl uveřejnit své kratší i větší práce. Někteří mladší slovenští dopisovatelé zatím ještě diskutovali s Havlíčkem v jeho Slovanu. Ten však přestal 14. srpna 1851 vycházet. Brzy potom také Südslawische Zeitung zanikly.

Po revoluci se zdálo, že v současnosti nastaly v Evropě bezútešné časy. „Vývoj ľudstva napriek tomu pokračuje, večné pravdy sa nerúčajú.“ (*Slovanstvo*, s. 174.) - Štúra zaujal spis významného ruského autora Alexandra Ivanoviče Gercena *Z tamtoho břehu*, který vyšel v německém znění roku 1850. Obsahoval mnohé „pravdivé“ názory (o západoevropských státech!), ale měl „nesprávné a špatné“ hlavní politické zaměření, a k tomu ještě „bezbožné výpady proti křesťanstvu“ - to vše pod vlivem Západu, domníval se Štúr (s. 74). Energicky bránil křesťanské náboženství, promyšleně argumentoval. Kupodivu však podobné polemice s Gercenovými politickými zaměřeními se tu ještě vyhnul!

Ruská otázka zůstala pro Štúra v podstatě stejná v letech padesátých jako v době Slovenských národních novin. Změnila se však politická situace v Rakousku i Evropě. Během revolučních let 1848 - 49 a na konci uherské války vznikly nové naléhavé problémy, které bylo třeba po revoluci řešit. O to se pak Štúr skutečně usilovně snažil, s předsevzetím vyhnout se přitom všem utopiím a pracovat „so znalostí pomerov a chodu dejín“ (s. 140).

Ve svém utopickém politickém traktátu vystupňoval rusofilskou tendenci, vyjádřil svůj často až nekritický obdiv k velkému Rusku. Byla to však podmíněná chvála, spojená s řadou určitých „požadaviek a podmienok... vyslovených až v nezvyčajne kategorickej forme“, jak výstižně říká Vladimír Matula.⁶⁾ Kritické výhrady měl Štúr především k ruské vnitřní politice. Přitom rád zjišťoval, že už se uskutečnily některé reformy. Ruské diplomacii vytýkal, že podporuje udržení neschopných dynastií a trůnů (*Slovanstvo*, s. 168) a také málo dbá o nesvobodné slovanské národy. Přitom se trápil pomyšlením, že Slované vůbec málo dbají o svou jednotu. A přece „len s ňou budú prekvitať vaše štáty!“ (s. 162)

Byl přesvědčen o stálém pokroku ľudstva. „Prázdna je národná samolúbošť, ktorá v sebe neskrýva nič hlbšie. Ide napokon o ľudstvo, ktorého členmi sme s ostatnými národmi.“ (s. 174)

¹⁾ SOJKOVÁ, Z.: *Obrysy...*, u. d., s. 30 a 31.

²⁾ SOJKOVÁ, Z.: *Na rozhraní dvou věků*, u. d., s. 10.

³⁾ Tamtéž, s. 16 - 17.

⁴⁾ L. Štúr v dopise M. P. Pogodinovi 31. 10. 1846. *Listy Ludovíta Štúra*, II. Bratislava 1956, s. 147 a 148.

⁵⁾ MATULA, V.: *Štúrov spis Slovanstvo a svet budúcnosti. Nové výsledky bádania o jeho vzniku, osudoch a hodnotení*. In: *Ludovít Štúr v súradniciach minulosti a súčasnosti*. Matica slovenská, 1997, s. 140 - 141. O hlavních rozdílech v Štúrově a Havlíčkově pojetí slovanské otázky na počátku let padesátých informuje BAKOŠ, V.: *Štúr a Havlíček - dva pohľady na Slovanstvo (ku komparácii národnopolitických konceptov)*. Filozofia, 50, 1995, č. 12, s. 689 - 691.

⁶⁾ Tamtéž, s. 136.

Evropským národům přinesl „revoluční“ rok osmačtyřicátý velké změny. Mnoho nového se projevilo také v práci novináře Štúra. To hned na počátku toho roku naznačily Slovenské národné noviny ve zpravodajství na téma *Menia sa časy*. Nikdy předtím nenapsal Štúr novoroční úvahu, která obsahovala shrnutí a hodnocení evropských událostí v uplynulém roce; to se stalo poprvé. Hodně ho zajímal vývoj v Rusku: 4. ledna upozornil na nové reformy, 7. ledna meditoval o možnosti Ruska pokračovat „na osov človečenstva“ k stále větší osvětě a svobodě, optimisticky referoval o současné vnitřní i zahraniční politice ruské vlády.¹⁾

Počínaje 21. březnem vycházely Štúrovny noviny bez cenzury. Ihned se věnovaly akutním politickým otázkám. Už 28. března se slovenská veřejnost poprvé seznámila s českou koncepcí austroslavismu - z Havlíčkova programového článku v Pražských novinách *Korouhev naše*. Štúr mu věnoval obsažný referát, ocitoval v něm ve slovenském překladu několik výňatků.²⁾ Výmluvným komentářem také doprovázel 14. dubna zprávu o německém přípravném parlamentu a jeho padesátičlenném výboru, do kterého byl pozván i Palacký.

V Praze začal vycházet 5. dubna první český politický žurnál, Havlíčkovy Národní noviny. V nich se 29. a 30. dubna objevil úvodník s šokujícím názvem *Panslavismus*, s podpisem „Vilém Dušan“. Šlo zřejmě o společnou práci studentského předáka Viléma Dušana Lambla a bratislavského redaktora Ludovíta Štúra. Obhajovali všeslovanskou ideu, která se až nyní na základě svobody stane skutkem, od Šumavy po Ural. Na případné námítky pochybovačů dávali předem rozhodnou odpověď v připojené poznámce pod čarou.³⁾

Podobný názor na princip despotismu se objevil současně ve Štúrových novinách 5. května: v citaci polského prohlášení k ruskému národu.⁴⁾

Havlíček také ještě uveřejnil v 23. čísle Národních novin 2. května úvodník *Pohled na hýbání západních a jižních Slovanů*, s podpisem „Ludevít Štúr“. Byl to jediný úvodník Ludovíta Štúra, který vyšel s jeho celým jménem. Stalo se tak poprvé a naposledy. V závěrečné části tohoto rozsáhlého informativního i programového článku předložil Štúr v pěti bodech jakýsi návod k praktické vzájemnosti Slovanů, nejdříve rakouských (!).

Další jeho důležitý úvodník vyšel na počátku srpna v chorvatském Záhřebu, v prvních čtyřech číslech nově založeného politického žurnálu *Slavenski Jug*. Podrobnou informaci o vzniku tohoto časopisu poslal Havlíčkovi do Národních novin Lambl. Radostně hlásil: „Tu vidíte výsledek sjezdu slovanského ponejprv u veřejný život uvedený.“ Velký význam pražského Slovanského sjezdu ocenil také Štúrův *Poglad na europejske dogadjaje god. 1848*, podepsaný pseudonymem „Slaven dunavski“. Brzo Národní noviny uveřejnily z tohoto rozsáhlého úvodníku jeho třetí a čtvrtou část. Byl to ucelený pohled na „svět slovanský“, kdežto v první polovině

úvodníku patřily Štúrovy optimistické komentáře obdivuhodné Francii (!) a dalším evropským státům.

Třetí část úvodníku obsahovala nejen bezprostřední reportáž o nadšeném zahájení, krásných cílech i předčasném ukončení pražského Slovanského sjezdu, ale i otřesné údaje o krutosti pruského vojska u vzbuřených poznaňských Poláků; nakonec se zabývala maďarským postojem k Slovanům a současnou situací na slovanském jihu. – Ta reportáž o pražských červnových událostech velice kontrastovala s jeho pozdějším znevažujícím hodnocením (*Slovanstvo*, s. 147 – 148). K takovému příliš zdrženlivému pohledu jej musely vést nějaké závažné důvody, hlavně asi tehdy už odmítavý postoj k austroslavismu.

Záhřebský úvodník v srpnu 1848 byl také zaměřen k problematice srbsko-chorvatského spojení na bojišti. K tomu se Štúr ještě znovu vrátil i ve *Slovanstvu* (s. 139). Ale o slovenském povstání, o politickém boji Slovenské národní rady tam už jen - mlčel!

¹⁾ SOJKOVÁ, Z.: *Na rozhraní dvou věků*, u. d., s. 40 – 41.

²⁾ Slovenské národní noviny 28. 3. 1848, s. 1091 – 1092: „Rakúsko nech je celkom samostatné, celkom neodvislé mocnárstvo, v ňom dôjdeme my Slovania konečne slávy; v náslove cisára nášho je sedem kráľovstiev slovanských! a okrem toho Uhorská, v ktorej sú 2/3 Slovanov!... Dosiaľ, pravda, nemalo slovo ‚Rakúsky‘ pre nás žiadneho milieho zvuku, žiadnej sympatie; bo skorej nenávisť a mrzutosť v nás pôsobilo: ale príčina toho bola stará, naničhodná vláda, ktorá naše slov. národnosti utiskovala nie sice zjavne, ale tajne, ktorá nás v tuhej, nízkej dôstojnosti vzdelaných ľudí nehodnej poddanosti držala, neprajúc nám žiadnych radostí dobre zriadenej krajiny. Teraz, keď nám sloboda nastala, viacej prítulnosti budeme mať k nášmu cisárstvu, o ktorom by sme si ale k jeho vlastnému osohu prijali, aby i n a k š i e m e n o prijalo, na doterajšom lipnúť rozličnie 200-ročné hriechy...“ – „Čo sa týka zástupníctva národa, tá stredoveká, na feudalizme založená reprezentácia prestať musí. Ak majú byť skutočné stavy, nech sú zo všetkých stavov, a nie len zemianstvo, kňazstvo a meštianstvo, lež i ľud.“

³⁾ Národní noviny 30. 4. 1848, s. 85: „Tak tedy i Rusové? – Přátelé! Což nejsou Rusové bratři naši, ačkoliv posud utištění? To není láska křesťanská, povíme-li bratru svému: Jdi pryč, nechci míti spolky s tebou, ty jsi otrok bídný, nešťastný! Ale to je lásky slovo, promluvíti k němu takto: Bratře ubohý, tys v poutech a kalu tak dlouho trval, povznes pak se za svými bratry. Neboť princip despotismu je hanebný, ne však národ, tímto potlačený. Ale v politickém svazku my je nepotřebujeme.“

⁴⁾ Slovenské národní noviny 5. 5. 1848, s. 1132: „G a z e t a p o l s k á donáša príhlas na Rusov, aby nasledujúc príklad Západu, striasli jarmo despotickó. Znie on takto: ‚Rusi, bratia naši, synovia jednej matky Slávy!... Rusi, vás svet nepozná. Pozná len tú moc, ktorá vás utláča ... Rusi, my vás pozývame, bojujte s nami za slobodu, osvetu, za vaše i naše blaho! Zakopajme na večnosť v pustatinách sibirských despotismu aziatský!‘“

Před zahájením slovenského povstání vydala Slovenská národní rada několik německých letáků. Jeden z nich uveřejnily Národní noviny v českém překladu 26. září 1848; končil provoláním slávy našemu konstitučnímu králi a svobodnému spojení (konfederaci) rakouských národů. O čtyři dny později ocitovaly slovenský leták, datovaný 17. září, v den zahájení dobrovolnické výpravy, s podpisem „Národnia Slovenská Rada **Mich. Miloslav Hodža, Ludevít Štúr, Jozef Miloslav Hurban**“. Objasňoval cíl slovenského povstání proti maďarskému ministerstvu - za národní práva a svobody národa slovenského. Velký důraz přitom kladl na jednotu rakouského mocnářství, na svazek s ostatními svobodnými národy v rakouské říši, rovnoprávnost národních a politických práv, i na svobodu každého obyvatele v zemi.

Po předčasném ukončení první dobrovolnické výpravy vracely se k ní v denním tisku informace a úvahy některých účastníků. Byl mezi nimi zejména také obsažen článek *Ze Slovenska*, s podpisem „M. J. Hurban“ (Národní noviny 2. 11. 1848). Potom už Hurban ani Štúr nemohli své novinářské zpravodajství podepisovat plným jménem.

Za pobytu v Praze napsal Štúr 24. listopadu 1848 blízkému polskému příteli. (Tykal si s ním. Šlo asi o Libelta?) Očekával zřejmě od něho zveřejnění tohoto anonymního dopisu. To hned uskutečnili novináři v Poznani a Krakově, se zajímavými komentáři.¹⁾ - V dopise napsaném před odchodem na Slovensko do boje proti Maďarům obhajoval Štúr slovenské stanovisko i další jedině možný postup. Trpce si stěžoval na sblížování Poláků s Maďary.

V prosinci vyšly v Národních novinách tři pozoruhodné původní zprávy „ze Slezska“, zaměřené na zahájení další výpravy. První z nich poslal Národním novinám Štúr 1. prosince z Těšína, současně s dopisem „velectěnému příteli“ Havlíčkovi. Krátce ho informoval o tamní situaci a požádal ho, aby dal připojený lístek do Národních novin. Neprozradil mu, kdo to napsal. – Jak informuje Jozef Ambruš, zřejmě posílal Štúr zprávu *V Těšíně dne 1. prosince*, která vyšla 5. prosince v Národních novinách pod krycím jménem „Slovák“. ²⁾ – Po ní následovala další zpráva *V Čadci 4. prosince*, bez podpisu (Národní noviny 12. 12.). Jde v ní už o reportáž z bojiště na Slovensku. Za jejího autora je považován Hurban.

V rakouské konstituční monarchii se politická situace nebezpečně zhoršila, po porážce vídeňské říjnové revoluce došlo 1. prosince i ke změně na trůnu... Slovenská národní rada vydala k zahájení druhé dobrovolnické výpravy nový leták, proklamaci *K národu slovenskiemu*, datovanou na Čadci 6. prosince 1848. Podepsali ji dva vojenští velitelé Frischeisen, Lewartowski a pět členů Slovenské národní rady Bloudek, Zach, Štúr, Hurban, Bórik. Obsahovala výzvu do boje za svobodu, císaře a krále, za konstituční stát, veliký a svobodný. Ujišťovala, že dobrotivý panovník, konstituční císař a král daroval všem svým národům rovné právo a že tyto svobody budou nyní dobrovolníci spolu s císařským vojskem obraňovat.

Na zprávu z Čadce přímo navazovala další reportáž, podrobnější zpráva *Z Jablunkova 14. pros.*, s podpisem „Slovák“ (Národní noviny 20. 12.). Neznámý slovenský dopisovatel se v ní vrací ke své „poslední“ zprávě o situaci u Čadce. To by naznačovalo, že byl též autorem obou předchozích zpráv. – Téměř současně vznikla ještě podobná reportáž *Iz Jablunkova u Slezkom 18. pros. 1848*, také s podpisem „Slovák“ (Slavenski Jug 28.12.); šlo zřejmě o stále téhož autora, pravděpodobně Hurbana.

Domnívám se, že zprávu z Jablunkova nemohl napsat Štúr, jeho novinářský styl byl jiný. Avšak pokud jde o zprávu z Těšína, kterou poslal 1. prosince Havlíčkovi, tam by mohly pro Štúrovo autorství svědčit i podrobné informace o kulturních zájmech těšínské inteligence... Problematika zůstává otevřená.³⁾

V tomto zpravodajství na konci roku 1848 už se jen málo mluví o cílech slovenského povstání a vůbec se neuvažuje o budoucnosti rakouského mocnářství. Promluvil však na toto téma neznámý autor článku *Slovanstvo a vláda* (Noviny Lípy slovanské 15. 2. 1849). Byl to asi jeden z českých účastníků slovenského povstání, které sám chápe jako boj za národnost a rovnoprávnost co základ nově zřízeného svobodného a samostatného Rakouska. Zásadu „jedno, ale svobodné a samostatné Rakousko“ vytýčil Slovanický sjezd! Autor by si přál pro Rakousko federaci.

Téměř současně s ním bránil ideu „pravé federace“. rozsáhlý článek *Slovo o přeporození Rakouska*, s podpisem „Jeden Slovák“ (Národní noviny 25. 2. 1849). Za jeho autora je považován Hurban nebo Pavol Hečko. I on byl velmi kritický k rakouskému ministerstvu, vytýkal mu prohřešky proti ústavnímu zřízení. Štěstí přinese rakouskému státu jen občanská, národní, náboženská a literární svoboda. - Podobně laděný článek se brzy potom objevil ve vídeňském tisku, asi Hodžův. Bojoval proti maďarismu čili kossuthismu, za samostatný národní život Slováků, za rovnoprávnost národů, za jednotu rakouské monarchie.

Štúr byl pravděpodobně autorem zprávy z Vídně *Iz Beča, 27. ožujka*, s podpisem „Brat Sloven“ (Slavenski Jug 31. 3. 1849). Informoval o slovenské deputaci, přijaté 20. března panovníkem v Olomouci, odkud pak odjela do Vídně k dalšímu vyjednávání s ministry. Štúr zde vyslovil i vážné obavy a varování – stejnými slovy jako v dopise Josefu Václavu Fričovi 29. března: Slované udržují v Rakousku tu svobodu, která ještě je!

Před čím chtěl takto varovat, o tom se zmiňuje anonymní zpravodaj ze Slovenska, asi Karol Štúr (Österreichischer Corespondent 30. 3.): V Praze se objevují sympatie pro Kossutha a zdá se, že se tam připravuje politické hnutí nebezpečné pro konstituční svobodu i ústavu. - Hned následujícího dne doplnil tuto svou zprávu jakýmsi pokračováním *Aus Nordungarn* (31. 3.), v němž ocitoval výňatky z dopisu jednoho známého svobodomyšlného člena slovenské deputace. Šlo nepochybně o Ludovíta: Poukázal na revoluce v Itálii, ve Vídni a v Uhrách, i pražská mládež je exaltovaná a někteří dokonce

radí k dorozumění s Maďary! Hodnotil skromné výsledky dosavadního vyjednávání s vládou. Hodně si sliboval od ministra vnitra Stadionu.⁴⁾

V Praze uveřejnil Havlíček ve dvou číslech svých novin zvláštní úvodník s názvem *Promemoria vysokému ministerstvu domácích záležitostí o nynějším stavu věcí na Slovensku od Hurbana, Štúra a Bórika* (Národní noviny 12. a 13. 9. 1849). Toto memorandum požadovalo velmi důrazně v zájmu nové éry rovnoprávného Rakouska nutnou změnu - občanské oddělení Slovenska od Maďarska.

Hned v následujícím čísle Národních novin vyšel v českém překladu také anonymní článek převzatý z vídeňských *Die Presse*, asi od Karola Štúra. Popisoval terorizování slovenského lidu, který ještě nepoznal dobrodiní svobodného tisku, ani nebyl ještě seznámen s říšskou ústavou.

Bylo už patrné, že slibovaná rovnoprávnost, zaručená rakouskou ústavou, je klam. „Slovanom len sypali piesok do očí a používali ich ako strašiaka na Madarov.“ (*Slovanstvo*, s. 149.)

¹⁾ *Listy Ludovíta Štúra*, II. Bratislava 1956, s. 456 – 457.

²⁾ Tamtéž, s. 459.

³⁾ Reedice původní zprávy *V Těšíně dne 1. prosince* in: ŠTÚR, L.: *K přátelům, k bratrům*. Praha 1956, s. 287 – 288. (Následující zprávu z Jablunkova jsem tehdy zřejmě zařadila do publikace neprávem, jen protože byla podepsána stejným pseudonymem.) Problematikou pseudonymu „Slovák“ se vícekrát zabýval RAPANT, D.: *Slovenské povstanie roku 1848 - 49*, V. 2. Bratislava 1972, s. 351 (jmenný rejstřík).

⁴⁾ SOJKOVÁ, Z.: *Zápas o „nové“ Rakousko a o budoucnost Slovenska roku 1849 v publicistice Ludovíta Štúra*. In: *Slovenské jaro*. Praha 2002, s. 90.

Přední české i jiné noviny převzaly z vídeňského tisku také anonymní zprávu *Aus Ungarn, 31. Oktober* (Die Presse 3. 11. 1849). Redaktor těchto novin uveřejnil zkrácenou verzi dopisu, který si předem vyžádal od dobře informovaného vynikajícího slovenského muže. Ale neodvažuje se citovat všechno. Neznámý autor, pravděpodobně Ludovít Štúr, podrobně popisoval teror a zvěli dřívějších trýznitelů lidu na západním Slovensku - a to vše pod takzvanými císařskými úředníky!

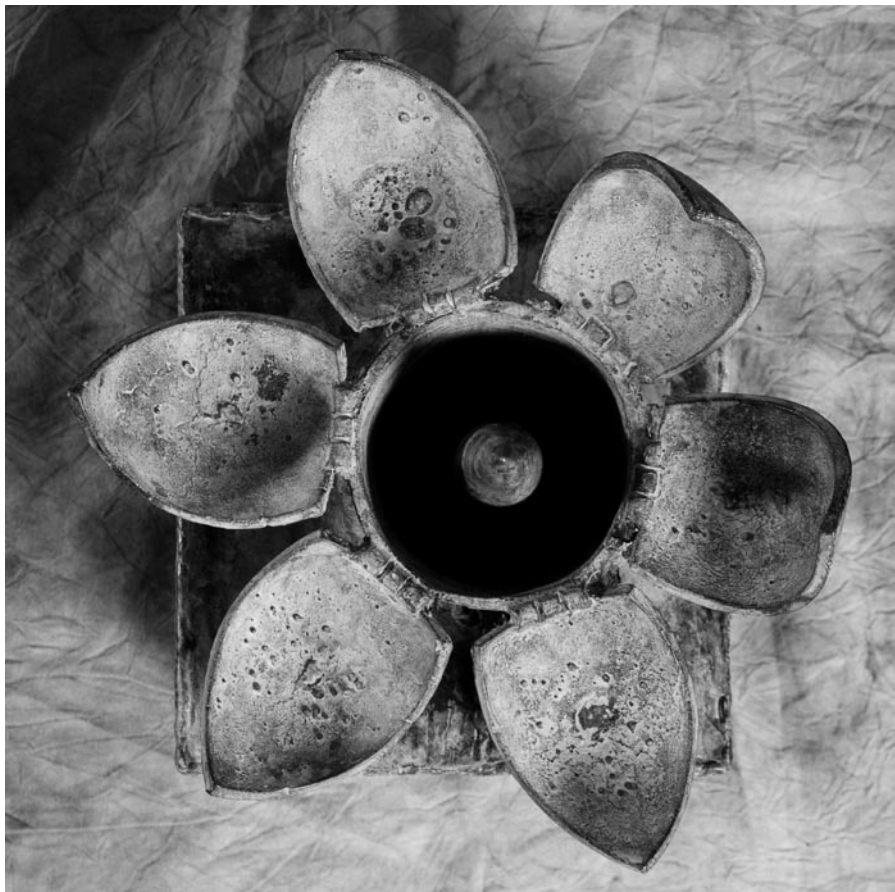
Tuto svou hořkou zprávu psal ve zhoršené situaci – po rozpuštění sboru slovenských dobrovolníků, k němuž došlo 20. listopadu v Bratislavě. Podobný obsah měla i další anonymní zpráva *Aus der Slovaek, 15. Dez.* (Union 19. 12.), přinesl ji nově založený pražský německý deník. V něm neznámý autor, asi opět Ludovít Štúr, kritizoval praktiky kossuthovských úředníků, načež se obrátil k vídeňské císařské vládě „s nejnaléhavější prosbou“, aby vyslechla varování od lidí, kteří s ní smýšlejí tak upřímně jako málokdo. Očekávají poslední pomoc z Vídně.

Stejně tematicke se až po delší době věnovala také původní zpráva *Vom linken Waagufer, 26. Juli*, podepsaná šifrou „Z-y“ (Pressburger Zeitung 30. a 31. 7. 1850). Jak ujišťoval redaktor těchto bratislavských novin, její autor miluje pravdu a je nadšen pro rakouskou státní jednotu. - Šlo už o důkladně vypracovanou reportáž o špatné vládě tamních úředníků a soudců, opravdu nezpůsobilých napomáhat budování obrozujícího se Rakouska. - V tomto případě víme bezpečně, že zprávu napsal Štúr. Sám sebe představil jako muže, který stál spolu s mnohými svými rodáky v boji za práva slíbená v ústavě a pomáhal podle svých sil zakládat nově se tvořící éru Rakouska. - Tvrdil, že zlořády v soudnictví umožňují pronásledovat bezmocné slovenské lidi za jejich činnost pro nově se tvořící monarchii! Objasňoval, proč je lid nespokojený s rozhodováním vídeňské vlády. Zamýšlel se i nad lehkověrným světem, který uvěřil maďarskému tvrzení o boji za ideje svobody. Evropa se dala zmýlit. Nakonec konstatoval, že nyní je slovenský národ vydán svým úhlavním nepřítelům.¹⁾

Štúrova skvělá reportáž obsahuje víc než otevřený útok na uherskou ústavu, nekontrolované zneužívání moci a libovůli privilegovaných; tato pronikavá analýza poměrů na slovenském venkově svědčí o Štúrově odůvodněné nedůvěře k uherskému liberalismu a parlamentarismu. - V té věci si ovšem sotva mohl rozumět s novinářem Havlíčkem, a odtud vycházely i některé jejich odlišné názory na tehdejší Rusko.²⁾

Koncem srpna 1850 napsal doma v Uhrovci žádost o povolení znovu vydávat slovenské politické noviny. Ujišťoval, že v nich bude nadále působit k lepšímu rozkvětu monarchie. Hlavní jejich tendencí bude, pozvedat slovenský národ, aby se důstojně připojil k zrovnoprávněným národům Rakouska.

Bratislavské německé noviny přinesly ještě také novou zprávu se starým názvem *Vom linken Waagufer, 30. Okt.* (Pressburger Zeitung 1. 11.), kterou

ihned převzala i pražská Union (3. 11.). Byla to zřejmě další Štúra reportáž, důkladně připravená informace o šokujícím průběhu vyšetřování obviněného Hurbana v Trenčíně. K tomu ještě následovalo dodatečné prohlášení (*Prag*, 4. November. Union 5. 11.), vlastně jakýsi anonymní Štúrův otevřený dopis vídeňské žurnalistice, aby se ozvala – pro čest tisku!

Štúr byl asi také autorem nebo aspoň inspirátorem zprávy podobného obsahu *Aus dem Norden Ungarns*, 5. November (Union 8. 11.), podepsané šifrou „H I“. Mohl ovšem tuto kritickou a povzbudivou zprávu napsat i Hurban sám...

V listopadu 1850 pražská Union zanikla. - Štúr tehdy už rozhodně odmítal Palackého a Havlíčkovu pojetí austroslavismu. Zklamaneč soudil, že Češi se stále více odcizují Slovanstvu a že brzdí jeho vývoj. (*Slovanstvo*, s. 137.) Přesto dokázal ocenit postoj rozhořčeného Palackého k rakouské vládě. „Havlíček zas tejto zlej vláde povedal nemilosrdne a priamo do očí tú najtvrdšiu pravdu.“ (s. 149)

V prosinci přijel Štúr s Hodžou na několik dní do Vídně k důležitému vyjednávání s úřady. Nevyjednali nic. Poslední naděje na poslední pomoc z Vídně uhasínala... O to víc zajímalo Štúra další sbližení s vídeňskými Slovany a nejvíc asi aktuální zprávy z Bělehradu - pesimistické informace (Františka Zacha aj.) o srbských poměrech, i o politice carského Ruska.³⁾

Pozdější bilance slovenského boje za svobodu v revoluční době vyzněla depresivně: Zápas o nové zrovnoprávněné Rakousko ukončilo – s ruskou vojenskou asistencí - „nemecké Rakúsko“, „rakúska mŕtvola“, „galvanizovaná múmia“. (*Slovanstvo*, s. 71, 143 a 145.) Život měl pokračovat „v područí byrokracie a policajných prisluhovačov“ (s. 148). Na Západě stále trvají představy o servilním boji rakouských Slovanů za otroctví, šíří se kolosální lži o maďarské revoluci...

Pozitivní výsledek revolučních pohybů vidí Štúr v dalším postupu sociálních reforem, osvobození od svévole utlačitelů a od poddanství. Ale to už dávno vybojovali ve Francii! A v rakouských zemích byl tento princip uzákoněn ještě před revolucí... (s. 73)

¹⁾ SOJKOVÁ, Z.: *Na rozhraní dvou věků*, u. d., s. 130 – 131.

²⁾ Tamtéž, s. 132 – 133.

³⁾ Tamtéž, s. 149 a 168 (poznámka 162). – Další působení Františka Zacha v Srbsku sleduje s obdivem BASS, E.: *Čtení o roce osmačtyřicátém*. Praha 1940, s. 457 – 462.

V časopisu Slovan, který po zániku Národních novin vycházel od května 1850 v Kutné Hoře, uveřejnil Havlíček některé závažné články a polemické glosy zaměřené na slovanskou i slovenskou otázku. Sám ještě nepřestal s obavami sledovat průběh slovenského povstání. Přitom se někdy také neuváženě vyjádřil o chybné politice Štúrově, či o zesláblém již vlivu jistých agitátorů. Nejvíc politováníhodná byla jeho narážka na zamýšlené slovenské noviny: že kdosi je chtěl vydávat „sice s titulem Národní noviny, ale s obsahem Vídeňského deníka“.¹⁾ Na konci roku 1850 došlo ve Vídeňském deníku a kutnohorském Slovanu k prudké výměně názorů mezi Hurbanem a Havlíčkem - na téma federace (!). Do jejich sporu Štúr prozatím nezasahoval. Byl už připraven začít vydávat od 1. 1. 1851 v Trnavě své noviny.

To se však nestalo. Více štěstí měl Hurban, mohl obnovit své Slovenské pohľady.

13. ledna 1851 zemřel Karol Štúr, nejmilejší Ludovítův bratr. Nekrolog napsal do Slovenských pohľadů Hurban, s Ludovítovou pomocí. Bolestné jaro zaplnila intenzivní literární práce. V dopise z Modry 14. dubna už oznamuje Štúr Hurbanovi, že napsal posudek nového německého anonymního spisu o srbském knížectví a pošle ho do Augsburger Allgemeine Zeitung. Tento krátký článek tam vyšel 23. dubna s názvem *Serbische Zustände*, podepsaný „Von einem Slaven“.

Jinou recenzi uveřejnil Štúr téměř současně ve Slovenských pohľadech: obsažný posudek brožury Jána Vozára *Hlas od Tatier*, která vyšla v Banské Bystrici v březnu 1851, brzy po smrti mladého nadaného autora, někdejšího bratislavského žáka a roku 1844 i spolupracovníka Štúrova.²⁾ Byla to první slovensky psaná politická brožura a Štúr se o ni ještě před uveřejněním velmi zajímal.³⁾ Jeho *Úvahy o spise „Hlas od Tatier...“* vyšly s podpisem „Od Ludevíta Štúra“ (v Slovenských pohľadech 25. 5. a 25. 6. 1851). Autor na nich asi delší dobu pracoval.

Šlo mu pouze o zdrženlivou polemiku s mrtvým autorem, s jeho apelem k maďarsko- slovenskému smíru po skončení války v Uhrách a po vydání nové rakouské ústavy; ale záleželo mu hlavně na smýšlení nespokojené mládeže. Vytkl Vozárovi, že jeho práce napsaná ve chvatu není náležitě promyšlená. Takové hodnocení se však mohlo týkat i některých nereálných, zcela nepřijatelných závěrů v recenzi, která se nevyhnula ani absurdnímu krajnímu názoru „s akýmkoľvek vylúčením koexistencie Slovákov s Maďarmi“, jak s nemilým překvapením konstatuje Pavol Vongrej (s. 295). – Dříve ještě maďarský národ „od nepamäti patril do okruhu slovanských ideí a žil so Slovanmi v dobrých susedských vzťahoch...“ (*Slovanstvo*, s. 149.)

Vozár dobře bránil slovenské národní hnutí a pozitivní cíl sledovala i jeho výzva k maďarskému národu. Výslovně se v ní obracel na „pravé Maďary“. Chválil radikální demokraty a velmi tvrdě kritizoval veřejně

působení novináře i politika Kossutha. ⁴⁾ A přece zase chápal a oceňoval „génia a šťastie Kossuthovo“, obdivoval výmluvnost i účinek slov strhujícího řečníka – v tom parlamentu, který směřoval k francouzské nebo anglické parlamentárnosti (s. 186 a 191)! Srovnával rakouskou monarchii s maďarskou oligarchií a francouzskou republikou. „Francúzska republika môže tak dobre byť absolutizmom, jako monarchia rakúska konštitúciou“ (196). Vozárův optimismus posilovala „vzmáhajúca sa na všetch stranách demokracia“ (s. 184). Věřil, že Rakousko „stať sa môže azylom slobody europejskej“ (s. 199).

Také Štúr měl dříve ještě podobně optimistickou představu o budoucnosti Rakouska, vyslovil to roku 1845 ve vídeňské brožurce na téma devatenácté století a maďarismus. Po nejnovějších zklamáních z nesplněných slibů musel však myslet na mnohé mrtvé dobrovolníky, na další pronásledování, také na procesy „s ľahkovážnymi pražskými chlapcami, o ktorých sa len tvrdí, že chceli niečo spáchať!“ (*Slovanstvo*, s. 148.) Taktéž o uherském stavovském sněmu 1847 - 48 v Bratislavě měl své mínění, avšak o tom pomlčel. Naopak připomněl mnohé „prázdne táranie“ ve vídeňské říšské radě (s. 84). Za pozitivní, světlý příklad považoval zákonodárné shromáždění v Anglii; tam dosud působí uvážlivý, postupný pokrok i „pevná, stará anglická konštitúcia“ (s. 106). Naopak v současné Francii se po revoluci vytvořila „republika bez práva združovať sa, bez slobodnej tlače a bez jednoty chýbajúcej pri štátnych rozhodnutiach“ (s. 79).

Vozárovi teorii o republice a monarchii, absolutismu a konstitucionalismu Štúr nekorigoval, ale domýšlel. Obracel pozornost k vývoji Ruska, Pruska i srbského knížectví pod tureckou nadvládou. O soudobém Rusku psal předtím naposledy roku 1848. Krátký článek *Rusové* (Národní noviny 30. 8.) - byl čtvrtou částí záhřebského úvodníku - ujišťoval zneklidnělou Evropu o nemožnosti nějakého vzbouření v Rusku či nějaké neshody mezi vladařem a národem. Rusové mají samostatný stát i slavné dějiny - a Štúr vyslovil naději v pokrok svobody „i tam“! Přitom neskrýval obavy z vítězství reakce, která se však nemůže dlouho udržet. Věřil, že v mezinárodních záležitostech už budou rozhodovat kongresy národů, a byl přesvědčen, že evropské národy v nejnovější době směřují k samostatnému, svobodnému a bratrsky vzájemnému sdružování.

Záhřebský úvodník byl v srpnu 1848 už krátkou první tištěnou verzí pozdějšího *Slovanstva*. Mezitím se po porážce revoluce mnoho změnilo, také pro známého novináře Štúra, když na počátku let padesátých ztratil možnost potřebné výměny názorů s odpůrci. Musil se spokojit s tím, že znal jejich odlišná stanoviska, a proto mohl na předpokládané námitky předem reagovat zdůvodněnou argumentací. Jeho mnohostranná polemika dosáhla svého vrcholu. Bohužel předčasně skončila, když nepronikla hned na veřejnost.

Umlčený novinář Štúr nepřestal pracovat. Dál věřil v demokratický ideál

svobody a rovnosti. Bránil své pojetí panslavismu - a současně musel čelit apriorním kategorickým názorům na každý absolutistický režim, vždy a všude. S touto ožehavou problematikou spojil téma „srbské poměry“, k němuž se znovu ještě vrátil roku 1852, kdy Rakousko zase už nebylo konstituční stát. Ve Vídni vyšel tehdy anonymní (Pacekův) spis *Obrenovići. Kratko načertanje žitija članova ove knjažeske porodice*. Štúr mu věnoval obšírnou recenzi (v Slovenských pohľadech 7. – 21. 4. 1852). Zaměřil se na podrobný životopis knížete Miloše Obrenoviće, z knihy čerpal údaje o pozitivních výsledcích jeho vládaření, ale též neúprosný pohled na jeho „vady a poklesky,... jeho násilenství“. ⁵⁾ Velmi pochválil autora knihy za objektivní, ne zjednodušující kritiku, která uznává i u odpůrců jejich zásluhy a znamenitosti.

Podobný odborný zájem, s jakým sledoval vladaře Obrenoviće, měl i pro některé ruské cary. Zvláště dva z nich ho postavili před nejobtížnější problémy: Petr Veliký, pro „velký experiment“ (*Slovanstvo*, s. 129), a současný panovník Mikuláš, pro vojenský vpád roku 1849 do Uher (s. 125 a 144). Tehdy roku 1852 se Štúr začal vážně zabývat soubornými dějinami Slovanstva, jak víme z jeho dopisů Václavu Hankovi.

V té době asi už měl vypracovanou první verzi svého utopického politického traktátu. Vznikal patrně jako seriál na pokračování. ⁶⁾ Rukopis byl možná ještě bez názvu, když jej Štúr poslal roku 1853 do Ruska, s důrazným upozorněním v dopise Rajevskému, že „tu věc“ napsal na jaře 1851. Její obsah ani její osud neznáme. Víc toho víme o definitivní verzi Štúrova poselství ke všem slovanským národům z roku 1855.

Rukopis zůstal v Rusku. Z Moskvy se dostal do Petrohradu, kde byl uložen v archivu Akademie věd. Roku 1965 při 150. výročí Štúrova narození se československým badatelům podařilo získat za pomoci leningradského archiváře A. S. Mylnikova mikrofilm. ⁷⁾

Štúrův autograf, psaný latinkou, má na titulní stránce název *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft. Eine Botschaft an alle slawischen Völker*. ⁸⁾ Jiný podtitul byl vepsaný dodatečně cizí rukou, asi až po smrti Štúrově: „Botschaft eines Slovaken vom Jahre 1855“. Ruský překlad vyšel roku 1867 v Moskvě s názvem *Slavjanstvo i mir buduščago. Poslanie Slavjanam s beregov Dunaja*. – Opakuje a zdůrazňuje se takto v různých verzích podtitulu znovu a znovu slovo „poslání“ (Botschaft, poslanie).⁹⁾

Vzácnému rukopisu z roku 1855, který je psaný rukou Štúrovou, dosud ještě nevěnovali ruští ani naši znalci jeho díla dostatečnou pozornost. Naštěstí v zájmu lepšího poznání a pochopení Štúrova pohledu na evropské národy je Bombírkovo čtenářské vydání spisu *Slovanstvo a svet budúcnosti* z roku 1993 zajisté velký krok vpřed.

¹⁾ SOJKOVÁ, Z.: *Na rozhraní dvou věků*, u. d., s. 166.

²⁾ VONGREJ, P.: *Dielo Sama Vozára 1823 - 1850*. Matica slovenská 1967, s. 208.

³⁾ RAPANT, D.: *Slovenské povstanie roku 1848 - 49*, IV. 1, u. d., s. 381.

⁴⁾ VOZÁR, S.: *Hlas od Tatier*. In: VONGREJ, P.: *Dielo Sama Vozára...*, u. d., s. 183..

⁵⁾ ŠTÚR, L.: *Slovania, bratia*. Bratislava 1956, s. 311. - Mimořádný Štúrův zájem a sympatie si získal Milošův syn a nástupce Michal (s. 307 – 308).

⁶⁾ MATULA, V.: *Štúrov spis...*, u. d., s. 138.

⁷⁾ SOJKOVÁ, Z.: *Kolem prvního vydání knihy Skvitne ešte život (aneb proč musí vyjít i česky!)*. Zrkadlenie – Zrcadlení, 1, 2004, č. 1, s. 78 – 79; MATULA, V.: *Štúrov spis...*, u. d., s. 131.

⁸⁾ V obrazové příloze prvního a druhého vydání knihy Zdenky Sojkové *Skvitne ešte život* (Bratislava 1965 a 1971) je titulní strana rukopisu z roku 1855, autorův autograf. Bohužel třetí slovenské vydání této knihy (Matica slovenská 2006) už nemá obrazovou přílohu; redakce ji nahradila několika méně výraznými obrázky vloženými do textu, a *Slovanstvo* tam chybí. – Podobně řešení je i v knize Jána Hučka *Život a dielo Ludovíta Štúra* (Martin 1984), kde Štúrův autograf rovněž chybí, najdeme tam jen titulní stranu ruského a německého knižního vydání (Moskva 1867 a Bratislava 1931). Chybí také v předchozích životopisech L. Štúra, například v knize Jána Juríčka *Ludovít Štúr* (Bratislava 1971), kde jsou titulní listy čtyř knižních vydání: dvou ruských, německého a (nerealizovaného) slovenského. - Pěknou obrazovou přílohu má *Ludovít Štúr* Vladimíra Forsta (Praha 1986), ale tento významný Štúrův spis tam není. - *Knížka o životě Ludovíta Štúra* (Praha 2005) Zdenky Sojkové ten Štúrův autograf opět připomněla.

⁹⁾ Velmi podobný podtitul měl už časopis, který vydával v Praze Josef Dobrovský roku 1806: „Slawin. Botschaft aus Böhmen an alle slawischen Völker.“ (Slavín. Poselství z Cech ke všem slovanským národům.)

SLOVENSKÁ POÉZIA, PRÓZA A DRÁMA PO ROKU 1989 ALEBO 89 AUTOROV PO ROKU 1989

(O NOVEJ KNIHE PATRIKA ŠENKÁRA)

RENÁTA MACHOVÁ

Odbornej i širšej čitateľskej verejnosti sa dostáva do rúk prehľadná publikácia mapujúca aktuálnu poetickú, prozaickú a dramatickú tvorbu slovenských autorov po roku 1989. Tento pozoruhodný prehľad má ambíciu byť polyfunkčne využiteľý, čo vyplýva aj zo zámeru autora adresovať toto dielo predovšetkým vysokoškolským študentom slovákistických, slavistických, kulturologických odborov, ale aj širšie kultúrnej – odbornej i laickej – verejnosti na Slovensku, ale i slovenským minoritám žijúcim v zahraničí. Všetky uvedené, ale i explicitne nespomenuté skupiny recipientov isto rady siahnu po odborne erudovaných, zároveň však čitateľsky príťažlivých medailónoch osobností slovenského literárneho, kultúrneho i spoločenského života.

Publikácia Patrika Šenkára s názvom Slovenská poézia, próza a dráma po roku 1989 alebo 89 autorov po roku 1989 (vyd. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, edícia Knižnica Zošitov Katedry areálových kultúr FSŠ - zv. 9, 176 s., ISBN 978-80-8094-898-6) predstavuje v prehľadnej forme tvorbu autorov (poetikov, prozaikov, dramatikov) tvoriacich po roku 1989 na Slovensku. V úvode publikácie autor predstavuje spoločensko-politické pomery na Slovensku po vzniku Slovenskej republiky (1993), spoločenské a ekonomické dôsledky vplývajúce na literatúru, transformáciu a vznik jednotlivých literárnych spolkov a združení, činnosť vydavateľstiev, prácu kultúrnych inštitúcií a tvorbu literárnych časopisov, veď „literatúru nemožno však obmedziť len na proces tvorby, pretože ten sa zhodnocuje až prostredníctvom spoločenských, ekonomických a kultúrnych štruktúr“ (c.d., s. 13).

Kapitola o slovenskej poézii reflektuje spoločensko-politický vývin poézie po roku 1989. Autor v rámci uvoľnenia literatúry približuje pôsobenie nového smeru – postmoderného pluralizmu estetických orientácií, ktorý sa prejavuje od modernizovaného novosymbolizmu až po postmoderný „textový dekonštrukcionizmus“. V publikácii autor uvádza literátov, ktorí sa po zákaze v predchádzajúcom režime vrátili do literárneho života i literátov, ktorí sa otvorili literatúre po živote v exile a v krajanských enklávach. Autor

veľmi koncízne sprehľadňuje básnickú tvorbu generácie autorov po roku 1989, ktorú zoraďuje do piatich identifikovateľných prúdov:

1. autori, u ktorých sú rozoznateľné vplyvy Miroslava Válka a konkretistov, nadväzujúci na poetiku a noetiku vzbury konca osemdesiatych rokov (Jozef Urban, Ivan Kolenič, tzv. Barbarská generácia);

2. autori, ktorých tvorba sa viac alebo menej inšpiruje básnickým odkazom Osamelých bežcov;

3. autori sprostredkovane nadväzujúci na odkaz katolíckej moderny;

4. autori, ktorí programovo popierajú akúkoľvek spriaznenosť s literárnym vývinom predchádzajúcich generácií a zameriavajú sa na polemiku so samou podstatou poézie a jej komunikačného štatútu;

5. autorky rozvíjajúce neofeministické inšpirácie.

V tejto kapitole autor vymenúva aj osobnosti, ktorých tvorba zaznamenala na literárnom poli aktuálne ohlasy (Agda Bavi Pain, Juraj Bakoš, Mária Ferenčuhová, Radoslav Tomáš, Richard Kitta, Jaroslav Klus, Andrej Šeliga, Viliam Kanis, Pavel Urban, Marcela Veselkovská). Kapitolu o slovenskej poézii veľmi dôsledne vyplňajú medailóny vybraných slovenských poetov po roku 1989.

V kapitole o slovenskej próze po roku 1989 autor osvetľuje vývin slovenskej prozaickej tvorby na Slovensku po roku 1989. Autor opäť veľmi štrukturovane píše o nových tendenciách v slovenskej próze, ktoré sa na prelome tisícročí rozvíjajú medzi dvoma pólmi, ktorými sú fantastické žánre a žánre literatúry faktu:

1. tzv. literatúra fantasy (časopis *Krutohľav*, neskôr *Fantázia*, a Slovenský syndikát autorov fantastiky s pomerne širokým autorským a kritickým zázemím: Ivan Alakša, Andrej Ferko, Miloš Ferko, Michal Jedinák, Štefan Konkol, Zuzana Minichová, Peter Šulej, Juraj Toman, Rastislav Weber, a ďalší);

2. žánre kriminalistickej, policajnej, špionážnej a detektívnej literatúry (Juraj Bindzár, Roman Brat, Dominik Dán, Luboš Jurík, Daniela Kapitáňová, Marek Zákopčan).

3. žánre ženského románu (H. Zelinová, T. Keleová-Vasilková, P. Nagyová-Džerengová, J. Repovská, E. Urbaníková atď.).

4. feministická literatúra: združenie *Aspekt* - Jana Bodnárová, Etela Farkašová, Jana Juráňová, združenie v klube *Femina* (Libuša Mináčová, Karin Lászlavová, Daniela Příhodová, Paula Sabolová, Viera Švenková).

5. literatúra faktu: memoáre (Alfonz Bednár, Igor Gallo, Ladislav Hanus, Imrich Karvaš, Imrich Kruťliak, Ivan Kupec, Hana Ponická, Miloš Ťiak), biografie (Štefan Drug, Anton Lauček, Jozef Leikert, Drahoslav Machala, Augustín Matovčík, Tomáš Winkler), politická história (Anton Habovštiak, Rudolf Dobiáš), historická publicistika (Anton Baláž, Pavel Dvořák, Vladimír Ferko, Milan Ferko, Jerguš Ferko, Andrej Ferko, Bohuslav Chňoupek, Ján Chryzostom Korec, Drahoslav Machala, Anton Srholec, Ladislav Švihran,

Július Vanovič, Ladislav Zrubec), spoločenská a politická publicistika (Rudolf Chmel, Pavol Janík, Dušan Kováč, Ladislav Kováč, Vladimír Mináč, Vladimír Palko, Dušan Slobodník, Ján Tužinský, Peter Zajac, Miloš Ťiak), vedecká publicistika (Eduard Chmelár, Štefan Luby, Gustáv Murín, Slavomír Ondrejovič), kultúrne dejiny (Jaroslav Rezník, Milan Vároš) a pod.

Kapitolu opäť sprehľadňujú precízne vybrané medailóny slovenských prozaikov po roku 1989. Kapitola veľmi funkčne dopĺňa prehľad spisovateľov ako súčasť literárneho vzdelávania (po r. 1989), v ktorom autor približuje tvorbu významných slovenských prozaikov.

V kapitole slovenská dráma po roku 1989 autor objasňuje poprevratové zmeny v štruktúre divadelníctva na Slovensku. Zameriava sa na vznik nových divadiel (Divadlo West, rómske divadlo Romathan, Aréna, Astorka, Štúdio S, Korzo '90, Thália, Na rázcestí) alebo divadiel, ktoré sa profesionalizovali na báze existujúcich alternatívnych divadiel (Stoka, GUnaGU, Radošinské naivné divadlo, LUDUS, Divadielko a. h., Štúdio 12). Sprehľadňuje súčasnú štruktúru divadiel na Slovensku (štátne divadlá, samosprávne divadlá a nezávislé divadlá). Autor reflektuje komercializáciu divadelného repertoáru, pričom výnimku tvorí len repertoár Radošinského naivného divadla (autorom hier je S. Štepka). Pozitívnu úlohu pri iniciovaní pôvodnej dramatickej tvorby zohrali autorské súťaže a festivaly novej dramatickej tvorby, organizované Národným divadelným centrom, Divadelným ústavom alebo Literárnym fondom, ale i ďalšími subjektmi (Festival inscenácií slovenských hier v rokoch 1991 – 1997, festivaly Divadelná Nitra, Kremnické gagy, Dobrofest Trnava, súťaž pre dramatikov časopisu Medzičas v prvej polovici 90. rokov, súťaž Dráma v rámci projektu Nová dráma a po roku 2000 súťaž dramatických autorov pre deti a mládež Artúr).

V postmodernizujúcej sa atmosfére sa mení aj spôsob dramatizovania próz. Namiesto konformnej dramatizácie sa do popredia dostáva dekonštruktívne obnažovanie vnútorných napätí v texte, ktoré sa mimovoľne rodia v úsilí autora zobrazit realitu či vytvoriť jej ilúziu.

Kapitolu rámcujú medailóny vybraných slovenských dramatikov po roku 1989, chronologicky zoradených od najstarších až po najaktuálnejších tvorcov drámy v súčasnosti.

Práca je prehľadne členená, formálne veľmi dobre zvládnutá. Text svedčí o autorovej odbornej erudícii a širokom prehľade o skúmanej problematike, ktorý dokázal pretaviť do informačne hutného a zároveň zaujímavého textu, ktorý v sebe má potenciál zaradiť sa do radu publikácií s pertraktovanou tematikou, a to ako plnohodnotný a „plnokrvný“ odborný komunikát, nielen sumarizujúci, ale aj otvárajúci ďalšie priezory do slovenskej poézie, prózy a drámy. Práca prináša nové (zosumarizujúce) poznatky Slovákom (i Neslovákovi) nielen v rodnej vlasti, ale aj na Dolnej zemi. Vďaka nim sa môže posilniť vzájomné puto spolupatričnosti: či už literárnej jednoty, alebo práve literárnej pestrosti.

V knihe sa viackrát spomína (teoreticky v úvode a prakticky pri každom medailóne) potreba spojenia kultúry, kultúrnosti a literatúry, resp. ich nadväznosť na najzákladnejšiu spoločenskú potrebu – komunikáciu (čo robí človeka človekom), veď „...kultúra a literatúra je spôsobom komunikácie medzi ľuďmi... Bez komunikácie by sme boli ešte niekde v jaskyni a bez kultúry by sme vôbec neexistovali. Kultúra sa vyvíja paralelne so samotným ľudstvom, je jeho istým odrazom či zrkadlom“ (c.d., s.10). A práve táto publikácia je (určitým) svedectvom, odrazom i zrkadlom slovenského ducha v posledných dvoch desaťročiach.

autor/ři

VLADIMÍR SKALSKÝ

Ondrej 4. Zimka (1974) patrí medzi výrazné osobnosti mladej generácie slovenských výtvarníkov – predovšetkým sochárov, hoci experimentuje aj s malbou.

Jeho tvorbu som samozrejme poznal, koniec-koncov je zastúpený aj v kompendiu slovenského výtvarného umenia *Čas v súvislostiach*, ktoré vydali D+Gallery, Ivana Slovakia a Slovensko-český klub a pre ktoré som mal tú česť písať predhovor. Osobne sme sa však stretli len nedávno, v jeho ateliéri – teda ateliéri celej skupiny *TRI KAMENE*. Naše stretnutie sprostredkoval riaditeľ Úradu Žilinského samosprávneho kraja a priateľ umelca Pavol Holeštiak a jeho zmyslom bolo dohodnúť spoluprácu na projekte infochodníka slovensko-českých osobností v príhraničí. V rámci nej by mal Ondrej 4. Zimka vytvoriť busty Jána Jessenia v Martine, Jána Bocatia v Uherskom Brode a Vavrinca Benedikta z Nedožier v Havlíčkovom Brode.

Ateliér, plný diel a energie, dokonca vybavený vlastnou zlievárňou, je pôsobivý. Nemenej impresívna však bola okamžitá ľudská blízkosť. Umelecov zmysel pre humor a pre pointu, ktorý je taký vlastný aj jeho dielam. *Sexbomba* má vo výstrihu poistku od granátu, *Rodný môj kraj* je znázornený trojvrším z odliatkov prs, o ktorých autor nezabudol s hrdosťou poznamenať, že patria jeho priateľke... Podobnú tematiku cítiť v názvoch ako *Nadrová hlavica* či *Venuša atómového veku*. Teda výkrik svedomia, odpor k násilium a súčasne fascinácia ženou, ktorá na rozdiel od bômb život neberie, ale dáva. Ironický nadhľad nad dobou zhmotnil aj v názve výstavy *Kapitalistický realizmus*.

„Dostal od sudičiek mnoho darov. Výnimočné umelecké rodinné zázemie, kde umenie a tvorba sú nielen vytvárané, ale aj cítené a ctené. Skvelých učiteľov a poriadnu dávku talentu, okorenenu skromnosťou a pokorou,“ napísali o ňom v jednom z katalógov. Otec, Ondrej Zimka, uznávaný výtvarník, pochádza z kysuckej Turzovky. Syn sa pohybuje medzi svojím bratislavským bydliskom a týmto, preňho osudovým regiónom, celý život. Ondrej 4. je však spolovice aj temperamentný východniar. Za to môže Milka Zimková, živočišna herečka a originálna scenáristka, autorka nesmrteľného filmu *Pásla kone na betóne*, prvá dáma slovenskej monodrámy, ale napríklad aj autorka šarišsko-slovenského slovníka, rodáčka z Okružnej, obce, kde – ako už názov napovedá – končí cesta a musíte sa len otočiť a vrátiť späť.

Mimoriadny zjav slovenskej výtvarnej scény, ilustrátor stovky kníh a erudovaný tvorca animovaných filmov a doslova živel slovenského divadla – to už sú nejaké genetické a kultúrne predpoklady.

Zimkovo dielo je súčasne hlboké, súčasne jasne čitateľné, s ostrými kontúrami pointy, často s ironickým humorom. „Na tvári lehký smích, hluboký v srdci žal,“ hovorí klasik a na tomto mieste sa mi to tlačí do kláves. Snové, napriek tomu realistické.

Odcitujme ešte raz z katalógu: „Najradšej zhmotňuje svoje predstavy v prastarom sochárskom materiáli - v bronze. Bronz je výnimočný materiál. Zrejme sa nevedú štatistiky či bol používaný viac na podporu vojenskej mašinérie, odlievali sa z neho kanóny a delá alebo stvárňovali krásne ženské telá či odlievali zvučné zvony. Často to záviselo len od doby a často menil svoju podobu a stav. Vzťah autora k bronzu najlepšie dokumentuje jedna z jeho výstav nazvaná *Doba bronzová*.“

Ladislav Ballek – slovenský prozaik, politik a diplomat, bývalý velvyslanec SR v Praze

Vojtech Čelko – slovenský historik a publicista žijící v ČR, předseda Společnosti M. R. Štefánika

Emil Charous – český slovakista, publicista, vydavatelský redaktor, literární historik a překladatel

Záviš Kalandra – český ľavicový a avantgardní intelektuál, filozof a publicista, popravený komunistami

Martin Kučera – český historik a překladatel

Milan Lasica – slovenský herec, humorista, spěvák a spisovatel, ředitel Divadla L+S

Renáta Machová – slovenská jazykovedkyňa, slovakistka a germanistka, a publicistka

Peter Mráz – mladý slovenský literární vedec

Ján Rakytko – slovenský prozaik, publicista a výtvarník žijící v Praze

Július Satinský – slovenský herec, humorista a spisovatel

Vladimír Skalský – slovenský novinář, básník a esejista, žijící v Praze, předseda Svetového združenia Slovákov v zahraničí, editor Zrkadlenia-Zrcadlení

Ján Smrek – vl. menom Ján Čietek, slovenský básník, pôsobil i v Praze

Zdenka Sojková – česká slovakistka, autorka početných štúdií o slovenskom národnom obrodení a menovite Ludovítovi Štúrovi

EMIL CHAROUS

Slovensko-český kontext - v tomto případě by bylo lepší říci *souzvuk* - nemohl najít lepší herecko-literární personifikaci, než jakou ve famózní dvojici představovali a jako jednotlivci stále představují Milan Lasica a nebožtík Július Satinský. A to v půlstoletí nejkrajnějších změn našich národních dějin a dokonce podle vzorce, jež formuloval Július Satinský jasnozřivou přesmyčkou, citovanou v nadpisu této vzpomínky.

K nedožitým sedmdesátinám Júlia Satinského (1941 - 2002), filozofujícího humoristy a přemítavého satirika par excellence, bych rád připojil osobní historku, která časově spadá do dramaticky rušné kulturně politické atmosféry začátku devadesátých let, kdy se republika ocitla na osudovém rozhraní mezi dalším společným bytím a rozdělením státu. K těm, kdo chtěli podpořit zachování státní jednoty pomocí literatury, patřil tehdejší šéfredaktor pražského nakladatelství Československý spisovatel Vladimír Novák, vynikající a rozhledný znalec slovenské literatury, pro jejíž popularizaci v českém prostředí vykonal už dávno předtím jako vedoucí redaktor nakladatelství Mladá fronta obrovský kus práce a na své svobodomyšlné smýšlení i jednání doplatil za normalizace vyhozením z místa. Teď už seděl znovu v sedle a jako čerstvě jmenovaný šéfredaktor prestižního pražského nakladatelství Československý spisovatel byl tehdejší novinkou, knihou temperamentně živých fejetonů Júlia Satinského *Moji milí Slováci* (1991) o dobově podmíněných defektech národního charakteru zaujat natolik, že se rozhodl okamžitě ji vydat v češtině. Hned začal všechno zařizovat, přesvědčen o tom, že sebekritický slovenský reflex zaostřený do vlastních řad vzbudí v české veřejnosti pozitivní ohlas právě v době, kdy toho bylo nejvíce zapotřebí, a v konečném důsledku může svým dílečkem přispět k tomu, aby se nám společný stát nerozsypal. Dost naivní, ale krásné, není-liž pravda? Takových nás tehdy bylo moc...

S Vladimírem Novákem jsme se léta znali jako kolegové ze spřátelených nakladatelských domů a jako vyhlédnutého překladatele mě se zaujetím profesionála informoval o všem, co podniká. Československý spisovatel vynikal v českém nakladatelském prostředí jak ediční prestiží a sebevědomím, tak honorářovou šetrností, nechci-li říci lakotou, získávaný autor však nebyl z laciného kraje, rubal od začátku odvážně vysoko, takže jednání byla tvrdá a jiskřivá. Výsledek mě až překvapil: pět nula pro autora! Výhru vykompenzoval tím, že ke čtyřiceti dopisům publikovaným v knize přidal třicet dalších, časopiseckých, a dal nám volnou rukou k výběru, čehož jsme

jaksepatří využili: Vedeni - abych se poholedbal - zdravým kriticizmem a osvíceným nadhledem jsme do českého vydání cyklu *Moji milí Slovinci* (Praha 1992) zařadili jen sedmadvacet čísel - těch *super* - přesvědčení, že *méně bývá více*; když si tou půvabnou tenkou knížečkou s podtitulem *dopisy rodákům o nebezpečích, která jim hrozí* listuji dnes, skoro dvacet let po jejím vydání, a z pěti krásných fotografií na líci desek a na prvních stránkách se na mě usmívá a chechtá nezapomenutelný hloubavý čtverák a šibal Julo Satinský, myslím si, že české vydání je lepší než slovenské, na jehož snímcích je autorská vizáž mnohem méně uvolněná, spíš v ostražitém očekávání věcí budoucích, dá-li se to tak říci.

V pražském vydání mi trochu chybí pár autorových obrázků, které v originálu mile souzněly s textem. Říkal jsem to už tenkrát šéfredaktorovi, ale odmítl to s tím, že nejsou nic moc a autor by za ně určitě chtěl majland. Namítl jsem, že Karel Čapek si své fejetony taky ilustroval a brali mu to, jenže šéfredaktor mě usadil, ať si nechám literárněhistorické paralely do svých duchaplných úvah, knížka že musí vyjít stůj co stůj ještě před volbami, aby patřičně zabrala, a šmitec!

Musím říci, že text Satinského dopisů se mi překládal jedna radost. Dobrý fejetonista musí *přesně vidět, jemně slyšet, čerstvě myslet a nápaditě psát!* To všechno měl Satinský od Pánaboha, k tomu byl jak se říká veselá kopa a rozený komediant, a když je to všechno v úhledném literárním balení - co můžete chtít víc? Snad nad žádným rukopisem překladu jsem se tolik nenasmál jako nad Satinským!

Tyhle milé hrátky s textem dovršila koncovka ve stejném duchu. Šéfredaktor chtěl, aby kopii překladu dostal mistr Satinský k autorizaci ještě před zadáním rukopisu do tiskárny. Stalo se a autor se o mně v dopise šéfredaktorovi vyjádřil jako o *matadorovi*, což mě překvapilo; nevěděl jsem, jak to myslí. Novák mě ujišťoval, že je to netradičně vyjádřená pocta, ale já jsem se nemohl zbavit pocitu, že se při tom původce výroku uchechtává a tak trochu odboku si ze mě střílí. V podobném duchu na mě působilo jeho mírně tajuplné pozvání, abych ho navštívil v Bratislavě, že by se mnou rád projednal závěr knihy, aby významově vygradoval celek.

Řekl jsem si: *Finis coronat opus*, po našem: *Konec - dílu věnec*, a jel. V Bratislavě v Dunajské ulici jsem měl zazvonit na zvonek s vizitkou *Dlhý* nebo *Krátký*, *Velký* nebo *Malý*, už nevím jaký, zkrátka takový ordinérní. Už v Praze, když mi to šéfredaktor vyřizoval, jsem vrtěl hlavou, že to vypadá jako pozvání do nějakého konspiračního bytu, ale Novák se smál, že se dějí různé věci, doba že je plná překvapení a že mi nějaké to bratislavské překvapení neuškodí...

Měl pravdu: koukal jsem jako bulík, když mi mistr Satinský otevřel v čisté, vyžehlené, ale poněkud zvalené pracovní kombinéze, jako by se právě zvedl z gauče. Pokusil jsem se o slaboduchý vtip, či som pána majstra nevyrušil pri robote u ponku.

„Ale kdeže,“ zasmál se, „veď viete, pri našej robote je treba každú chvíľu voľačo skrátitiť, natiahnúť, pribrúsiť, vypíliť, všelijako zoštelovať, veď to dobre poznáte. A takáto voľná kombinéza je k tomu ideálna. No nech sa páči k môjmu ponku!“

Nezráčejte úsměv mě dovedl do pracovny a vybědíl k usednutí za psací stůl. „Robím tu inkgognito, aby ma ľudia nerušili, preto tá krycia vizitka, abyste rozumeli. No a toto si prečítajte, je to posledný dopis, napísaný pre českých čitateľov. *O veľkorysosti!* Pozrite si to, potom mi povieťe, čo vy na to. Štrgnime si a ďalej už vy sám, ako vám bude chutiť! Tej borovičky mám ešte dve fľaše. Prídem o chvíľu.“

Dal jsem se do čtení dopisu *Moji milí Česi* na téma o nedostatku veľkorysosti - napřed s úsměvem, pak napjatě, když uváděné příklady řaly čím hloub do živého - a nakonec mi málem plavaly oči. Musel jsem to zahnat jednou borovičkou na ex. Chvíli jsem necítil krk, ale vrátila mě do salonní nálady.

„Tak čo?“ vyzvídala autor, když se vrátil.

„Gratuluju! To je přesně ono. Nakonec jste mě málem rozbřečel.“

„Nehovorte! Nech sa páči, vreckoviek máme dosť. Takže to preložíte?“

„Nepřeložím.“

Zvážněl. „A prečo nie? Veď ste profík. A nemáte námityky.“

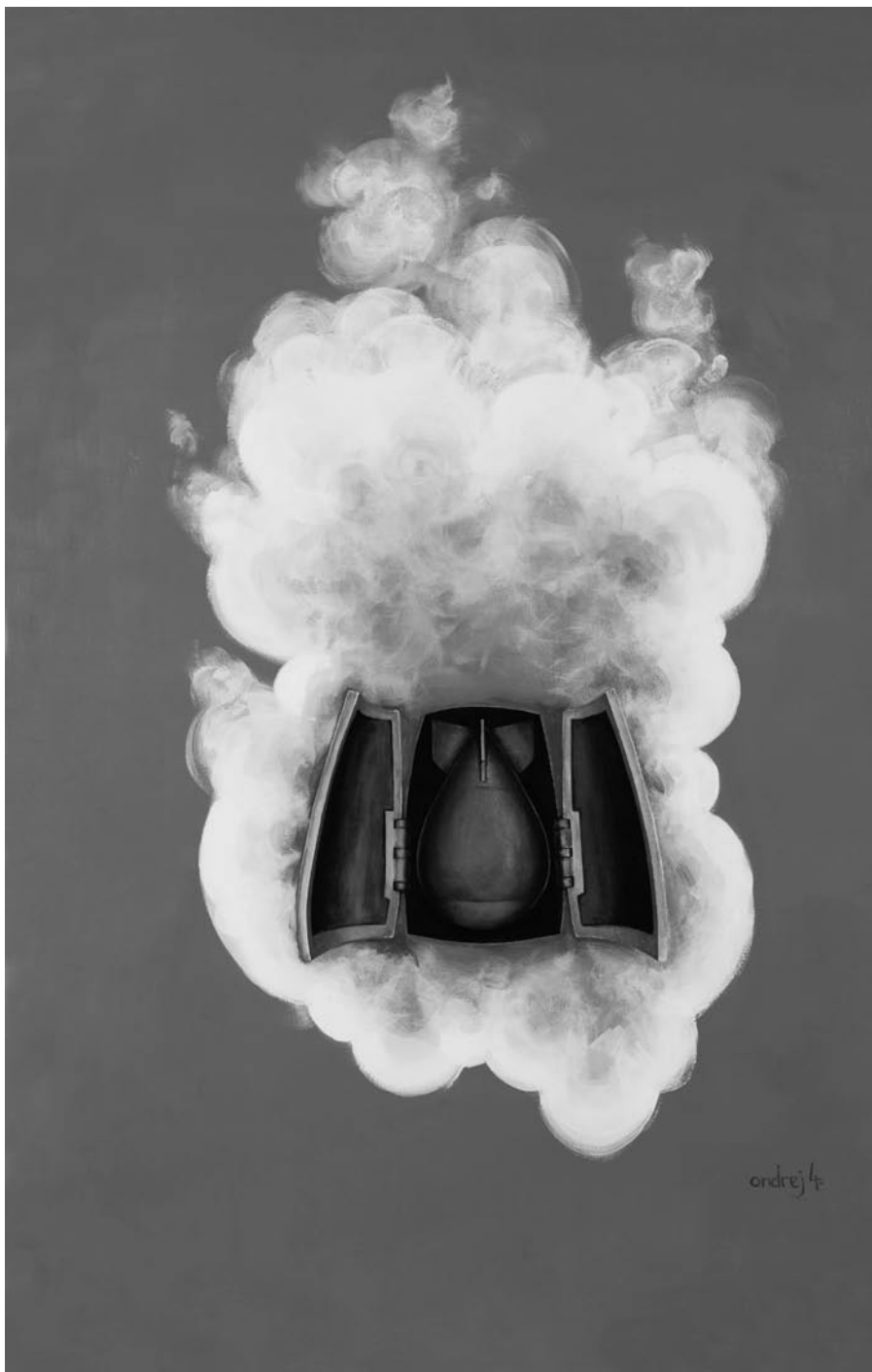
„Právě že mám, ale jinou než myslíte. Takovéhle oslovení Čechů musí zkrátka a dobře zůstat ve slovenštině, jinak ztratí glanc a celek pozbude závěrečný vtíp. Právě tou slovenštinou *finis coronat opus*, majstre.“

„Tak to ste ma potešili viacej ako som čakal,“ řekl a bylo znát, že se nestylizuje a myslí to doopravdy.

Zapili jsme to - on symbolicky, já s veľkou chutí. Konstatování, že jsem se při té příležitosti jaksepatří nalízl vynikající borovičkou, by mohlo být přijatelnou tečkou za příběhem. Jenže...

Především, skoro dvacet let po vydání knížky, mě z propagačního textu na rubu brožovaných desek přímo praštila do očí fatální pravopisná chyba, ne tisková, ale chyba z blbosti, z nebetyčné ignorance jakéhosi polovzdělance bez jazykového citu, který neví a necítí, že *elegantní české vztažné zájmeno JENŽ je sklonné!!!* Takže v propagačním textu, mimochodem: trapně laciném, který neprošel redakcí, korektornou ani mým čtením, straší v záhlaví knihy gramatická hrůza: „Český překlad je doplněn dopisem, *jenž* autor adresuje přímo nám, Čechům.“ V ambiciózní knize prestižního nakladatelství! A nikoho to netrklo!

Chtělo by se mi zvolat s Ciceronom: *O tempora! O mores!*, ale mistr Satinský nemá rád patos a ví, že *nějaké to štěknutí karavany zase tak moc neznamená, hlavně že psi jdou dál...*

ondrej 4

POLSTOROČIE S BRATISLAVOU. Z MOJICH DENNÍKOV

(ÚRYVOK)

JÚLIUS SATINSKÝ

1946

Mal som päť rokov. V bratislavskom Starom Meste bolo plno zbúranísk. Chalani sa mali kde hrať. Celý deň som so staršími kamarátmi zbieral helmy, plynové masky, nábojnice, ktoré tu nechali frontové vojská. „Ideme na zburko,“ povedali sme doma rodičom a už nás nebolo. Prvé zboreniská vznikli po nálete amerických bombardérov na továreň Apollo. Bomby padali v roku 1943 tak husto, že za obeť padlo ešte aj krásne kúpalisko Lido na druhom brehu Dunaja. Potom šli cez naše mesto ruské kaťuše na Berlín. Z nášho rodinného domu na Blumentálskej ulici zostala len jedna stena. Moji rodičia po skončení poplachu mali namiesto rodinného domu športový kočík, tri zánovné matrace a na nich sedeli dve malé deti – ja s bratom. Z mnohých Bratislavčanov sa stali po skončení vojny bezdomovci. Prežili sme len náhodou. V máji roku 1945, keď som už vnímal svet, sa vojna skončila a zopár týždňov obývala Bratislavu sovietska armáda – cestou na Berlín si urobili zastávku. Bola to veselá, veľmi unavená chasa. Medzi nimi plno šikmookých vojačikov z ďalekých ázijských sovietskych republík. Bývali sme u tety Lenky, ktorej domček nezbombardovali. Aj sovietsky veliteľ dostal izbu v tom dome. Veselý chlapík! Páčil sa mu silný prúd vody v splachovacom záchode. Ráno si vždy vybral z úst umelý chrup a čistil si ho priamo v záchodovej mise. V ďalekej Ázii také vymoženosti nemali! Ale raz pridržal zubiská v prúde splachovania tak neopatrne, že mu ich spláchlo. Veľmi sa ho to dotklo. Zľakol sa, že bez zubov stratí v sovietskej armáde autoritu. S mohutným revolverom zn. Mauser vohnal na záchod strýka Andora a nútil ho hľadať chrup...

Ale roku 1946 to už bola minulosť. Svet dooslavoval koniec vojny. Bratislava – zruinované mesto pod ruinami Hradu – bola pre deti v mojom veku eldorádom. Občas buchla nejaká mína, granát, s ktorými sme sa hrali, občas chytili nejakého slovenského prezidenta a obesili ho. Moji rodičia vlastnili kaviareň v Manderláku a po vojne obnovili prevádzku. Otvárali o tretej v noci! To bol prvý veľký kšeft. Všetci flamendri, speváci, filharmonici, maliari, sochári, spisovatelia vedeli, čo ich na ceste domov

z nočných barov „napraví“. O tretej ráno bublali v kaviarni v hrncoch štyri druhy polievok: fazulová, držková, hovädzia a kapustová. Ožraniská si prišli na svoje. Keď zmizli na svitaní do svojich brlohov, zastavovali sa v kaviarni tetky, ktoré šli predávať zeleninu na trh. Kávička sladená sacharínom (cukru po vojne nebolo), chlieb s margarínom (masla tiež nebolo), mnohí si prilepšovali raňajky z amerických konzerv Unra, s ktorými kšeftovali po vojne šmelinári... Medzi piatou a siedmou mali rodičia druhý veľký kšeft. Nuž a predpoludním sa zjavili na držiakoch čerstvé noviny: Čas, Pravda (Slovák už nie – Bratislava bola po piatich vojnových rokoch zasa československá) a na kávu chodili páni profesori, podnikatelia, turisti: „sporiadané“ stredné vrstvy. To bol tretí (ale už nie taký veľký) kšeft. Rodičia ma dali do škôlky na Ferienčíkovej ulici, za starou sladovňou. Škôlka je tam dodnes, na mieste sladovne je teraz megapiváreň U mamuta. Dívam sa na fotografiu zo škôlky z roku 1946. Okolo mňa stoja a sedia škôlkári: terajší rektor Stern, ministerka Tóthová, riaditeľ Opusu, lekári, spisovatelia, policajný náčelník, okresný tajomník strany... ale vtedy sme boli všetci ešte len škôlkári. Žili sme v zbombardovanom meste, hovorili sme po nemecky, maďarsky, slovensky, rodičia podaktorých detí mali slúžky, zamestnancov, rodičia podaktorých detí sa nevrátili z koncentračných táborov, iných rodičov už balamutili komunistickí rečníci so sociálnym cítením.

Ale pred päťdesiatimi rokmi to bolo veselé mesto, plné cigánskej muziky, pečených husí, vínka, bratislavských orechových a makových rožkov... Bolo to roztancované, voňavé mesto. Naši rodičia boli mladí, komunisti im zatiaľ na majetok nesiahali, a snívali o krásnej pokojnej Európe. Do Viedne síce už nechodila z Bratislavy električka C, ale ostatné drôty a hranica ešte neboli. Obyvatelia starej Bratislavy dýchali slobodne a mysleli si, že už to tak zostane.

Písal sa rok 1946. Na tomto mieste si postupne preberieme polstoročie v našom meste, ktoré sme tu my, starí Pressburgeri, Prešpuráci, prežili.

1948

Na našej rodnej Dunajskej ulici bolo živo. Nad obchodom Juliusa Meinla na poschodí bola sála bábkového divadla, kde sme chodili na Gašparkove dobrodružstvá. V roku 1948 začala používať sálu uličná organizácia Komunistickej strany Slovenska. Noví, tentoraz živí gašparkovia schôdzovali, preverovali, budovali šťastnú budúcnosť ulice. Aj potravínové obchody sa začali volať Budúcnosť. Obchody s látkami Vesna a za cudzie valuty bolo možné nakupovať v Darexe. Zjavili sa papiernictvá Narpa a obchody s ovocím a zeleninou Zelovoc. Súkromníci mizli vo väzeniach, pracovných táboroch... Tí, čo mali v roku 1948 správny nos, zmizli na slobodný Západ. Môjmu tatkoví zatiaľ kaviareň nechali. Pre istotu ju premenoval na Ludovú kaviareň Grand a sedával ako kandidát Komunistickej strany v sále

bábkového divadla, pretože komunisti lákali obyvateľstvo do svojich radov. Živnostníkom sľúbili, že im nechajú obchody, dielne, pekárne, poľovníkom, že im nechajú guľovnice... pod podmienkou, že vstúpia do komunistickej strany. Naivní boháči si mysleli, že im s legitimáciou vo vrecku dajú pokoj. Môj otec mal šťastie. Vyhodili ho zo strany ešte ako kandidáta - takže členom strany nikdy nebol. Súdruhovia ho podrobili na schôdzi v bábkovom divadle ostrej kritike. Sedel síce vzorne vpredu, v prvom rade, ale počas schôdze vždy tvrdo zaspal a chrápal tak nahlas, že rušil jednotlivé referáty a koreferáty o budovaní šťastnej budúcnosti.

„Ešte raz zaspíš, Béla, a pôjdeš zo strany von!“ upozorňoval ho predseda uličného výboru KSS Vitáloš.

Tatko bol zmorený z kšeftu (kaviareň sme otvárali o tretej ráno kvôli bohémom z barov...), a tak vyletel zo strany nadobro. Mal som šťastie. Kaviareň mu komunisti tak či tak po Víťaznom februári vzali a teraz sa môžem chváliť, že môj tatko nebol komunista. Hoci – teraz už viem svoje: teraz viem, že svojím založením sme na Slovensku komunisti všetci!

V tom roku prežívala Bratislava vládu robotníckej triedy tak trochu operetne. Všade boli nápisy „Zdravíme práci čest“ a „Oslovujeme sa: súdruh, súdružka.“ Obyvateľstvo si z príkazov nových pánov štátu robilo bohapustú srandu. Už vtedy vznikali slogany typu „Česť práci – a robote pokoj“, „Pochválen buď súdruh Ježiš Kristus“ atď. Krutovláda boľševikov bola zdanlivo ďaleko, preďaleko. Boli sme ďaleko od Moskvy. Ale približovali sme sa. V škole sme nadšene začali napodobňovať pedagóga Makarenka.

Pred vyučovaním sa trieda postavila do pozoru a týždenník podal vojenské hlásenie učiteľovi: „Súdruh učiteľ, II. A trieda je pripravená na hodinu prírodopisu v počte tridsaťštyri, dvaja chýbajú, piati nie sú pripravení... Hlásenie podáva týždenník Pročka.“

Učiteľ zavelil „Pohov, sadnúť“ a učili sme sa.

Ešte zatiaľ nosil darčeky Ježiško, ale dedo Mráz sa už na Kamčatke balil na cestu. Bratislavčania pozorovali činorodých komunistov blahosklonne. Boli tisícpercentne presvedčení o tom, že keď nie v marci, tak v apríli prídu Američania a bude poriadok. Ale pribúdalo stopercentne presvedčených komunistov. Hlásali chudobu, rovnosť - najradšej by boli postavili na námestie kade, do ktorých by občania pohádzali všetok svoj majetok (aj hodinky a prstene) ako za husitských čias v meste Tábor. V kinách išli americké vojnové filmy Konvoj do Murmanska, Päť Sullivanov a začali sa objavovať Stalinove dobrotivé portréty. Nad Bratislavou sa stmievalo.

1967

V Bratislave ako keby niekto pootváral okná. Začali sme dýchať slobodnejšie. Normálneho dýchania sa to zatiaľ netýkalo. Exhaláty moria mesto dodnes. Ale v Kultúrnom živote začali vychádzať články

o demokratizácii, o možnostiach prizvať do vlády aj iné strany okrem komunistickej... Náš mocný sused Sovietsky zväz znervóznel. V Bratislave sa všeličo pošuškáva o Dubčekovi v Prahe. Jeho štýl vystupovania na verejnosti je pre občanov úplná novota. Socializmus má vraj aj ľudskú tvár. Je to tvár Alexandra Dubčeka, rodáka z Uhrovca. Pamätám sa, ako som v decembri 1967 stretol neskoro večer na Karlovom námestí v Prahe známeho a ten mi pošuškával čerstvú správu: na zasadnutí ÚV KSČ v Prahe hodil Dubček do Novotného popolníka. Ťažký, veľký krištáľový popolník! Zatiaľ ho netrafil, ale diskusia o „obrodnom procese v strane a spoločnosti“ pokračuje. K niečomu sa celkom iste schyluje. Každú nedeľu uvádzame s Lasicom v rozhlase dvojhodinovú reláciu Panoráma. Začíname rozhovory o prerode Divadla poézie na Sedlárskej ulici na Divadlo na korze. Jednak je tá podzemná divadelná minisála skutočne na bratislavskom korze, a jednak by sme radi každý večer hrali pre divákov vo svojom divadle. Divadlo bude mať dva súbory: činoherný (s režisérom Strniskom, hercami Labudom, Dančiakom, Palkom Mikulíkom, Zorou Kolínskou atď.) a súbor L+S. Predstavenie Večer pre dvoch sa sťahuje z Domu ZČSSP na korzo. Naplno sa začalo žiť vo Věčku – Vysokoškolskom klube. V príjemnom prostredí sa vyskytuje najlepšia hudba, najlepšie dievčatá, najlepší barmani (jedným z nich bol aj náš spolužiak Kájo Viceník, teraz občan USA), najlepší organizátor Pastor a spol. Vo Věčku sa žilo naplno. Pamätám sa, ako nás po predstavení vpúšťali zadným vchodom do preplneného klubu. Občas sme vlezli oknom – lebo aj taká možnosť tu bola. Pri bubnoch sedel mladučký Šošoka, pri klavíri Laco Gerhardt, na gitare hral Gusto Riška, občas sa k nim pridala Laco Déczi, Slováč z Prahy (teraz tiež Newyorčan) s trúbkou. V Bratislave vtedy okrem Věčka začalo fungovať viacero vysokoškolských klubov. Nočný život v súčasnej Bratislave sa s tým vtedajším nedá porovnať. V časopise Mladá tvorba vystriedal na poste šéfredaktora Petra Hrivnáka Janko Buzássy. Externí spolupracovníci na čele s Vladom Bednárom začali obliehaciu taktiku. Taktika spočívala v tom, že Mladá tvorba sa stane iba prílohou legendárneho mesačníka Infarkt, v ktorom nebudú redaktori, ale len samí šéfredaktori! Je síce pravda, že prvé číslo Infarktu vyjde až v januári roku 1969, ale menoslov šéfredaktorov už bol pripravený: Vlado Bednár, Ludo Dohnal, Kornel Földvári, Eliáš Havetta, Tomáš Janovic, Milan Lasica, Igor Luther, Marián Labuda, Ján Melkovič, Ivan Popovič, Vlado Popovič, Július Satinský a Marián Vanek. Kým Dubček pripravoval puč v strane, Bednár pripravoval puč v Mladej tvorbe. Prípravu týchto dvoch „pučov“ považujem za najdôležitejšie udalosti roku 1967. Väčšina Bratislavčanov však o nich nemala ani potuchy. V silvestrovskom televíznom programe som okrem Lasicu mal za partnera Petra Debnára, populárneho Maca, bez ktorého si Bratislavu šesťdesiatych rokov ani neviem predstaviť. Schyľovalo sa k januáru roku 1968...

1968

Aby som si na všetko v tom roku spomenul čo najpresnejšie, zhľadám svoj diár z toho roku. Prehľadal som celý byt. Nevieť nájsť diár z roku 1968! Sedím bezbranne vo svojom bratislavskom byte a spomínam na ten rok... Á, už viem, kde je môj diár! Niekde vo veľkoskladoch Štátnej tajnej bezpečnosti. „Politické“ písomnosti, články, výstrižky, diár som vtedy odniesol na chalupu mimo Bratislavu. Vtedy mi prehľadali celý byt oni. Aj na chalupu prišli v nedeľu. (ŠTB pracovalo aj v nedeľu.) Kufor s diárom si vzali so sebou...

A tak tu sedím v starej Bratislave skoro štyridsať rokov po okupácii vojskami Varšavskej zmluvy a spomínam si na svoje 27. narodeniny. Ruské tanky prišli rovno na oslavu mojich narodenín! Bola letná augustová noc, okolo mňa plno kamarátov, veselili sme sa. Okolo tretej nadránom – keď bola narodeninová párty u nás doma v najlepšom (už sa aj tancovalo) – vošli do Dunajskej ulice tanky. Môžem vám povedať, že to narobilo dosť hluku. A nielen to. Naša ulica už vtedy bola zaprataná zaparkovanými autami a tanky sú dosť široké dvojstopové vozidlo. Osobné autá lietali od tankov na chodníky ako zápalkové škatulky...

Z balkóna nad Liga pasážou to vyzeralo skutočne ako v americkom filmovom horore. Naposledy vošla do Bratislavy sovietska armáda v apríli roku 1945. Podaktorí ľudia vtedy hádzali na tanky kvety. Teraz – v auguste roku 1968 – sme kvety nehádzali, hoci som ich mal na svojich narodeninách dostatok. Krútil som neveriacky s pohárom v ruke hlavou. Uprostred Európy v noci chodia po mojom meste tanky! Nestrieľali. Len hučali, strašili, robili na nás bububu. Okupácia bola po odbornej stránke skutočne na vysokej úrovni. Sovietski vojaci ani nevedeli, kde sú. Bratislavský rozhlas a televízia vysielali proti okupantom ešte tri dni po obsadení krajiny... ba i týždeň. Tí, čo obsadili vysielačky, sa nevyznali ani v kábloch, ani vo frekvenciách – v ničom. Mali nás vystrašiť, aby obnovili poslušnú úctu k Sovietskemu zväzu – ale tí, čo prišli, boli sami dosť vystrašení. Na druhý deň na Námestí SNP hľadeli Rusi z tankov na protestujúce davy vazalov. Hore na veži Kostola milosrdných bratov sa pobili holuby. Zatrepotali krídlami a mladučké vojaci z tankov spustili na vežu paľbu zo všetkých strelných zbraní. Celé námestie pri strelbe na holuby zaľahlo na chodníky. Aj oni sa báli, aj my sme sa báli. Teraz, po desaťročiach, by sa Bratislavčan mohol nad tým všetkým usmiať, ale boli aj nevinní mŕtvi. Padli náhodou. Nie v boji. Vládol všeobecný strach. Uprostred Európy v 20. storočí sme sa všetci báli! Obsadili nás cudzie vojská. Utekal som do trafiky a vykúpil som všetky bystrice. Báľ som sa, že budeme musieť fajčiť ruské cigarety. Že budeme musieť platiť ruskými peniazmi. Ale Brežnev s Husákom si dali po vodke a to nás skonsolidovalo.

V okupovanej Bratislave vychádzali ešte zopár dní slobodné noviny, znel slobodný rozhlas, dokonca sme schovaní v sklade nábytku na predmestí za horou skríň a stolov ilegálne vysielali televízny zábavný program! Okupácia bola po odbornej stránke skutočne na vysokej úrovni! Akurát, že potom mi naši eštbáci zapatrošili diár – takže teraz sa už detailne na jednotlivé dni roku 1968 v starej odbojnej Bratislave nepamätám. Ale možno, že u vás neboli a vy sa pozriete do svojho diára...

L&S (MILAN LASICA, JÚLIUS SATINSKÝ)

L: (nalieva si víno, chce naliať aj Satinskému.)

S: Nie! Ďakujem, už nebudem.

L: Prečo?

S: Stúplo by mi do hlavy.

L: Ale čo sa tu pretvarujete! Veď o vás je známe, že veľa zvládzete...

S: Myslíte, že by som si mal dať ešte jeden? Ja sa poznám, keď ho vypijem, tak tu zostanem sedieť, kým niečo bude vo fľaši!

L: To sa mi na vás práve páči. Tá veľkorysosť. Jedna fľaša sem alebo tam, vám je to fuk. Bol som v Londýne a tam na jednej návšteve naliali každému do pohára a fľašu schovali.

S: Zato tam majú všetkého dost.

L: Ale čo by mali!

S: Nerozprávajte! To len my sme takí nemožní. Nič nevieme. Sedíme tu, popíjame! Viete, čo by z tohto tu urobil taký Ford?

L: No čo? Filiálku. Čo už iné vie Ford robiť? A načo by nám bola ďalšia filiálka?

S: Niečo na tom je. A vo filiálke by sme museli robiť my – Slováci.

L: Veď to je to svinstvo. A ešte k tomu by nám nezaplátil v našich peniazoch, ale v tých ich dolároch! Podvodníci!

S: Pravda, oni nútia človeka pracovať. Ale bez práce naozaj nikdy nič mať nebudeme!

L: To je pravda. Nikdy z nás nič nebude.

S: My nič nevieme. Nič nedokážeme.

L: Samé plány, za všetko sa nadchneme, a keď príde na vec, zhasneme.

S: Samé reči!

L: Aj toto divadlo. A čo všetko sme mohli v tomto predstavení ešte mať: bengálsky oheň alebo čo, a my tu len sedíme a sedíme.

S: Tak je to. A čo, podme domov!

L: A čo doma? Najete sa a zaspíte.

S: Ráno mám aj tak robotu.

L: Vy máte robotu?

S: Čo sa čudujete? Vy nie?

L: Čoby som nemal! Aj my máme zajtra robotu. V komisii.

S: Ktorá komisia?

L: Hospodárska. Človeče, my ti máme starosti! Niektoré podniky začínajú byť rentabilné! Nikomu nič neoznámili, a zrazu nám spravia takúto vec!

S: Veď hovorím, nevieme ako na to. Mne minule Jožo vyčítal, že veľa pijem.

A prečo pijem? Pretože sa stýkam s ľuďmi. A prečo sa stýkam s ľuďmi? Pretože pijem. Človeče, u nás v mandátnej nám niekto minulý týždeň ukradol ceruzku!

L: U novinárov ste hľadali? Ach, ešte aj takéto starosti nám robia!

S: Si spokojný tam u vás? Mohol by si prísť ku mne. Vediev nové oddelenie.

Tuším metalurgické alebo pre námornú plavbu.

L: Námornú plavbu má predsa Imro!

S: Ozaj, máš pravdu. Ale veď je to jedno. Príď medzi nás! Dám ti 4 800 brutto-netto, všetko dohromady. Sme tam dobrá partia: ja, Ďuro, Karol a Ondro. Akurát s Ondrom máme starosti. Prestal s nami chodiť na ryby. Ale vyzná sa vo všetkom. Tri razy bol na protialkoholickom liečení, a nedostali ho!

L: Ešte uvidím. Núkajú mi aj školstvo.

S: Ako chceš. Aj tak tam nič nedosiahneš. U nás sa to nedá. Nemáme ľudí, odborníkov, na všetko sme sami dvaja.

L: Vyzeráš prepracovane.

S: Už mi to všetko lezie na nervy! Veď aj z toho Liptova by sa dal spraviť taký krásny uhoľný revír. Nemuseli by sme chodiť do Ostravy.

L: To je ťažko, keď tam nemáš nikoho, kto by to zorganizoval!

S: Človek sa len rozčuluje, rozčuluje, a nikde nič. Už by sme mali niečo začať, doboha!

L: Ale, no tak, nenadávať, veď si zničíte zdravie.

S: Čo by som nenadával. Koho by nenahneval taký debilizmus!

L: To je práve chyba, že nadávate, a stále pritom opakujete tie vaše dve nadávky. Čo nemáte slovnú zásobu? Veď sme kultúrny národ. My sme jeden z najkultúrnejších národov v Československu!

S: Čo? Akú slovnú zásobu? Máme tri nadávky: idiot, blbec a tú tretiu ani nemôžem povedať, lebo sú tu ženy.

L: Ešte dostanete infarkt.

S: A čo? Nemám nadávať? Kristušať!

L: Naopak, treba nadávať, lenže civilizovane, kultúrne. Pozrite, poviem vám to otvorene, teraz je najvhodnejšia doba, aby sme zriadili ministerstvo pre nadávanie. Prídete na ministerstvo a na dotazník vám vydajú zoznam nadávok, schválených Jazykovedným ústavom SAV. Ani by ste neverili, koľko írečítých štavnatých nadávok zozbierali pracovníci Matice. Matičiari chodili z dom do domu, a keď ich ľudia hnali motykami kadelahšie, šikovní matičiari si ešte stačili zapisovať všetky nadávky a porekadlá. Predbežný návrh nadávok, ktoré predkladám, je tento: nie medzinárodné slová, ako idiot, imbecil, dentista, ktoré sú našim ľuďom cudzie. Ale naše srdečné: papluh, strela ti do matere, krepáň, čaptoš, plundriak, budzogáň, ogrgeň, kykymor, hrochoť, s možnosťou použitia chrochoť do čerta, odvarok, padrť, chrcheľ, a pretože nezanedbávame ani národnostné menšiny – azandalát! – To je zoznam nadávok pre súkromnú potrebu.

S: Ale to sa dá použiť len na Slovensku. Čo ak ma osud zanesie do Anglicka? Ako sa povie po anglicky plundriak? The plundriak?

L: Bohužiaľ, ako už toľkokrát v histórii, sme nútení my Slováci naučiť sa aspoň základné nadávky v cudzích rečiach.

S: Koľko rečí vieš, toľkokrát si človekom.

L: A vidíte tú nespravodlivosť? Takému Angličanovi stačí byť človekom iba raz

a dohovoriť sa všade. Slováčok musí byť človekom aspoň dva razy, ak chce vynadať Angličanovi.

S: Ale má to pre nás aj výhody! Ak je u nás každý len trikrát človekom (čo nie je problém, stačí slovenčina, maďarčina, čeština), tak je nás vlastne trikrát viac, ako nás je!

L: Pomaly by sme mohli znovu vyhlásiť vojnu Amerike.

S: Zničili by sme ju a ten zvyšok úbožiacov v Amerike, ktorí by to prežili – tí by mali možnosť hľadať si prácu na Slovensku.

L: A konečne .by sme mali aj pre nás také prepotrebné kolónie. Američania by chodili k nám na Slovensko jednak za prácou a jednak študovať na naše vynikajúce vysoké školy.

S: Ale pristahovalectvo by sme regulovali! Jedného dňa budeme musieť povedať: Dost! Zostaňte doma, Američania, veď sa nepomestíte.

L: Nuž, čaká nás veľa starostí aj s černochochmi.

S: Treba ich držať nakrátko. Za trest ich pošleme vždy do Tatier. Tam je sneh, to vie černochoch veľmi rozlútosť.

L: Viete si predstaviť tie pochody hladu z Prievidze do Bratislavy? Tie transparenty: „Slobodu černošskej štvrti v Trnave!?“

S: Čaká nás ťažké obdobie. Mnohí budú proti agresívnej politike.

L: Tých pozatvárame. Od Nového roku predsa sedia v slovenských väzniciach iba Slováci.

S: Viete, aký to musí byť dobrý pocit pre dozorcov, keď si budú môcť s väzňami pohovoriť v materčine?

L: Prečo si zabil Ďura, Mišo?

S: A či ja viem? Veď pán prokurátor už dačo vymyslia.

L: Božemôj, nič nevieme. Za svoju osobu môžem zodpovedne vyhlásiť, že nič neviem.

S: Ale čo by ste nevedeli! Len o tom neviete, že niečo viete! Čo by ste tak mohli vedieť...

L: Nič. Akurát... ale to vie každý.

S: Nebudte taký znechutený! Niečo musíte vedieť! Obliekate sa sám?

L: Samozrejme.

S: No prosím. To je veľmi náročné. Ktorá topánka na ktorú nohu... A pri jedení si traťte vždy do úst?

L: Poväčšine. Tu a tam sa mi stane, že si napchám dezert do ucha.

S: To nič. Ja som minule zhltoľ slúchadlo. A čo, čítať, písať viete?

L: To viem.

S: A viete, koľko ľudí na svete nevie ani čítať ani písať?

L: Koľko?

S: Nevie.

L: Tiež nič neviete.

S: Nesmieme podliehať týmto depresívnym náladám! Ja vám dokážem, že toho viete dosť. Vedecky. Malý test. MY SA PÝTAME – VY ODPOVEDÁTE. Na začiatok vám budem klásť...